ISSN 2654-2366

Archive

Αθήνα 2017 Τόμος 13

ARCHIVE

Επιστημονική περιοδική έκδοση ανοικτού περιεχομένου

ISSN 2654-2366

Τόμος 13 - 2017

Αριθμός Τόμου: Archive τόμος 13, 2017
Εκδότης: Κ. Καλογερόπουλος
Τόπος έκδοσης: Μοράβα 8, 121 36 Περιστέρι, Αθήνα
Χρονολογία έκδοσης: Δεκέμβριος 2016

Περιεχόμενα

Περιλήψεις

Καλογερόπουλος, Κ. 2017, Η κάθαρση στην αρχαιοελληνική γραμματεία, *Archive*, 13, 6-11.

Εννοιολογικά ο όρος κάθαρση προσδιορίζεται ως απολύτρωση της ανθρώπινης ψυχής από εγγενή ή επίκτητα στοιχεία, που εμποδίζουν την ισορροπημένη λειτουργία της. Είναι μια εξαγνιστική στη φύση της διαδικασία, κατά την οποία η ψυχή μπορεί να απαλλαγεί από τα περιττά στοιχεία που απέκτησε επιτελώντας τις λειτουργίες της (Καπρούλιας, 2008, 41). Ήταν, επίσης, απαραίτητη για την εισδοχή στα αρχαία μυστήρια, που είχαν στόχο την ένωση της ψυχής με την θεία όψη της ύπαρξης.

Dimoglidis, V. 2017, The course of Phaedra's erotic passion in Euripides' Hippolytus, *Archive*, 13, 12-21.

Das Ziel dieser Arbeit ist es, den evolutionären Verlauf der erotischen Leidenschaft von Phaedra für ihren Stiefsohn Hippolytos, in Euripides´ gleichnamiger Tragödie, zu präsentieren. Ein weiterer Punkt, der gleichzeitig diskutiert wird, ist die Bildung der Leidenschaft durch andere dramatische Personen, insbesondere die Amme und Hippolytos. Der Verlauf der erotischen Leidenschaft und ihre Transformation in andere Gefühle, wie die Tendenz zur Rache, sind die wichtigsten Fragen zu berücksichtigen. Euripides hat die Persönlichkeit von Phaedra durch diesen Entwicklungsverlauf der Leidenschaft gebildet. Der erotische Wahnsinn der Hauptdarstellerin wird auf verschiedene Weisen dargestellt. Am Anfang zeigt es sich als Delirium (v.208) und Krankheit, die Phaedra zu bezwingen versucht. Man bemerkt auch, dass ihre Leidenschaft ins Miasma (v.317) sich gestaltet. Ihr Übermaß der Grenzen ist ein Verhalten, das sie zur Schande bringt und ihrem öffentlichen Image in einer Zeit, wo δήμου φάτις (d.h. die Meinung, die die Leute über jemanden haben) eine vorherrschende Bedeutung hat, droht. Schließlich wird die erotische Leidenschaft der tragischen Darstellerin vernichtet und verwandelt sich in eine Neigung zur Rache von Hippolytos

Βερνίκος, Ν. 2017, Ένα επαναστατικό σχέδιο των Ελλήνων της Ηπείρου, Θεσσαλίας και Μακεδονίας 1806-1807 και η ανταρσία του Θύμιου Βλαχάβα το 1808, *Archive*, 13, 22-81.

Την άνοιξη του 1808 στα βόρειο δυτικά της Θεσσαλίας, στην περιοχή της Καλαμπάκας και στα Χάσια, τα βουνά που χωρίζουν τα Γρεβενά από τον κάμπο των Τρικάλων, σημειώθηκε μια εξέγερση που φαίνεται πως φιλοδοξούσε να αποτελέσει το έναυσμα ενός ευρύτερου επαναστατικού κινήματος, που – στο πρότυπο των Σέρβων- από-σκοπούσε στην αυτονόμηση ή την απελευθέρωση των Ελλήνων από τον Οθωμανικό ζυγό. Το κείμενο με τον κατάλογο των προεστών και καπεταναίων που είχαν (όπως λέγεται) συμφωνήσει εγγράφως με τον «πράκτορα Δημήτρη» να ξεσηκωθούν επιστρατεύοντας 47.000 ενόπλους, σώθηκε σε μετάφραση στα γαλλικά αρχεία. Είχαμε αναγγείλει περιληπτικά την ύπαρξή του στο Βαλκανικό Συνέδριο της Αγκύρας του 1979, στο οποίο δεν στάθηκε όμως δυνατό να παραστούμε, (*βλέπε την περίληψη στο παράρτημα)*. Έκτοτε δεν υπήρξε ενδιαφέρον για την δημοσίευση και την ευρύτερη αξιοποίηση μιας βασικής πληροφορίας που θα οδηγούσε σε σημαντικές αναθεωρήσεις των ιδεολογικών απόψεων και πολιτικών θέσεων που αφορούν στις απαρχές της Ελληνικής Επανάστασης όπως και την κατάσταση στη Δυτική Ελλάδα. Το ζήτημα θα μπορούσε να είχε επανέλθει στην επικαιρότητα στη Θεσσαλία, τον Μάιο του 2008, όταν έκλεισαν δύο αιώνες από το ιστορικό αυτό γεγονός και οφείλαμε τότε να τιμήσουμε τη μνήμη των αγωνιστών εκείνων και να υπογραμμίσουμε την ευρύτατη συμμετοχή των βλαχόφωνων Ελλήνων σε ένα μεγάλο εθνικό-απελευθερωτικό τόλμημα του

19ου αιώνα. Επίσης, ήδη, μετά τη μετάφραση και την έκδοση των μελετών του *Γρηγόρη Αρς*, άρχισαν να μας είναι πλέον προσιτά τα ρωσικά ιστορικά αρχεία.

Θρησκειολογία, Φιλολογία

Η κάθαρση στην αρχαιοελληνική γραμματεία

Λέξεις κλειδιά: *αποκάθαρση, καθαρμός,κάθαρση,μύηση,μυστήρια*

Κ. Καλογερόπουλος, Δρ. Πανεπιστημίου Αιγαίου:

Abstract

Conceptually, the term purification or Katharsis is defined as the redemption of the human soul from innate or acquired elements, which hinder its balanced function. It is a purifying process in its nature, in which the soul can get rid of the unnecessary elements it has acquired while performing its functions. It was also necessary for the entrance to the ancient mysteries, which aimed at the union of the soul with the divine aspect of existence.

Εννοιολογικά ο όρος κάθαρση προσδιορίζεται ως απολύτρωση της ανθρώπινης ψυχής από εγγενή ή επίκτητα στοιχεία, που εμποδίζουν την ισορροπημένη λειτουργία της. Είναι μια εξαγνιστική στη φύση της διαδικασία, κατά την οποία η ψυχή μπορεί να απαλλαγεί από τα περιττά στοιχεία που απέκτησε επιτελώντας τις λειτουργίες της (Καπρούλιας, 2008, 41). Ήταν, επίσης, απαραίτητη για την εισδοχή στα αρχαία μυστήρια, που είχαν στόχο την ένωση της ψυχής με την θεία όψη της ύπαρξης.

Ο όρος στην αρχαιοελληνική γραμματεία

Ο όρος κάθαρση απαντάται στο σύνολο σχεδόν της αρχαιοελληνικής γραμματείας. Στην ομηρική κοινωνία η φωτιά και το θειάφι είναι θεραπευτικά φυσικά στοιχεία, που απαλλάσσουν και εξαγνίζουν την ψυχή και τον χώρο από τους ρύπους που φέρνει η τριβή με την καθημερινότητα (Ομήρου, Οδύσσεια, Χ΄, 481-482). Με καθαρτήριες πράξεις όπως είναι ο όρκος, η προσευχή, η σπονδή και η θυσία είναι δυνατόν να εναρμονιστούν οι σχέσεις θεών και ανθρώπων (Ομήρου *Ιλιάδα*, Ι΄ 495-497). Η ίδια περίπου άποψη απαντάται και στον Ησίοδο, που θεωρεί μεν καθαρτήρια διαδικασία την θυσία για την ανθρώπινη αδικία, αλλά θεωρεί πως η συμμετοχή σε μια τέτοια μυστηριακή πράξη απαιτεί καθαρμό (Ησίοδου, *Έργα και Ημέραι*, 333-337).

Οι Ορφικοί με την σειρά τους θεωρούν πως η συμμετοχή στις οργιαστικές μυστηριακές τελετές ήταν συμμετοχή σε καθαρτήρια διαδικασία, που έφερνε την ανακούφιση της ύπαρξης από τον τροχό της γένεση (Burnet, 1958, 97). Για να επιζήσει η ψυχή, σύμφωνα με την ορφική παράδοση, χρειάζεται να διατηρείται αγνή με καθαρτήριες διαδικασίες (Kirk *κ.ά.* 1998, 37-38). Είναι ο μοναδικός τρόπος για να επιτύχει την απόλυτη καθαρότητα που θα την οδηγήσει στην ένωση με το θείο. Η θεία παρέμβαση στη διαδικασία της κάθαρσης προσωποποιείται στους Ορφικούς με την παρουσία του Δία ως άφθαρτης και καθάρσιας θεότητας, που έχει την δυνατότητα να λυτρώνει με τις παρεμβάσεις του τα ανθρώπινα πλάσματα (Ορφικοί Ύμνοι, *Διός*, 1-9).

Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι και ιδιαίτερα ο Αναξίμανδρος θεωρεί ως καθαρμό την αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ των ουσιών, δηλαδή αναίρεση των ζημιών που έχει προκαλέσει η μία ουσία στην άλλη (Kirk *κ.ά.*, 1998, 123-124). Οι Πυθαγόρειοι στη συνέχεια, υιοθετώντας τους Ορφικούς, θεωρούν αναγκαιότητα την διαδικασία του εξαγνισμού, προκειμένου να οδηγηθεί η ανθρώπινη ύπαρξη στην απόλυτη καθαρότητα. Η κάθαρση στους Πυθαγόρειους προσέλαβε τελετουργικό, μουσικό, ποιητικό, ιατρικό και φιλοσοφικό χαρακτήρα (Guthrie 1993, 43) και ήταν η απαραίτητη διαδικασία για την κατάκτηση της αλήθειας (Mourelatos 1974, 137). Η κάθαρση για τον Ηράκλειτο είναι διαδικασία

θεραπείας, που θεραπεύει την ψυχή από τις ασθένειες και τα δεινά και εξασφαλίζεται μέσω της άσκησης, της γνώσης, της αυτογνωσίας και της φρόνησης, ενώ η καθαρότητα της ανθρώπινης ψυχής σχετίζεται με την εγκατάλειψη του σώματος (Αξελός 1976, 244-245) και την επάνοδο στην ενιαία –συλλογική με σύγχρονους όρους- ψυχή του σύμπαντος.

Για τον Παρμενίδη, η καθαρότητα είναι το τέλος μιας εξαγνιστικής πορείας προς την αλήθεια, το απόλυτο ή όντως ον όπως αναφέρεται στη φιλοσοφία και η ψυχή αναγνωρίζεται ως άυλο αντίστοιχο του σώματος, όπως και στον Εμπεδοκλή (Doddos, 1956, 138). Ιδιαίτερα στον Εμπεδοκλή η πορεία της μετενσάρκωσης της ψυχής διέρχεται από την βάσανο του εξαγνισμού, προκειμένου να απομακρυνθεί από τα πάθη και να εδραιώσει την ύπαρξή της στο βασίλειο των θεών. Εκτός από την κάθαρση, που έρχεται μέσω της μετενσάρκωσης, ο φιλόσοφος προτείνει πρακτικούς τρόπους εξαγνισμού, όπως είναι η αποχή από την κρεοφαγία και τις αιματηρές θυσίες (Zelerm & Nestle 1990, 74).

Ο Αναξαγόρας με την σειρά του θεωρεί πως η κάθαρση είναι μια αέναη διαδικασία που οδηγεί εξελικτικά από το ένα οντολογικό πεδίο στο άλλο (Βέικος, 1995, σ. 188), ενώ ο Δημόκριτος την ορίζει ως αποκάθαρση, δηλαδή αποφυγή των ανθρώπινων παθών για την επίτευξη της ανθρώπινης ευδαιμονίας (Diels & Kranz 1903, 365-472). Ο Σωκράτης, όπως τουλάχιστον τον παρουσιάζει ο Πλάτωνας, αναγνωρίζει ότι οι άνθρωποι οφείλουν να απαλλαγούν από την φαυλότητά τους, για να γίνουν δεκτοί σε έναν τόπο εξαγνισμένο, κεκαθαρμένο από πάθη. Ο φιλόσοφος αναφέρει πως η κάθαρση και οι καθαρμοί μπορούν να επιτευχθούν μέσω της μύησης στα μυστήρια, μέσω της μαντικής και μέσω της ιατρικής. Η ιατρική φροντίζει για την καθαρότητα του σώματος, ενώ η μύηση και η μαντική φροντίζουν για την καθαρότητα της ψυχής (Πλάτων, *Κρατύλος*, 405 a8-b4).

Ο Πλάτων στο Φαίδων, αναφέρει πως η καθαρότητα αντιπροσωπεύει την αταραξία της ψυχής, ως αποτέλεσμα μιας συνολικής και πλήρους θεραπείας (Hall 1963, σσ. 57-58). Μέσω της κάθαρσης η ψυχή εξασφαλίζει την επικοινωνία της και την ομοίωσή της με το θείο (Πλάτων, Φαίδων, 83e 2-3). Η διαδικασία της κάθαρσης στον Πλάτωνα είναι σταδιακή απελευθέρωση της ψυχής από το σώμα και τα δεσμά του, την μεταβλητότητα και την φθορά (Taylor 2000, 229-230). Η πρώτη κάθαρση για τον φιλόσοφο είναι η διάκριση του καλού από το κακό (Πλάτων, *Σοφιστής*, 226d 9-10), ενώ η ίδια η φιλοσοφία είναι μια καθαρτική διαδικασία, που ανασύρει την ψυχή από την απάθεια και την οκνηρία και αίρει την άγνοιά της (Taylor 2000, 221-222). Όσον αφορά στον αναγκαίο καθαρμό του σώματος, ο Πλάτων στον Τίμαιο θεωρεί ότι επιτυγχάνεται μόνο μέσω της γυμναστικής και όχι των φαρμάκων (Πλάτων, *Τίμαιος*, 89b 1-3).

Ο Αριστοτέλης αντιμετωπίζει την κάθαρση ως μεταμόρφωση των παθών και αποχή από τις ακρότητες. Όσον αφορά στην τραγωδία «δια του ελέου και του φόβου» οδηγείται ο θεατής στην αποκάθαρση, όπως αναφέρεται στην *Ποιητική*, αναδεικνύοντας τον παιδευτικό χαρακτήρα του εξαγνισμού, που αποκαθιστά και αναζωογονεί το πνεύμα. Είναι απαραίτητο ο θεατής να «καθαίρεται» από το άγχος και τις έντονες ψυχολογικές μεταπτώσεις που τον κατακλύζουν, παρακολουθώντας την εξέλιξη του δράματος (Campbell 2001, 226).

Οι Στωικοί θεωρούν πως τα πάθη εμποδίζουν τον ιδεώδη βίο και την απαραίτητη αταραξία για την εναρμόνιση της ψυχής με τις εσωτερικές δυνάμεις της. Η θεραπεία ως εκρίζωση των παθών είναι το αποτέλεσμα της κάθαρσης, ώστε να διασφαλιστεί η απόλυτη καθαρότητα της ψυχής (Βουδούρης, 1996, σ. 38). Όσον αφορά στους Νεοπλατωνικούς, ιδιαίτερα στον Πλωτίνο, η κάθαρση σε ένα πρώτο επίπεδο επιτυγχάνεται μέσω της λήθης των γήινων εμπειριών και των σωματικών παθών και την ανάδυσή της ψυχής από τα άτοπα είδωλα (Πλωτίνος, Εννεάδες, ΙΙΙ, 6,5, 22-25). Με την κεντρική ουσία της άποψης του Πλωτίνου συμφωνεί ο Πορφύριος, ο οποίος, όμως, διαφοροποιείται ως προς τον τόπο επίτευξης της κάθαρσης. Η κάθαρση των σωματικών παθών για τον Πορφύριο δεν

επιτελείται με ιερουργίες και λιτανείες, αλλά με θυσίες, καθαρτικές τελετές, την εμπειρία των οποίων κατέχει τόσο ο φιλόσοφος, όσο και ο ιερέας (Πορφύριος, *Περί αποχής* Β΄ 44,4).

Για τον Ιάμβλιχο η κάθαρση ισοδυναμεί με φιλοσοφικό θάνατο, κατά τον οποίο η ψυχή χωρίζεται από το σώμα (Ιάμβλιχος, *Προτρεπτικός*, 65, 13-14). Συνεπώς, η κάθαρσή του είναι κυρίαρχα διανοητική, αν και δεν παραλείπει να αναφερθεί και στην θεολογική κάθαρση, μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η οντολογική εξύψωση της ψυχής (Ιάμβλιχος, Περί της κοινής μαθηματικής επιστήμης). Ο φιλόσοφος θεωρεί επίσης πως η κάθαρση έρχεται μέσω του παιδευτικού χαρακτήρα της μουσικής, που συμβάλλει στην ψυχική υγεία και γαλήνη (Ιάμβλιχος, *Περί του Πυθαγορείου Βίου*, 70, 12-14). Την ίδια κάθαρση επιφέρει και η θεουργία, η οποία έχει ως στόχο τη διανοητική ζωή (Smith 1974, 97). Την παράδοση της κάθαρσης στην ελληνική φιλοσοφία συμπληρώνει ο Πρόκλος, ο οποίος δίνει έναν θεολογικό προσανατολισμό στο γενικότερο έργο του. Η κάθαρση οδηγεί την ψυχή σε μια περιοχή που αποτελεί πηγή και έσχατο τέλος ταυτόχρονα της οντολογικής εξέλιξης. Η κάθαρση έτσι είναι αναπόσπαστο τμήμα της υπερβατικής ενολογίας που προτείνει ο φιλόσοφος και υπερβαίνει την παραδοσιακή μεταφυσική ενολογία (Lloyd 1983, 37-38).

Η κάθαρση παράγοντας εισαγωγής και επίτευξης στα μυστήρια

Η άποψη της φιλοσοφίας για την κάθαρση δεν είμαι άμοιρη της λατρευτικής πρακτικής των αρχαίων μυστηρίων. Η ένωση με τη Μονάδα είναι και ο τελικός στόχος της μυητικής διαδικασίας ήδη κατά τη μακρινή αρχαιότητα, είτε στην ηπειρωτική και νησιωτική ή τη Μεγάλη Ελλάδα, από τους προϊστορικούς έως τους νεότερους χρόνους. Η συμμετοχή στα μυστήρια ωθεί σταδιακά τον μυημένο σε υψηλότερα επίπεδα της ύπαρξης, έως την τελική απορρόφησή του από τη Μονάδα. Όλα τα μυστήρια είναι μυητικές διαδικασίες, είτε αφορούν σε συστήματα εσωτερικής ανάπτυξης, είτε σε τελετουργίες ενηλικίωσης, ενσωμάτωσης ή μετάβασης και διαθέτουν ένα σύστημα φυσικού εξαγνισμού στηριγμένο στην διατροφή, αλλά και συνειδησιακού καθαρμού και πόλωσης της συνείδησης στις αφηρημένες περιοχές της Ύπαρξης. Ο Νεοπλατωνικός Ιάμβλιχος θεωρούσε πως ο σκοπός των μυστηρίων είναι η κάθαρση και η επακόλουθη άμεση επαφή με τους θεούς (Ιάμβλιχος, *Περί Μυστηρίων*, 6.5–7).

Αυτή η πόλωση μέσω της συμμετοχής στα μυστήρια, ή μέσω της μύησης, δεν είναι αόριστη και νεφελώδης διαδικασία. Προϋποθέτει καθαρισμό των φορέων της εκδηλωμένης οντότητας μέσα στην ύλη και προετοιμασία της συνείδησης για την εκδήλωση μιας πνευματικής αποκάλυψης, που αναμένεται να οδηγήσει τον μυημένο σε υψηλότερη θεώρηση της ζωής και της ίδιας της εξέλιξης, έως την τελική ένωση. Η νεοπλατωνική άποψη για τη μυητική διαδικασία που οδηγεί στην ένωση, θεμελιώνεται στις αρχαίες ελληνικές μυστηριακές θρησκείες (Angus 1975, 52, κ.ά.) και έχει πολλά παράλληλα στις ανατολικές φιλοσοφίες (Paulos Mar 2001, 237, κ.ά).

Ο εξαγνισμός είναι ένας τρόπος με τον οποίο μπορεί να γίνει προφανής η μεταφυσική λειτουργία της ψυχής. Παρά το γεγονός ότι ο εξαγνισμός μπορεί να λειτουργήσει διαχωριστικά ανάμεσα στο εμείς και οι άλλοι, ανάμεσα στο πάνω και το κάτω, ανάμεσα στο καλό και το κακό, ως τελικό στόχο έχει την σύνδεση της εξυψωμένης συνείδησης με την ενοποιημένη, συλλογική εικόνα του κόσμου. Σε φυσικό επίπεδο προφανέστερη χρήση του εξαγνισμού στην αρχαία Ελλάδα –και όχι μόνο- είναι ο διαχωρισμός του ιερού μυστηριακού χώρου από τον βέβηλο.

«Εμείς οι ίδιοι θέτουμε όρια στα ιερά και τα τεμένη των θεών, ώστε κανείς να μη διασχίσει αυτά τα όρια, αν δεν είναι καθαρός και όταν μπαίνουμε εξαγνιζόμαστε, οτιδήποτε μιαρό να ξεπλύνουμε από πάνω μας» (Ιπποκράτης. Περί ιερής νούσου, 148.55 ff. J., 1.46G).

Υπάρχουν άφθονες φιλολογικές και αρχαιολογικές μαρτυρίες, από την εγχάρακτη κεραμεική και τις ανασκαφές για κρήνες εξαγνιστικές στην είσοδο ιερών και μυστηριακών τόπων για τον εξαγνισμό των εισερχομένων (Parker 1996, 19).

Τα μυστήρια έχουν ως στόχο να δώσουν στον μυημένο μια άμεση επαφή και βίωση της γνώσης που αποκτούσε ο μυημένος στις φιλοσοφικές ακαδημίες της εποχής του. Η εισαγωγή στα μυστήρια ήταν βαθμιαία και το ενδιαφέρον στην προκειμένη περίπτωση ήταν ότι ο πρώτος βαθμός σχετιζόταν με την κάθαρση. Οι μυημένοι σε αυτόν τον βαθμό, εκκινώντας από τα πρότυπα μυστήρια της Ελευσίνας, ονομάζονταν καθαροί, δηλαδή εξαγνισμένοι.
Στα Βακχικά μυστήρια βρισκόταν στο επίκεντρο η λατρεία του Διονύσου, ως εναρκτήριο σημείο όλων των θεωρήσεων για τον κόσμο και την ανθρώπινη φύση. Οι Ορφικοί πίστευαν ότι οι ανθρώπινες ψυχές ήταν περιορισμένες στο σώμα ως να ήταν φυλακισμένες κατάσταση που όριζαν ως γένεση εν αναμονή του ελευθερωτή Διονύσου. Οι οδύνες της ψυχής, οι φάσεις μέσω των οποίων περνούσαν σε ανώτερη μορφή της ύπαρξης, η κάθαρση και η φώτισή τους είναι το επαναλαμβανόμενο θέμα των ορφικών κειμένων (Taylor 1891, 23).

Στα Μυστήρια των Μεγάλων Θεών στην Σαμοθράκη η τελετουργία φέρεται πως γινόταν βράδυ και το ιερό φωτιζόταν με πυρσούς. Πριν την εισαγωγή του στα μυστήρια ο υποψήφιος έπρεπε να πάρει μέρος σε τελετή κάθαρσης, να εξομολογηθεί το βαρύτερο από τα αμαρτήματά του στον ειδικό ιερέα «Κόη, τον φονέα καθαίροντα» (Estienne & Benoît Hase 1841, 1705) που άκουγε τον εξομολογούμενο και είχε το αξίωμα να εξαγνίζει ακόμα και τον φονιά που μετάνιωνε για την πράξη του. Έτσι τού επιτρεπόταν να παρακολουθήσει την μυθολογική αφήγηση του ιερού λόγου και να φορέσει εντέλει την πορφυρή φαρδιά ζώνη στην μέση του, ως μάρτυρας της αποκάλυψης των ιερών συμβόλων.

Στο δελφικό πλαίσιο ο εξαγνισμός ήταν αναγκαίος ακόμα και για την πυθώνισσα ιέρεια. Πριν η Πυθία ερωτηθεί, έπρεπε να προετοιμαστεί τελετουργικά. Τα περισσότερα καθαρτικά τελετουργικά περιελάμβαναν δάφνη, το φυτό του Απόλλωνα που συνδεόταν με την μαντική τέχνη. Πίνοντας εξαγνιστικό νερό από την πηγή και στεφανωμένη με στεφάνι δάφνης, η Πυθία ετοιμαζόταν για το μαντικό έργο της (Sourvinou-Inwood 1979, 231-251). Άλλωστε ο θεός που έγινε γνωστός κυρίως για την καθαρτική του δύναμη πάνω στο μίασμα είναι ο Απόλλων. Η δική του κάθαρση κράτησε εννέα χρόνια εξορίας, μετά από τα οποία εξαγνίστηκε απόλυτα. Στον δελφικό μυστηριακό κύκλο διατηρείτο εννεαετής κύκλος μυστηριακού γιορτασμού όχι μόνο της κάθαρσης του ίδιου του Απόλλωνα, αλλά και της εντολής προς όλους τους ιερείς στα πανελλήνια ιερά του Απόλλωνα να λειτουργούν ως επίσημα κέντρα κάθαρσης στη περιοχή τους, προς τιμήν του Καθαρσίου ή Αποτροπαίου Απόλλωνος.

Τα τυπικά της κάθαρσης διέφεραν από λατρεία σε λατρεία και από περιοχή σε περιοχή. Τόσο τα μεγαλύτερα Ελευσίνια Μυστήρια είχαν ως προϋπόθεση την τελετή καθαρισμού όσο και στα μικρότερα Ελευσίνια Μυστήρια, που έπρεπε να παρακολουθήσουν οι αμύητοι πριν από την είσοδο στην Ελευσίνα σχεδόν ένα χρόνο αργότερα. Τα μεγάλα μυστήρια επικεντρώνονταν σε μεγάλο βαθμό στην κάθαρση του μυημένου. Σε αυτή τη μορφή εξαγνισμού χρησιμοποιείτο το τελετουργικό του χορού, της μουσικής, της φωτιάς και το λουτρό στην θάλασσα, σε συνδυασμό με την ιεροτελεστία του φαρμακού (το τελετουργικό θυσίας του αποδιοπομπαίου τράγου, αλλά με τη μορφή ενός νεαρού χοίρου), σε ατομικό επίπεδο αλλά και στο επίπεδο της πόλης, στην Δήμητρα που αντιπροσώπευε τον θάνατο του δόκιμου και την καθαρή κατάσταση του μυημένου. Η μουσική, ο χορός, το θαλασσινό νερό, οι δάδες και οι θυσίες είναι όλα στοιχεία της κάθαρσης και μέσω αυτών των τελετών εξαγνίζονταν οι μυημένοι για να εισέλθουν στον Κάτω Κόσμο, να σταθούν μπροστά στην θεά και να ακούσουν αυτό που είναι απαγορευμένο να προφερθεί.

Είναι ενδιαφέρον εδώ ότι τα κατώτερα μυστήρια ιδρύθηκαν ως χάρη της Δήμητρας προς τον ημίθεο Ηρακλή. Για να εισέλθει στον Άδη και να συλλάβει τον Κέρβερο, έπρεπε να μυηθεί στα Ελευσίνια. Ωστόσο, υπήρχε περιορισμός στα Ελευσίνια για αυτούς που είχαν αφαιρέσει ανθρώπινη ζωή και έφεραν το μίασμα του αίματος στα χέρια τους. Έτσι χρειάστηκε ειδική τελετουργία εξαγνισμού για τον Ηρακλή στα κατώτερα μυστήρια, ώστε να περάσει στα ανώτερα και να κερδίσει την είσοδό του στον Κάτω Κόσμο. Η μυθική και συμβολική κάθαρση του Ηρακλή από το αίμα όσων φόνευσε μαρτυρείται και από αρχαιολογικά ευρήματα και υποδηλώνει την κάθαρση ως νόμο καθολικό, από τον οποίο δεν μπορεί να ξεφύγει θνητός, ημίθεος ή θεός, όπως συνέβη στην περίπτωση του Απόλλωνα.

Συνοπτικά

Βλέπουμε, λοιπόν, με βάση όσα λέχθηκαν ήδη πως τόσο τα μυστήρια όσο και οι μικρότεροι ετήσιοι γιορτασμοί και οι φιλόσοφοι δίδασκαν πως η κάθαρση συνδεόταν με το ταξίδι της ψυχής είτε προς τη Μονάδα ή προς τον Κάτω Κόσμο, όσο και με λειτουργίες του σώματος, του οίκου και της πόλης. Ο Πλάτωνας μίλησε για παρόμοιες ιδέες, όταν παρατήρησε ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ανθρώπων γύρω του ζούσε απλά μια ουδέτερη ζωή. Οι άνθρωποι δεν ήταν ούτε καλοί ούτε κακοί στον χαρακτήρα. Για αυτές τις επίπεδες ψυχές, ο Πλάτωνας ανέφερε τον πλου στην Λίμνη του Αχέροντα στον κάτω κόσμο, όπου θα μπορούσαν να εξαγνιστούν και να επιστρέψουν και να γεννηθούν στο πρόσωπο της γης σαν πλάσματα «ζωντανά».

Συνεπώς σε όλον τον αρχαίο κόσμο σχεδόν η κάθαρση ήταν προαπαιτούμενη όχι μόνο να προετοιμάσει την ψυχή για τον κάτω κόσμο, αλλά και ως προετοιμασία πριν ξαναγεννηθεί. Αυτές οι βασικές έννοιες διαμόρφωσαν τις πεποιθήσεις σχετικά με το μίασμα γύρω από τον θάνατο και την γέννηση. Η καθαρότητα στον θάνατο και την ζωή είναι κεντρικής σημασίας για την πνευματικότητα του αρχαίου κόσμου και συνεπώς η κάθαρση, ως μέσο απόκτησης της πολυπόθητης καθαρότητας.

Βιβλιογραφία

Angus, Samuel (1975), *The Mystery religions: A Study in the Religious Background of Early Christianity*, Courier Dover Publications.

Αξελός Κ. (1976), *Ο Ηράκλειτος και η φιλοσοφία του* (μτφρ. Δ. Δημητριάδης), Αθήνα: Εξάντας.

Βέικος Θ. (1995), *Οι προσωκρατικοί*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Βουδούρης, Κ., (1996), Η Στωική ηθική φιλοσοφία ως θεραπεία. Στο Βουδούρης Κ. (επιμ.), *Η ηθική φιλοσοφία των Ελλήνων*, Αθήνα.

Burnet J. (1958), *Early Greek Philosophy*, London: Adam and Charles Black.

Campbell, J.S. (2001), Painless Pleasure: Catharsis in the Poetics. *Les etudes Classiques*, (69)3.

Diels, Hermannm, Kranz, Walther (1903), *Die Fragmente der Vorsokratiker griechisch und deutsch*, Berlin: Weidmannsche buchhandlung, 365-472. Demokritos fragmenta, B 191, B171, B 173.

Doddos, E.R., (1956), *The Greeks and the Irrational*, Berkeley: University of California Press. Estienne, Henri, Benoît Hase, Charles, (1841), *Thesaurus Graecae Linguae*, vol 4, Paris: Didot.

Guthrie, W.K.C. (1993), *Οι Έλληνες φιλόσοφοι, από τον Θαλή ως τον Αριστοτέλη* (μτφρ. Α. Σακελλαρίου), Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Hall, R.W., (1963), *Plato and the Individual*, Hague: Martinus Nijhoff, 57-58.

Καπρούλιας Α. (2008), *Η Έννοια της Κάθαρσης στην Οντολογία του Πρόκλου*, Αθήνα: Βασ. Ν. Κατσαρός.

Kirk, G.S., Raven, J.V., Schofield, M., (1998), *Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι*, (μτφρ. Δ. Κούρτοβικ), Αθήνα: ΜΙΕΤ, 37-38.

Lloyd, L.C., (1983), *Procession and division in Proclus, Soul and the Structure of Being in late Neoplatonism*, Liverpool: Liverpool University Press.

Mourelatos, P.D., (1974), *The Pre-socratics*, NY: Anchor Books.

Parker, Robert, (1996), *Miasma: pollution and purification in early Greek religion*, Oxford and NY: Oxford University Press.

Paulos Mar, Gregorios (2001), Neoplatonism and Indian Philosophy, στο *Studies in Neoplatonism: Ancient and Modern,* Vol. 9, NY: Sunny Press.

Smith, A., (1974), Porphyry's place in the Neoplatonic tradition, The Hague: Martinus Nijhoff.

Sourvinou-Inwood, Christiane (1979). The Myth of the First Temples at Delphi. *The Classical Quarterly (New Series)*, 29, 231-251.

Taylor, A.E., (2000), *Πλάτων*, (μτφρ. Ι. Αρζόγλου), Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Taylor, Thomas, (1891), *The Eleusinian and Bacchic Mysteries*, New York: J. W. Bouton. (online version on sacred texts)

Zelerm E., Nestle, W., (1990), *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας* (μτφρ. Χ. Θεοδωρίδης), Αθήνα: Εστία.

Φιλολογία

The course of Phaedra's erotic passion in Euripides' Hippolytus

Λέξεις κλειδιά: *Euripides*, *Hippolytus*, *Homer*, *Phaedra*, *shame-culture*

Vasileios Dimoglidis, MA in Classics and Classical Languages, Literatures, and Linguistics, University of Ioannina:

Zusammenfassung
Das Ziel dieser Arbeit ist es, den evolutionären Verlauf der erotischen Leidenschaft von Phaedra für ihren Stiefsohn Hippolytos, in Euripides΄ gleichnamiger Tragödie, zu präsentieren. Ein weiterer Punkt, der gleichzeitig diskutiert wird, ist die Bildung der Leidenschaft durch andere dramatische Personen, insbesondere die Amme und Hippolytos. Der Verlauf der erotischen Leidenschaft und ihre Transformation in andere Gefühle, wie die Tendenz zur Rache, sind die wichtigsten Fragen zu berücksichtigen. Euripides hat die Persönlichkeit von Phaedra durch diesen Entwicklungsverlauf der Leidenschaft gebildet. Der erotische Wahnsinn der Hauptdarstellerin wird auf verschiedene Weisen dargestellt. Am Anfang zeigt es sich als Delirium (v.208) und Krankheit, die Phaedra zu bezwingen versucht. Man bemerkt auch, dass ihre Leidenschaft ins Miasma (v.317) sich gestaltet. Ihr Übermaß der Grenzen ist ein Verhalten, das sie zur Schande bringt und ihrem öffentlichen Image in einer Zeit, wo δήμου φάτις (d.h. die Meinung, die die Leute über jemanden haben) eine vorherrschende Bedeutung hat, droht. Schließlich wird die erotische Leidenschaft der tragischen Darstellerin vernichtet und verwandelt sich in eine Neigung zur Rache von Hippolytos

The aim of this paper[1] is to present the evolutionary course of Phaedra's erotic passion for her stepson, Hippolytus, in Euripides' homonymous tragedy. Simultaneously, another point that will be discussed is the formation of passion by other dramatic persons, particularly the Nurse and Hippolytus.

In the Prologue of the play Venus states that it was she who inspired the erotic fury into Phaedra: καρδίαν *κατέσχετο/ ἔρωτι δεινῶι τοῖς ἐμοῖς βουλεύμασιν*[2] (v.27-28). The phrase *τὰ πολλὰ δὲ πάλαι προκόψασ'*, (v.22-3) which is expressed by the goddess reveals Phaedra's love and the use of the adverb πάλαι (= long since) shows the duration of this feeling. Halleran believes that the alliteration of -π- in these verses indicates how easily the goddess will get her revenge.[3] According to the aforesaid the source of heroine's passion is Venus. We are even aware of Aphrodite's motive, i.e. the cause that "triggered" the revenge-retribution of Venus. Hippolytus is responsible, because he is totally and reverently devoted

[1] This paper was presented, in an early version, at the Second Annual Classics Conference held by the Association of Graduate Students and PhD Candidates of Philology Department at the University of Ioannina on Friday, 31 May 2013. I would like to thank the organizing committee of the Conference and the chairman Dr. Konstantinos Stefou for giving me the opportunity to present my paper. I am profoundly indebted to Dr. Efi Papadodima for her supervision and continuing assistance in this paper, and to Helen Gasti, Assistant Professor of Ancient Greek and Latin Literature at the University of Ioannina, for some meaningful suggestions.
[2] In this paper I quote from the edition of Diggle (1984, 207-71).
[3] Halleran (2000, 148).

to the goddess Artemis and accuses Aphrodite that she: *κακίστην δαιμόνων πεφυκέναι* (v.13).[4]

Here is created on behalf of Venus a divine φθόνος (= envy, jealously), which however was caused by a human φθόνον (that of Hippolytus to the goddess of love). We know already from Homer that gods are presented with some human characteristics (love, hatred, jealousy, sadness, and other passions). It is, therefore, logical for a goddess to feel φθόνον for someone who blames her.[5] Hippolytus initially, staying away from sex,[6] refusing an Aphrodite's feature and accusing her disturbs the balance and the distance between god and mortal.[7] The φθόνος of the goddess will come as a procedure of rehabilitation and wronged element's (= Venus's) compensation.[8] However, the causes should be traced back to the mythological - genealogical past of Phaedra.[9] We know that Venus cursed all generations of the Helios, because he revealed to Hephaestus her erotic union with Mars. Reference to the myth is made in (v.338-343), where Phaedra in a dialogue with the Nurse believes that her origin is responsible for her own misfortune:[10] *κεῖθεν ἡμεῖς, οὐ νεωστί, δυστυχεῖς* (v.343)[11] On account of the fact that were close family ties with the god Helios, Phaedra is condemned to experience something illegitimate -which partly acquits her.

As far as the heroine's passion is concerned, we observe that the first reference occurs in the Prologue of the play. The playwright uses the noun νόσον (=disease) (v.40),[12] which is equated to her passion, because he wants to show that this feeling is so illicit and strong that

---

[4] For the use of the infinitive πεφυκέναι instead of the infinitive εἶναι see Halleran, (2000, 147), where the writer considers Besides, Perysinakis (1998, 164) mentions "because of their anthropomorphism is natural for gods to φθονεῖν their potential rivals, i.e. the people who reduce the distance between them". that the use of this infinitive emphasizes more strongly the Hippolytus' hubris to the goddess Venus.

[5] See also Conacher (1967, 27). See Winnington-Ingram (2003, 202), where Winnington- Ingram makes a comparison between Euripides' Hippolytus and Bacchae, and he concludes that in Hippolytus are punishable by death both he who suppresses his sex instincts (as Pentheus in Bacchae), and he who indulges in them (something that does not exist in Bacchae).

[6] See also Conacher (1967, 27). See Winnington-Ingram (2003, 202), where Winnington- Ingram makes a comparison between Euripides' Hippolytus and Bacchae, and he concludes that in Hippolytus are punishable by death both he who suppresses his sex instincts (as Pentheus in Bacchae), and he who indulges in them (something that does not exist in Bacchae).

[7] Furthermore Thornton (1997, 14) writes that Hippolytus does not accept Venus's power and hence alludes that he is something more than a mortal. Therefore Venus must destroy him.

[8] Perysinakis (1998, 164) searching the divine φθόνον and considering an Anaximander's fragment writes: "φθόνος somewhat brings into motion the process of rehabilitation and compensation of wronged element in the fragment B1 of Anaximander".

[9] Regarding Phaedra's genealogy see Halleran, (2000, 22-3), Roussos (1993, 164-5) and Raios (2011, 351-2).

[10] The tragic heroine seems to understand her mythological past. Besides, this is usual in the Euripidean tragedies. For Euripidean tragic heroes' self-conscious awareness of their own mythological frame and history see Wright (2005, 133 et seq). So we can talk about "metamythology" and according to Wright (2005, 135) "Metamythology may be defined as a type of discourse which arises when mythical characters (here, but not necessarily, in dramatic fiction) are made to talk about themselves and their own myths, or when myths are otherwise presented, in a deliberate and self-conscious manner".

[11] The ancient commentator writes about (v.343): *ἐκ τῆς καταγωγῆς τοῦ γένους δυστυχοῦμεν τὴν νόσον τοῦἔρωτος, ἀντὶ τοῦ. προγονικήν τινα δυστυχίαν δυστυχοῦντες τοῦτο πάσχομεν*. On *Scholia Vetera* see Schwartz (1887-1891, 46). Moreover in Scholia Vetera in Euripides' Hippolytus, the ancient commentator interpreting (v.47) refers to the mythological context where Aphrodite cursed all the generations of the god Helios because he revealed her adultery: see Schwartz (1887-1891, 11).

[12] Dodds (1951, 186) uses Combarieu's opinion (1909, 66 et seq.) that "the primitive under the influence of strong passion considers himself as possessed, or ill, which for him is the same thing".

threatens her reputation[13] at a period when δήμου φάτις (= people's opinion of someone) is predominant. This word inter alia refers to the pathology of Phaedra's erotic fury, which will soon become known.

Even the use of the participle κἀκπεπληγμένη (v.38) reveals the influence of love upon Phaedra; and that love is so strong that convulses her. Additionally, the use of the passive voice deducts from the person the element of intention and responsibility.[14] The passive state and delusional disposal should be seen in the corresponding translation. James Morwood[15] translates the term as "maddened by the strings of love" and manages to keep both conceptual levels of the participle.[16] The use of the adverb ἐνταῦθα (= now), that is emphatically placed at the beginning of (v.38), the confirmatory particle δὴ (= surely), as well as the Perfect tense,[17] denote that Phaedra's disease is placed in the dramatic present.[18]

Few verses below (v.131-40, in the first Stasimon) the Chorus for the first time describes Phaedra's symptoms: she is sick, sad and she does not eat: *τριτάταν δέ νιν κλύω/ τάνδ᾽ ἀβρωσίᾳ* (v.135-6). This Phaedra's three-day eating abstinence constitutes hubris, as our heroine seems to exceed the human limits. This voluntary starvation disturbs Aphrodite's plan as Phaedra will die before Aphrodite's revenge. Phaedra makes her first appearance on stage in the second episode and specifically in (v.198). The woman in love describes the symptoms of her illness. At this point we observe an intense contrast: Phaedra knows that she crosses the limits and she is possessed by self-consciousness, but she is not willing to put an end to her morbid passion.

The tragic poet uses a metaphor in (v.201) *βαρύ μοι κεφαλῆς ἐπίκρανον ἔχειν*, which connects the weight caused by the emotional state with the weight of ornaments Phaedra bearing thereon. Moreover, the phrase *λέλυμαι μελέων σύνδεσμα φίλων* (v.199) refers to an adjective of Eros: λυσιμελής, and of course of Sleep, i.e. in Odyssey,[19] which is inextricably linked to death; so here is underlined the strength of love. Phaedra's passion takes the form of a delirium starting with the sigh αἰαῖ (= Oh, oh!) (v.208) and then she loses her control and desires to rush in the mountains and forests. However, she immediately "wakes up" (v.239) and is transferred into the realm of logic. To describe her passion she uses the verb ἐμάνην (= I was mad). The use of the first singular person indicates Phaedra's self-consciousness; Phaedra exceeds the limits and falls into a state of fury.

For what is happening to her Phaedra charges something supernatural, the ἄτη,[20] which was inspired by a god, and so she disclaims her responsibility (v.241). Both in Homer and in

[13] See Halleran (2000, 46-9) in his introductory chapter "Passion and Reason", where he analyzes this concept.

[14] Also the fact that the agent absents indicates the inability to be expressed with active terms the content of the verb. For the use and importance of passive dimension of verbs see Humbert ([3]1960, 107-9 and more specifically 108). However, this argument applies if we consider the dative κέντροις (= strings) (v.39) as dative of the cause or the manner in verb ἀπόλλυται (= dies) (v.39). Otherwise this dative can act as agent to the participle.

[15] Morwood (1997, 40).

[16] Apart from the rendition of the two conceptual levels, it is indicative that he considers the dative κέντροις ἔρωτος (v.39) as agent to the participle.

[17] Present Perfect as tense demonstrates that an act, which has happened in the past, has visible its effects in the present, and, due to this, Present Perfect is considered an arctic tense. For the use of tenses see Schwyzer (1950, 258-66 and 263 for the Perfect tense).

[18] Halleran ([2]2000, 150). Moreover the denotation of the present notified by Present Perfect at this point is equivalent to the here and now of the performance.

[19] *Od*. 20. (v.74) and 23. (v.342-3).

[20] See Halleran (2000, 170) where Halleran notes that ἄτη refers to the deception of the mind and also to the course of behavior afterwards. For the definition of the word ἄτη see Dodds (1951, 5).

Hippolytus the interpretation given by Liddell-Scott to ἄτη as a bewilderment, infatuation, caused by blindness or delusion sent by the gods, mostly as the punishment of guilty rashness[21] cannot be implemented, because this ἄτη comes as revenge for Hippolytus' hubris and not for Phaedra's audacity, and as punishment for a "propatoric" sin committed by the Helios. We should also mention how strong the sense of shame is. More specifically, our heroine uses for the first time the verb αἰδούμεθα (= I am ashamed) (v.244) and the phrase *ἐπ' αἰσχύνην ὄμμα τέτραπται* (= my gaze is turned to shame) (v.246). At this point the motif of Phaedra's self-consciousness reappears as she realizes that she has exceeded the limits and now she feels ashamed.

All the aforementioned terms (*αἰδούμεϑα, ἐπ' αἰσχύνην ὄμμα τέτραπται*) transfer us to the Shame-Culture of Homeric society, where "Homeric man's highest good is not the enjoyment of a quiet conscience, but the enjoyment of τιμή, public esteem."[22] Thus Phaedra is not so much concerned about her conscience but about the impact of her acts on her public image and the possibility of deprivation of her public respect.

In the space of (v.250-309) noticeable is the element of silence, which is an outcome of the shame that Phaedra feels. This verb (αἰδοῦμαι) and its derivatives indicate that Phaedra's acts are not socially acceptable in a period when δήμου φάτις (= people's opinion of someone) is prevailing. The αἰδώς (= the sense of shame) acts as a deterrent and Phaedra perhaps does not seem immodest prima facie.[23] "The internal struggle is unabated, and the fight to overcome her passion is unequal",[24] since Phaedra is confronted with a superior divine power.

In the second episode, we are informed from the Nurse that Phaedra does not confess the object of her erotic desire in spite of Nurse's continuous efforts (v.271 et seq.). Phaedra hoped being silent[25] and hiding her illness everything would be fine. The presence of the Nurse is important because she contributes to recollection of Hippolytus' name (v.309) and therefore to the emotional outburst of Phaedra. The mention of Hippolytus' name hurts the heroine, and she expresses that kind of pain and passion with οἶμοι (= woe's me).[26]

However, Phaedra avoids mentioning Hippolytus' name. Euripides wants at this point to protect Phaedra from social outcry. For this reason the tragedian does not mention the name of Hippolytus, because such a relationship constitutes an unlawful act that could lead to Phaedra's social outrage and moral decline in the eyes of society. Also Euripides fears that Phaedra, confessing herself and immediately Hippolytus' name, will provoke the spectators[27]

---

[21] Liddell, & Scott ([9]1996, 270) the word ἄτη, and for the inapplicability of that interpretation in Homer see Dodds (1951, 24).

[22] See Dodds (1951, 17). On the difference between Shame-Culture and Guilt-Culture see Dodds (1951, 28 et seq.) and Perysinakis (2012, 20 et seq.).

[23] See Merkouri (1997, 325), where Merkouri indicates the role of the αἰδώς in Phaedra in the homonymous Senecan tragedy. A significant difference between the two tragedies is that in Seneca "the sense of αἰδώς is original from the beginning up to the end (...) except that it is not directly tied to the honor and eukleia, i.e. to the praise of the social environment for the individual's moral integrity" (Merkouri 1997, 327). On the other hand Phaedra's αἰδώς in Euripides' Hippolytus is directly tied to the honor and eukleia.

[24] See Deligiorgis (2010, 64-7). Blundell (1995, 176) characterizes Phaedra as a victim and Hippolytus as a way for her to revenge him.

[25] For the dipole silence-speech see Knox (1968, 92), where he states: "*The choice between speech and silence (…) makes an artistic unity of the play*".

[26] Roussos (1993, 164).

[27] Meyrowitz (1967, 532) stresses: "*It is Phaedra's unnatural passion which both horrifies and fascinates the audience*".

and the play will be accused as ἀπρεπὲς καὶ κατηγορίας ἄξιον (improper and able to be accused);[28] our heroine as well.

When Phaedra confesses the name of her suppressed sexual desire, she will make a step towards her own destruction.[29] The tragic heroine is concerned about maintaining a good reputation and about her decent public image. Therefore she does not confess that name. On the other hand, as has been stressed by Mills, the Nurse's verbal "attack" in (v.353-61) is the key-element which leads Phaedra to reveal the name of Hippolytus.[30]]

Finally, announcing the name of her stepson, in the second episode, Phaedra recites a speech, which has concerned several scholars. In the fragment from (v.373 et seq.) the protagonist presents the course of her passion and the efforts she made in order to tame it. The sense of αἰδὼς (v.385) contributes to the eradication of Phaedra's erotic passion. In this paper we shall not discuss the reason Phaedra separates the αἰδὼς[31][31] in good and bad.[32] The only thing we would point out is that αἰδὼς may constitute bad influence on Phaedra because "prevents her from fighting down her love as she knows she should."[33]

For our heroine the fact that she fell into this fault is not due to her lacking awareness of the right, but because of her inability to realize it.[34] This happens to Medea as well in the homonymous Euripides' tragedy.[35] For this reason Phaedra declares: τὰ χρήστ' ἐπιστάμεσθα καὶ γιγνώσκομεν,/ οὐκ ἐκπονοῦμεν δ'…(v.380-1). Here returns the motif of Phaedra's self-consciousness. Our heroine appears to be a woman who clearly understands the moral values and is ready to take drastic measures in order not to lose her honor.

Thereinafter, Phaedra herself presents the strong internal tension created between the choice to keep hidden and innermost her passion and the risk of a possible publication: *γλώσσηι γὰρ οὐδὲν πιστόν, ἣ θυραῖα μὲν φρονήματ' ἀνδρῶν νουθετεῖν ἐπίσταται, αὐτὴ δ' ὑφ' αὑτῆς πλεῖστα κέκτηται κακά* (v.395-7). Particularly the use of the term θυραῖα (= at the door) (v.395) indicates the transition from the private to the public life,[36] as the door was the

[28] We know that this is the second Hippolytus. The first one caused severe reactions to spectators and was vigorously disapproved. The ancient commentator actually writes in tragedy's hypothesis about the second Hippolytus: "*…ἔστι δὲ οὗτος Ἱππόλυτος δεύτερος <ὁ> καὶ στεφανίας προσαγορευόμενος. ἐμφαίνεται δὲὕστερος γεγραμμένος. τὸ γὰρ ἀπρεπὲς καὶ κατηγορίας ἄξιον ἐν τούτῳ διώρθωται τῷ δράματι*". On *Scholia Vetera* see Schartz (1887-1891, 2).

[29] Iacov (1982, 125) declares that in Hippolytus the revelation of Phaedra's secret coincides with the dramatic start.

[30] Mills (2002, 54).

[31] Several eminent scholars have dealt extensively with this issue. I quote some indicative references where the reader referring to them will be able to answer many questions about this issue: Kovacs (1980, 287-303), where the writer discusses Phaedra's *Aidos*; Dodds (1925, 102-4); Craik (1993, 45-59); Cairns (1993), where the writer researches the meaning of *Aidos* from Homer to Aristotle.

[32] Moreover Homer himself in *Il*. 24. (v.44) says that *Aidos* harms and benefits. *Aidos* is bad when someone due to fear of displeasing his/her friends hesitates to avoid something awful. This means that Phaedra, due to her shame, did not take preventions for her passion; for example she could request Hippolytus' removal or something similar. See Kontos (1940, 88).

[33] Kovacs (1980, 288). Kovacs cites Barrett's opinion.

[34] Mills (2002, 39).

[35] Cf. Medea (v.1078-9): *καὶ μανθάνω μὲν οἷα δρᾶν μέλλω κακά,/ θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων*. We see that Medea knows (μανθάνω) the right, socially acceptable, but the feeling of anger, which pervades her, does not allow her to "apply" it. Cf. also the above verses of Medea to (v.381-3) of Hippolytus, where Phaedra gives her explanation for people's inability to implement the right: ἡδονὴ or ἀργία in case of Phaedra, (*οἱ μὲν ἀργίας ὕπο,/ οἱ δ᾽ἡδονὴν προθέντες ἀντὶ τοῦ καλοῦ/ ἄλλην τιν᾽) and anger in Medea*.

[36] Cf. Soph. Electra (v.518), where Clytemnestra responds to Electra: *μή τοι θυραίαν γ᾽ οὖσαν αἰσχύνειν φίλους* (= not to go out of the door and embarrass us). Clytemnestra accuses Electra

one distinct partition between these two and coming out of it anything acquired public connotations. She recognizes that, once she has uttered outside the door the name of her lust, this shall take irreparably public character.

The crescendo of Phaedra's erotic illness is given in the phrase *κατθανεῖν ἔδοξέ μοι* (= I resolved on death) (v.401), where the heroine decides to commit suicide. The researchers are divided by Phaedra's statement. Some of them stress that she took this decision in order to salvage her honor by her own death. Other scholars declare that this is nothing more than a trick, i.e. Phaedra does not reveal her real motifs to her Nurse and seeks to get the latter on her side. However, this is not a trick because Phaedra feels she brings a miasma:[37] *φρὴν δ' ἔχει μίασμά τι* (v.317) from which she wants to be released at any cost and in any way, and as she knows the extreme power of love, she chooses the most extreme way for deliverance. Besides, as has been mentioned by Gasti,[38] "*death can bring a kind of purity*" from miasma. Additionally Euripides himself, remembering the failure of previous Phaedra's completely shameless presentation, attempts to break a potential horizon of expectations related to Phaedra's immoral image and not to exacerbate the spectators again.

Thereupon Phaedra herself evaluates her passion (v.405-6). Specifically she characterizes it shameful and sick: *τὸ δ' ἔργον ᾔιδη τὴν νόσον τε δυσκλεᾶ* (v.405). As previously mentioned, the νόσος (i.e. Phaedra's erotic passion, which actually is exceedance of the limits) makes the tragic heroine δυσκλεή (= infamous) and leads to Phaedra's social disapproval and denigration. The defamation and adultery do not correspond to her moral code. It is important to note that Phaedra is not anymore into delusions and seems to know the real situation in which she has involved herself. Even her comment *γυνή τε … οὖσ'(α) …/ μίσημα πᾶσιν…* (v.406-7) can be corresponding to a previous Phaedra's character-presentation. It should be a playwright's comment concerning the image that spectators of ancient Greek tragedy had already formed about Phaedra.

The heroine's passion seems to be even more moderated when she realizes the impact of her sin to her children's and her husband's honor (v.419-21). Once again the public assessment hampers everything illicit and illegal. We must notice the fact that the verb αἰσχύνομαι is used again in (v.420). Phaedra is not willing to give in to this powerful emotion, and the reason is the kudos/glory: *μητρὸς οὕνεκ' εὐκλεεῖς* (v.423). She believes that this illicit fury is capable of depriving the outspokenness of her children: *ἀλλ' ἐλεύθεροι/ παρρησίαι θάλλοντες…* (v.421-2). Phaedra believes that the social disapproval will have a hereditary continuity to her children. In the background of her thought lies the Athenians' attitude that the presence of women should be as limited as possible,[39] and the widespread belief that a man lacks his honor if disgrace touches the woman of his oikos.[40]

The Nurse in her effort to curb Phaedra goes to the other end. At first she considers the goddess of love as culpable: ὀργαὶ δ' ἐς σ' ἀπέσκηψαν θεᾶς (v.438), and then she equates Phaedra's passion to something normal, obscuring its exceptional character*: οὐ γὰρ περισσὸν οὐδὲν οὐδ' ἔξω λόγου/ πέπονθας…* (v.437-8). As Halleran emphasizes in the introduction of his Hippolytus' Commentary, Nurse's love and interest in Phaedra are the driving forces for her behavior.[41] On the other side, Nurse may fear that Venus will punish

---

because her lament, when the latter passes the limit of the door, takes public character and threatens Clytemnestra's public image. For Clytemnestra's interest in that image and external- public connotations of Electra's mourning see Gasti (2003, 122, n.11).

[37] More information about *Miasma* offers the article of Segal (1970, 317). Furthermore, about Miasma classical is still the book of Parker (^{2}2001).

[38] Gasti (1993, 28). Also see Mitchell (1991, 97-122).

[39] Cf. Thuc., 2.45.2.

[40] More specifically see Segal (1993, 91).

[41] Halleran (^{2}2000, 41).

Phaedra if the latter does not give in what the goddess of love communicated to her, and she considers as impossible the resistance to this passion*: Κύπρις γὰρ οὐ φορητὸν ἢν πολλὴῤυῇι,/ ἣ τὸν μὲν εἴκονθ' ἡσυχῇι μετέρχεται* (v.443-4). It is notable that the Nurse is "designed" to save Phaedra's life.[42] Euripides uses the Nurse for the accomplishment of dramatic purposes, i.e. as a "vehicle" to advance the dramatic action.

While Hippolytus has already learned the truth from the Nurse and has strongly reacted, Phaedra reintroduces the issue of the shame (v.687-8). Now the public aspect of her passion is finite. She feels ashamed and she thinks she will die with a non-honorable name: *σὺ δ' οὐκ ἀνέσχου• τοιγὰρ οὐκέτ' εὐκλεεῖς/ θανούμεθ(α)*. Another point we need to comment on the above passage is the phrase οὐκέτ' εὐκλεεῖς (v.687). This designation is the last evaluative judgment for Phaedra's passion by herself. Also, the fact that she uses plural form instead of singular, and she could do it without disturbing the metric,[43] refers to the social disapproval of her children, due to her acts.

In (v.689-92) Phaedra fears that Hippolytus will speak and then the shame, due to her passion, will become enormous: *πλήσει τε πᾶσαν γαῖαν αἰσχίστων λόγων* (v.692). The λόγοι (=tales) will be αἴσχιστοι because they will stain our heroine's public image and her genus's. The reason why the protagonist is worried is Hippolytus' hints; specifically in (v.611-2),[44] in (v.658)[45] and in (v.660).[46] Hippolytus seems to intend to default the oath he gave to the Nurse inside the palace to keep secret what Nurse said to him. After these hints Phaedra feels threatened, as Lattimore[47] stresses in his article about Hippolytus.

The Hippolytus' bias towards women and the specific fear he creates are responsible for Phaedra's moral deterioration.[48] In the Roman version of the tragedy the pain and the dolor affect Phaedra physically and spiritually. According to Dupont, the pain awakes the heroine's desire for revenge. She wishes to punish the guilty in order to regain her lost identity.[49] In Euripides, however, there is the disruption of Phaedra's ideals,[50] and the circumvention of the pleasure of the public plaudit. This circumvention leads Phaedra to have the tendency to revenge Hippolytus.

Remarkable is Phaedra's phrase *δεῖ με δὴ καινῶν λόγων* (v.688). The term λόγος refers to tragic heroine's inciting. Phaedra will act immoral and we understand that it is the letter she will leave to Theseus, but this shamelessness is due to the internal battle between the Phaedra' s original nature (indicators are identified in v.377-423) and the nature created by Venus.[51]

---

[42] Knox (1968, 95).

[43] Indeed, if Euripides instead of εὐκλεεῖς wrote εὐκλεής, (= glory, honorable) there would be no metric disorder: - U- - U- εὐκλεεῖς εὐκλεής.

[44] Nurs. *ὦ τέκνον, ὅρκους μηδαμῶς ἀτιμάσῃς/ Hipp. ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος*. According to Bayliss (2014, 246), "T*his line ... seems on first reading to advocate the breaking of an oath*". See also Lattimore (1962, 10): "*the first fatal sentence made her sure that Hippolytus would break his oath*".

[45] *οὐκ ἄν ποτ' ἔσχον μὴ οὐ τάδ' ἐξειπεῖν πατρί*.

[46] *Θησεύς, ἄπειμι, σῖγα δ' ἕξομεν στόμα*.

[47] Lattimore (1962).

[48] See Reckford (1974, 307-28).

[49] See Dupont (2003, 229-30). Unfortunately we did not find the original French text of Dupont (1985). Therefore we used the Greek translation of her book.

[50] Kovacs (1987, 71) stresses that Hippolytus threatens to disturb Phaedra's values and ideals and that fact gives push to Venus, who this time will be based on Phaedra's real nature and not in this she breathed to our heroine, to use Phaedra as a way of filling punishment.

[51] For the distinction between the two natures see Lattimore (1962, 10-1).

The passion has been eliminated and replaced by Phaedra's vindictive inclination. In (v.721) an ambiguity is observed. Phaedra announces she will never see Theseus again. In the next Phaedra's phrase: *αἰσχροῖς ἐπ' ἔργοις οὕνεκα ψυχῆς μιᾶς* (v.721) we do not really know to whom the term ψυχῆς refers. Possibly Phaedra hints Hippolytus' life[52] who will be punished - but of course she does not still know his exact punishment- by his own death. This is clear in a few verses below. In (v.728-31) the heroine says she will avenge Hippolytus. And according to Reckford,[53] Phaedra believes she will ensure a good reputation and gain the added benefit of her current enemy's destroying: *ἀτὰρ κακόν γε χἀτέρωι γενήσομαι/ θανοῦσ', ἵν' εἰδῆι μὴ 'πὶ τοῖς ἐμοῖς κακοῖς/ ὑψηλὸς εἶναι…* (v.728-30).

At the end of the tragedy Hippolytus is transferred on stage minced by his horses after his father, misguided by Phaedra's letter, had cursed him. Then we have Artemis' divine appearance (v.1282), who acquits Phaedra: *γνώμηι δὲ νικᾶν τὴν Κύπριν πειρωμένη/ τροφοῦ διώλετ' οὐχ ἑκοῦσα μηχαναῖς* (v.1304-5). The goddess shares the responsibility between Venus and Nurse. And Venus' responsibility is repeated by Artemis: *ἐξηπατήθη δαίμονος βουλεύμασιν* (v.1406). The fact that Euripides uses Artemis to seal Venus' responsibility and no way Phaedra's acts as a counterweight to the earlier Phaedra's shameless presentation in first Hippolytus.[54]

Conclusively this paper aimed to prove by presenting the course of heroine's erotic passion that Euripides did not "shape" a completely shameless Phaedra. Since the beginning of the play Venus announces to us that Phaedra will not miss her honor: *ἡ δ' εὐκλεὴς μὲν ἀλλ' ὅμως ἀπόλλυται / Φαίδρα…* (v.47-8).[55] It seems that the tragic heroine does not have the features for which Euripides was accused in the first Hippolytus.[56]

Bibliography

Bayliss, A. (2014). The concept of sidestepping. In A. Sommerstein and I. Torrance (Eds.). *Oaths and Swearing on Ancient Greece*, (243-55). Berlin/Boston: de Gruyter.

Blundell, S. (1995). *Women in Ancient Greece*. London: British Museum Press.

Cairns, D. (1993). *AIDOS: The Psychology and Ethics of Honour and Shame in Ancient Greek Literature*. Oxford: Clarendon Press; New York: Oxford University Press.

Combarieu, J. (1909). *La musique et la magie ; étude sur les origines populaires de l'art musical ; son influence et sa fonction dans les societies*. Paris: Alphonse Picard et fils éditeurs.

Conacher, D. (1967). *Euripidean Drama*. London: Oxford University Press.

Craik, E. (1993). ΑΙΔΩΣ in Euripides' Hippolytus 373-430: Review and Interpretation. *Journal of Hellenic Studies*, 113, 45-59.

Deligiorgis, K. (2010). Η Φαίδρα στον Ευριπίδη: Θύτης ή θύμα;. *Φιλολογική*, 110, 64-7.

Diggle, J. (1984). *Euripidis Fabulae*, vol. 1. Oxford: Clarendon Press.

[52] Iacov (1982, 179) states about (v.729) that this phrase is addressed to an opponent.
[53] Reckford (1974, 325 and 316).
[54] We know that Sophocles wrote a tragedy based on the same myth, which he named Phaedra, and that tragedy shows how he could handle in a different way the Euripidean theme of a woman's erotic passion. About this issue see Griffin (1990, 128-49).
[55] According to Fergusson (1984, 48) in this passage the word εὐκλεὴς is charged with irony as εὔκλεια is more closely intertwined with Artemis' virtues and not Venus'. Also different types of this word can be found in (v.405), (v.423), (v.489), (v.687), (v.717).
[56] Reckford (1974, 307).

Dodds, E. (1925). The AIDOS of Phaedra and the Meaning of the Hippolytus. *Classical Review*, 39, 102-4.

Dodds, E. (1951). *The Greeks and the Irrational*. Berkeley, California: University of California Press.

Dupont, F. (2003). *Η Αυτοκρατορία του Ηθοποιού*. (μτφρ Σ. Γεωργακοπούλου) Athens: M.I.E.T.

Dupont, F. (1985). *L'Acteur-roi ou le théâtre dans la Rome antique*. Paris: Les Belles Lettres.

Ferguson, J. (1984). *Euripides Hippolytus*. Bristol: Bristol Classical Press.

Gasti, H. (1993). Sophocles' Trachiniae: A Social or Externalized Aspect of Deianeira's Morality. *Antike & Abendland*, 39, 20-8.

Gasti, H. (2003). *Η Διαλεκτική του χρόνου στην Ηλέκτρα του Σοφοκλή*. Ioannina: Faculty of Philosophy Yearbook "Dodone": Supplement no. 70.

Griffin, J. (1990). Characterization in Euripides. In C. Pelling (Ed.). *Characterization and Individuality in Greek Literature*, (28-49). Oxford: Clarendon Press.

Iacov, D. (1982). *Η ενότητα του χρόνου στην Αρχαία Ελληνική Τραγωδία. Συμβολή στη διερεύνηση της τραγικής τεχνικής*. Thessaloniki: Faculty of Philosophy Yearbook, Supplement no.32.

Halleran, M. (2000). *Euripides Hippolytus*. Warminster: Aris & Phillips.

Humbert, J. (31960). *Syntaxe Grecque*. Paris: Librairie C.

Klincksieck. Knox, B. (1968). The Hippolytus of Euripides. In E. Segal (Ed.). *Euripides: A Collection of Critical Essays*, (90-114). Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Kontos, K. (1940). *Ευριπίδου Ιππόλυτος Στεφανηφόρος*. Athens: Zacharopoulos.

Kovacs, D. (1980). Shame, Pleasure and Honour in Phaedra's Great Speech (Euripides Hippolytus 375-87). *American Journal of Philology*, 10, 287-303.

Kovacs. D. (1987). *The Heroic Muse*. Baltimore & London: Johns Hopkins University Press.

Lattimore, R. (1962). Phaedra and Hippolytus. *Arion*, 1 (3), 5-18.

Liddell, H., & Scott, R. (1996). *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.

Merkouri, N. (1997). Phaedra, μια Οπτική του Έρωτα. In *Η Πνευματική ζωή στο Ρωμαϊκό κόσμο από το 14 ως το 212 μ.Χ., Πρακτικά Στ' Πανελλήνιου Συμποσίου Λατινικών Σπουδών: 11-13 Απριλίου 1997* (323-35). Ioannina: University of Ioannina.

Meyrowitz, J. (1967). The legitimization of Hippolytus. *The Psychoanalytic Review*, 64 (4), 531-8.

Mills, S. (2002). *Euripides Hippolytus*. London: Duckworth.

Mitchell, R. (1991). Miasma, Mimesis, and Scapegoating in Euripides' Hippolytus. *Classical Antiquity*, 10, 97-122. Morwood, J. (1997). *Euripides. Medea, Hippolytus, Electra, Helen*. Oxford: Clarendon Press.

Parker, R. (2001). *Miasma: Pollution and Purification in Early Greek Religion*. Oxford: Clarendon Press. Perysinakis, I. (1998). *Η έννοια του Πλούτου στην Ιστορίην του Ηροδότου*. Ioannina: Faculty of Philosophy Yearbook "Dodone": Supplement no. 31.

Perysinakis, I. (2012). *Αρχαϊκή Λυρική Ποίηση, Ηθικές Αξίες και Πολιτική συμπεριφορά στην Αρχαία Ελληνική Λογοτεχνία: Προβλήματα ερμηνείας και μετάφρασης της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας: Μια ερμηνευτική προσέγγιση*. Athens: Papadimas.

Raios, D. (2011). *Σενέκα Φαίδρα*: Εισαγωγή-Κριτική έκδοση-Μετάφραση-Ερμηνευτική ανάλυση. Ioannina: Carpe Diem.

Reckford, K. (1974). Phaedra and Pasiphae: The Pull Backward. *TAPA*, 104, 307-28.

Roussos, T. (1993). *Ευριπίδης Ιππόλυτος*. Athens: Kaktos.

Segal, C. (1993). *Euripides and the Poetics of Sorrow: Art, Gender and Commemoration in Alcestis, Hippolytus, and Hecuba*. Durham & London: Duke University Press.

Segal, C. (1970). Shame and Purity in Euripides' Hippolytus. *Hermes*, 98, 278-99.

Schwartz, E. (1887-1891). *Scholia in Euripidem*. Berlin: Reimer.

Schwyzer, E. (1950). *Griechische Grammatik. Auf der Grundlage von Karl Brugmanns Griechischer Grammatik*. Munchen: C.H. Beck.

Thornton, B. (1997). Eros, the myth of Ancient Greek Sexuality. Boulder, Co.: Westview.

Winnington-Ingram, R. (2003). Hippolytus: A study in Causation. In J. Mossman (Ed.). *Oxford Readings in Classical Studies: Euripides*, (201-217). Oxford: Oxford University Press.

Wright, M. (2005). *Euripides' Escape-Tragedies. A Study of Helen, Andromeda and Iphigenia among the Taurians*. Oxford: Oxford University Press.

Ιστορία

Ένα επαναστατικό σχέδιο των Ελλήνων της Ηπείρου, Θεσσαλίας και Μακεδονίας 1806-1807 και η ανταρσία του Θύμιου Βλαχάβα το 1808

Λέξεις κλειδιά: *Αλή Πασάς*, *Βλαχάβα*, *βλαχόφωνοι*, *Γαλλία*, *ειρήνη του Τίλσιτ*, *Θύμιος Βλαχάβας*, *Μουχτάρ Πασάς*, *Ρωσία*

Ν. Βερνίκος, Ομ. Καθ. Πανεπιστημίου Αιγαίου:

Abstract

In the spring of 1808 in the northwest of Thessaly, in the area of Kalampaka and in Hasia, into the mountains that separate Grevena from the plain of Trikala, there has been an uprising that allegedly aspired to be the trigger of a wider revolutionary movement, which aimed at the autonomy or liberation of the Greeks from the Ottoman yoke. The text with the list of captains who had (as it is said) agreed in writing with "Agent Dimitris" to revolt by recruiting 47,000 armed men, was saved in translation in the French archives. We had briefly announced its existence at the 1979 Balkan Congress in Ankara, but it was not possible to attend. Since then there has been no interest in publishing and making wider use of basic information that would lead to significant revisions of the ideological views and political positions concerning the beginnings of the Greek Revolution as well as the situation in Western Greece. The issue could have come back to the fore in Thessaly, in May 2008, when two centuries had passed since this historic event and we should then have honored the memory of those fighters and underlined the widespread participation of Vlach-speaking Greeks in a large national-liberation daring of the 19th century. Also, after the translation and publication of the studies of Grigoris Ars, the Russian historical archives became available to us.

Εισαγωγή

Την άνοιξη του 1808 στα βόρειο δυτικά της Θεσσαλίας, στην περιοχή της Καλαμπάκας και στα Χάσια, τα βουνά που χωρίζουν τα Γρεβενά από τον κάμπο των Τρικάλων, σημειώθηκε μια εξέγερση που φαίνεται πως φιλοδοξούσε να αποτελέσει το έναυσμα ενός ευρύτερου επαναστατικού κινήματος, που – στο πρότυπο των Σέρβων- από-σκοπούσε στην αυτονόμηση ή την απελευθέρωση των Ελλήνων από τον Οθωμανικό ζυγό. Το κείμενο με τον κατάλογο των προεστών και καπεταναίων που είχαν (όπως λέγεται) συμφωνήσει εγγράφως με τον «πράκτορα Δημήτρη» να ξεσηκωθούν επιστρατεύοντας 47.000 ενόπλους, σώθηκε σε μετάφραση στα γαλλικά αρχεία.

Είχαμε αναγγείλει περιληπτικά την ύπαρξή του στο Βαλκανικό Συνέδριο της Αγκύρας του 1979[1], στο οποίο δεν στάθηκε όμως δυνατό να παραστούμε, (*βλέπε την περίληψη στο παράρτημα)*. Έκτοτε δεν υπήρξε ενδιαφέρον για την δημοσίευση και την ευρύτερη αξιοποίηση μιας βασικής πληροφορίας που θα οδηγούσε σε σημαντικές αναθεωρήσεις των

---

[1] Δ' Διεθνές Συνέδριο Σπουδών ΝΑ Ευρώπης, Άγκυρα 1979. *Association Internationale Des Etudes du Sud - est Européen (Aiesee) Quatrième Congrès International des Etudes du Sud - Est Européen (Ankara, 13-18 août 1979).* Βλέπε Παράρτημα Α΄, στη συνέχεια εδώ.

ιδεολογικών απόψεων και πολιτικών θέσεων που αφορούν στις απαρχές της Ελληνικής Επανάστασης[2] όπως και την κατάσταση στη Δυτική Ελλάδα.

Το ζήτημα θα μπορούσε να είχε επανέλθει στην επικαιρότητα στην Θεσσαλία, τον Μάιο του 2008, όταν έκλεισαν δύο αιώνες από το ιστορικό αυτό γεγονός και οφείλαμε τότε να τιμήσουμε την μνήμη των αγωνιστών εκείνων και να υπογραμμίσουμε την ευρύτατη συμμετοχή των βλαχόφωνων Ελλήνων σε ένα μεγάλο εθνικό-απελευθερωτικό τόλμημα του 19ου αιώνα. Επίσης ήδη, μετά την μετάφραση και την έκδοση των μελετών του *Γρηγόρη Αρς* άρχισαν να μας είναι πια προσιτά τα ρωσικά ιστορικά αρχεία.

Σήμερα, ανηφορίζοντας από την Καλαμπάκα προς τις πλαγιές των Χασίων, βρίσκεται το χωριό Βλαχάβα σε υψόμετρο 825 μ. που περιβάλλεται από το δάσος με τις βαλανιδιές της Βλαχάβας.

Η εξέγερση του Μαΐου 1808 εντοπίστηκε στην ορεινή αυτή ζώνη των Χασιών και του δυτικού Ολύμπου που χωρίζει τη Θεσσαλία από την Δυτική Μακεδονία. Μερικές όμως πολεμικές επιχειρήσεις έλαβαν χώρα και στις πεδινές περιοχές της Καλαμπάκας, στη θέση Καστράκι.

Έστω και περιορισμένη γεωγραφικά η ζώνη της πολεμικής αναταραχής κάλυψε μια στρατηγικά ευαίσθητη περιοχή που διασχίζεται από τους δρόμους που συνδέουν τη Θεσσαλία με την Ήπειρο και τη Δυτική Μακεδονία μέσω των Γρεβενών μέσα από τις διαβάσεις της Κατάρας, των Καλαριτών, των Χασιών και του Ολύμπου προς την Κατερίνη. Για να αντιμετωπίσει άλλωστε τον κίνδυνο διακοπής των επικοινωνιών, στην κρίσιμη για τους ανεφοδιασμούς και τις κινήσεις των κοπαδιών περίοδο Μαΐου – Οκτωβρίου ο Αλή Πασάς αντέδρασε κεραυνοβόλα. Με αναγκαστική πορεία μέρας και νύχτας ο γιος του Αλή, Μουχτάρ Πασάς, πέρασε οργανωμένο σώμα στρατού από τις διόδους του Μετσόβου και διάλυσε τα ανταρτικά τμήματα του Θοδωράκη Μπλαχάβα στο Καστράκι. Ο ένοπλος παραδειγματισμό και ο θάνατος του Θοδωράκη, ενίσχυσαν τις ειρηνευτικές νουθεσίες του μητροπολίτη Λάρισας Γαβριήλ και κράτησαν έξω από την εξέγερση τους Ασπροποταμίτες και τα πεδινά χωριά της Δυτικής Θεσσαλίας.

Οι περισσότεροι πάντως από τους προεστούς και αρματωλούς που είχαν συνυπογράψει το σχέδιο[3], είχαν ήδη διαπιστώσει ότι η Ρωσία, μετά την συνθήκη ειρήνης του Τίλσιτ δεν ήταν πια σε θέση να τους στηρίξει, ενώ οι Γάλλοι στους οποίους είχε, στη συνέχεια, δοθεί ο κατάλογος όσων ήσαν έτοιμοι να ξεσηκωθούν δεν έδειχναν καμιά πρόθεση να συμμετάσχουν σε μια προσπάθεια κλονισμού της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ή τουλάχιστον του Αλή πασά. Ανάλογη άλλωστε ήταν και η πληροφόρηση που ερχόταν από την Αιτωλοακαρνανία, όπου οι κλεφταρματωλοί που είχαν βρει καταφύγιο, (και αρκετές φορές μισθοφορική εργασία) στα νησιά, έχοντας ήδη υποστεί την εγκατάλειψή τους από τους Ρώσους το 1807, διαπίστωσαν, και αυτοί την γαλλική αδράνεια απέναντι στον σιωπηλό πόλεμο απόκλεισμού που τους είχε κηρύξει ο Αλή.

Οι αρχηγοί του επαναστατικού κινήματος του1808 ήσαν δύο αρματολοί του Ολύμπου και της Ελασσώνας, οι αδελφοί Βλαχάβα ή Μπλαχάβα και το κίνημα τους έμεινε στην ελληνική ιστορία ως «επανάσταση του Θύμιου Μπλαχάβα». Μετά τον θάνατο, στις 8 Μαϊου 1808 (έ. π.), του Θόδωρου Βλαχάβα στο Καστράκι, ο αδελφός του, Παπα Θύμιος Βλαχάβας διέφυγε αρχικά στις Σποράδες αλλά δολοφονήθηκε, με βασανιστήρια στα Ιωάννινα, μερικά χρόνια αργότερα, όταν έχοντας επιστρέψει, τον συνέλαβε ο Αλή Πασάς.

---

[2] Είχαν πάντως ενημερωθεί οι κυριότεροι από τους σύγχρονους ιστορικούς μας, και συγκεκριμένα όλοι όσοι συμμετείχαν στα κέντρα μελέτης της Νότιο-Ανατολικής Ευρώπης.

[3] Σύμφωνα τη γαλλική μετάφραση του κειμένου το σχέδιο εξέγερσης είχε ετοιμάσει, υποκινούμενος από τους Ρώσους ο «πράκτορας Δημήτρης».

Στα δημοσιευμένα αρχεία του Αλή πασά βρίσκουμε αρκετές πληροφορίες για τα συμβάντα. Ειδήσεις για τα γεγονότα των πρώτων ημερών της εξέγερσης μας δίνει μια αναφορά των Καμπέρ Μούκανη και Κωνσταντίνου Παπαελευθερίου από τα Τρίκαλα της 29ης Απριλίου 1808, που παραθέτουμε στη συνέχεια.

Ο Παπά Θύμιος, μετά τον μαρτυρικό του θάνατο, απέκτησε την αίγλη του προδρόμου της επανάστασης τους 1821 κι η μορφή του παραμένει στην ιστορία μας παραδειγματική. Θεωρείται, εξ' άλλου λαϊκός αγωνιστής με στόχους κοινωνικούς στον βαθμό που η επανάστασή του στρέφονταν και κατά της καταπίεσης και των αυθαιρεσιών της διοίκησης του πασαλικιού των Ιωαννίνων που βρισκόταν τότε στην ακμή του.

Πέρα όμως από την συμβολική αυτή πτυχή που έχει η εξέγερση των αδελφών Βλαχάβα, η ακριβής διάσταση του επαναστατικού τολμήματος των Βλαχαβαίων δεν είχε μέχρι τώρα διαλευκανθεί.

Πρόκειτο για τοπικό ξέσπασμα μερικών αρματολών και κλεφτών που θέλησαν, κατά κάποιο τρόπο, να συνεχίσουν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις των Ολυμπίων οπλαρχηγών και του Νικοτσάρα (1807[4]) ή για κάποιο ευρύτερο επαναστατικό σχέδιο που θα ταίριαζε καλλίτερα στην υστεροφημία του Παπαθύμιου. Ήδη, από τις αναφορές του Αρχείου του Αλή Πασά διαπιστώνουμε ότι οι εξεγερμένοι κάλυπταν, όπως είπαμε, μια γεωγραφική περιοχή από τα ορεινά της Καλαμπάκας μέχρι τα παράλια του Πλαταμώνα. Πιστεύουμε ότι η ζώνη αυτή ήταν πολύ εκτεταμένη για τις δυνάμεις που διέθεταν οι τοπικοί κλεφταρματωλοί, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αντιμετωπίζουν μια οργανωμένη αντεπίθεση μεγάλης στρατιωτική δύναμης.

Κρίνοντας από μερικές έμμεσες παρατηρήσεις των Leake και Σάθα, σε μια αναφορά του Ιωάννη Φιλήμονα, αλλά και από την βιαιότητα των αντιδράσεων του Αλή Πασά, ορισμένοι ιστοριογράφοι διέβλεψαν την ύπαρξη ενός ευρύτερου φιλόδοξου σχεδίου αυτονομίας. Για *δάκτυλο φράγκικο* μιλάει άλλωστε και η αναφορά των Μουκάνη και Παπαελευθερίου που προαναφέραμε.

Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό, που όπως φαίνεται διέρρευσε και έγινε γνωστό στον Αλή Πασά (στις γενικές του τουλάχιστον γραμμές), σκόπευε στο να δημιουργήσει στο κέντρο του Ελληνικού χώρου μια επαναστατική εστία η οποία συνδυαζόμενη με εκείνη των Σέρβων του Καραγεώργεβιτς, θα είχε (υποθετικά) την δυνατότητα ακόμα και να ανατρέψει τις ισορροπίες στα Βαλκάνια, κάτι που θα δημιουργούσε σοβαρά γεωπολιτικά προβλήματα στις Δυνάμεις που ενδιαφέρονταν για τον έλεγχο της Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης.

Κάτι τέτοιο, θεωρητικά τουλάχιστον, θα είχε γενικότερες επιπτώσεις στους συσχετισμούς των πολιτικών και στρατιωτικών δυνάμεων της Αυστρο-Ουγγαρίας, και στις ευαίσθητες ρώσο-οθωμανικές σχέσεις που βρίσκονταν σε μια περίοδο εκεχειρίας, καθώς ο πόλεμος ανάμεσα τους Ρώσους και στους Τούρκους είχε σταματήσει στις 24 Αυγούστου 1807 με την ανακωχή στο Σλομπόζια, μερικές εβδομάδες μετά την συνθήκη του Τίλσιτ.[5]

Οφείλουμε, στο σημείο αυτό, να παραθέσουμε ένα απόσπασμα του Α. Βακαλόπουλου ο οποίος μελέτησε το θέμα χωρίς να έχει στη διάθεσή του άλλα συγκεκριμένα αρχειακά στοιχεία .

---

[4] Λίγο μετά την γαλλική νίκη στο Φρίντλαντ, τον Ιούλιο του 1807 ο Νικοτσάρας νικήθηκε στη μάχη στο Πράβι στην προσπάθεια του να κινηθεί βόρεια, σε ενίσχυση των Σέρβων.

[5] Είναι χαρακτηριστικό πως στις 3 Απριλίου 1807 έ.π. οι έξη κυριότεροι αρματωλοί της Δυτικής Ελλάδας έγραφαν στον Ιγνατιο Ουγγροβλαχίας: «*Αλλ' ἂν, ὃ μη γένητο, πανιερώτατε, εις αυτό το μεταξύ ήθελε γίνει μεταξύ Ρωσίας και Πόρτας καμμιά ειρήνη, τότε τι μέλλει γενέσθαι η καταστασίς μας;*». Βλέπε εδώ στη συνέχεια.

«Η κύρια αιτία της θανάτωσής του [Μπλαχάβα], όπως λέγει ο Leake, ήταν η ανακάλυψη εγγράφων που φανέρωναν την ύπαρξη αλληλογραφίας του με τους Ρώσους της Κέρκύρας για μια σοβαρή εξέγερης των Ελλήνων. Για να τον αναγκάσουν μάλιστα να φανερώσει τους συντρόφους του, τον κράτησαν τρεις μήνες στην φυλακή άλλοτε βασανίζοντάς τον και άλλοτε προβάλλοντας εμπρός του ελπίδες για την απελευθέρωσή του. Ο Μπλαχάβας όμως δεν εμίλησε. Ο Pouqueville μας δίνει την παρακάτω περιγραφή των τελευταίων στιγμών του ….»

Στο ίδιο αυτό κείμενο ο Βακαλόπουλος μας θυμίζει ότι, την εποχή αυτή πιάστηκε ο μοναχός Δημήτριος από την Σαμαρίνα με την αιτία ότι παρακινούσε τους χωρικούς σε ανταρσία, ενώ σύμφωνα με την ιστοριογραφία μας στην πραγματικότητα προσπαθούσε να κατευνάσει τα πνεύματα εφαρμόζοντας τις παραινέσεις του μητροπολίτη της Λάρισας Γαβριήλ. Ο Δημήτριος βασανίστηκε σκληρά, για να καταδώση δήθεν συντρόφους του και να εξωμόση, αλλά έμεινε ως το θάνατό του σταθερός στην πίστη του και κέρδισε τον στέφανο του μαρτυρίου. Αρκετές λεπτομέρειες, και γι’ αυτόν μας παρέδωσε ο Pouqueville, ιδίως τον διάλογο ανάμεσα στον Αλή πασά και στον Δημήτριο. Ο λαός τον ανακήρυξε άγιο νεομάρτυρα.

Μετά την ανακάλυψη, στα γαλλικά κραικά αρχεία, της γαλλικής μετάφρασης του ευρύτερου επαναστατικού σχεδίου που είχε ετοιμαστεί, όπως φαίνεται, γύρω στο 1806 και στο οποίο συμμετείχαν πλήθος από προεστοί και καπεταναίοι αρχηγοί ενόπλων σωμάτων (Βλαχαβαίοι, Δεληγιανναίοι, Γιώτας, Τσάρας, Τσανάκας, κτλ.) μας δίνεται απάντηση σε πολλά από τα ερωτήματα αυτά, ενώ ανοίγονται και νέες προοπτικές για την ερμηνεία των συμβάντων της περιόδου 1805-1810 στον ελληνικό χώρο. Εποχή, στη διάρκεια τις οποίας οι Δυνάμεις, στρατολογώντας Έλληνες μισθοφόρους υποκινούσαν «μικρο ανωμαλίας» στο πασαλίκι των Ιωαννίνων, και χωρίς ποτέ να στοχεύουν στο να πλήξουν την Οθωμανική Αυτό-κρατορία, καλλιεργούσαν «απελευθερωτικές» ελπίδες στους καπεταναίους έχοντας ως πρώτυπό τους Σέρβους

Την εξέγερση είχε αναλύσει σε βάθος, όπως είπαμε, ο Α. Βακαλόπουλος βασιζόμενος στις πηγές που διέθετε, αλλά το σκεπτικό του διατηρεί πάντα την αξία του.

«*Το σημείο ακριβώς αυτό το σχέσεων (του Βλαχάβα) με τους Ρώσους αξίζει να διαλευκανθεί και να διαφωτισθή* – τονίζει ο Α. Βακαλόπουλος – *γιατί όταν ξεσηκώθηκε ο Μπλαχάβας, οι Ρώσοι είχαν εγκαταλείψει τα Ιόνια Νησιά και τα είχαν καταλάβει οι Γάλλοι, σύμφωνα με την συνθήκη του Τιλσίτ (25 Ιουνίου/7 Ιουλίου 1807). Επομένως, αν τα έγγραφα αυτά πραγματικά ανακαλύφθηκαν και τον ενοχοποιούσαν, πρέπει να ανάγωνται στην περίοδο πριν από το ταξίδι (του Βλαχάβα) στα νησιά του Αιγαίου. Τότε, φαίνεται, θα ήλθε σ’ επαφή με τους αρματολούς και γενικά με τους αρχηγούς του ελληνικού σώματος των 3.000 περίπου ανδρών, που έμενε στα Ιόνια Νησιά. Η μεταβίβαση των Νησιών από τα χέρια των Ρώσων στα χέρια των Γάλλων φαίνεται ότι υπήρξε ένα αίτιο που έσπρωξε σε παράτολμα σχέδια τους Έλληνες οπλοφόρους.* [6]

» Έχει άραγε καμιά σχέση με την κίνηση αυτή η σύγκρουση του Νάκα, πρωτοπαλλήκαρου του αρματολού των Γρεβενών γερο-Τότσκα με πολυάριθμους πεζούς και ιππείς Τούρκους, την οποίαν ο ποιητής Κ. Κρυστάλλης τοποθετεί στα 1808; Πάντως, μαζί με τον Μπλαχάβα

[6] Πρβλ. «*Ο Σάθας, άγνωστο που στηριζόμενος, γράφει ότι στις αρχές του 1808 ήρθαν από την Σερβία στον Όλυμπο Ρώσοι απεσταλμένοι με επιστολές του Καραγιώργη και του συμβούλου του ρωσικού κράτους Ροδοφοινίκιν, ελληνικής καταγωγής, οι οποίοι παρακινούσαν τούς Έλληνες ν’ αρπάξουν για τελευταία φορά τα όπλα και να μιμηθούν το παράδειγμα των Σέρβων. Οι ενέργειες των Ρώσων απεσταλμένων φαίνεται ότι ερέθισαν τα πνεύματα και αναπτέρωσαν πάλι τις ελπίδες των Ελλήνων.*» στο διαδίκτυο http://www.e-istoria.com/350.html (Ιούνιος 2012).

αναφέρεται να συμπράττη και ο Ζιάκας.[7] *Τα σημεία όμως αυτά μένουν ως προβλήματα για διαλεύκανση.*

»Στις σχέσεις λοιπόν του Μπλαχάβα με τους οπλαρχηγούς αυτούς και έμμεσα με τους Ρώσους, καθώς και στις υποσχέσεις συνδρομής του, πρέπει ν' αναφέρονται τα έγγραφα που ενοχοποιούσαν τον Μπλαχάβα. Σ'αυτές τις ενθαρρυντικές υποσχέσεις καθώς σε νεώτερες ακόμη, και ιδίως εκείνες που του έδωσαν οι Ρώσοι πράκτορες απεσταλμένοι του Καραγεώργη και του Ροδοφοινίκιν, πιστεύοντας ο Θύμιος Μπλαχάβας, προχώρησε στο παράτολμο πραγματικά εγχείρημά του.»[8]

Μια σημείωση του Περραιβού[9] μας κάνει τώρα να πιστέψουμε ότι γνώριζε και αυτός την ύπαρξη του επαναστατικού σχεδίου, αλλά ίσως κρατήθηκε έξω από την προσπάθεια εφαρμογής του, από τον Μπεσιέρ και τον Ντονζελότ:

«*Εάν ο μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας πόλεμος ήθελε διαρκέση εις την Ελλάδα, καθώς και εις τα Βόρεια μέρη, ήτο πιθανόν να καταπονηθή ο Βεζύρης, επειδή οι εν Λεκάδι ανώτεροι και πολυπράγμωνες αξιωματικοί επροωργάνωσαν δι΄αποστολών (εν γνώσει της αρχής) τους εν Ακαρνανία, Θεσσαλία, Ηπείρω και Μακεδονία ενόπλους καπετάνους Έλληνας και τίνας προς τούτοις σημαντικούς Οθωμανούς, εχθρούς ασπόνδους όντας του Αλή Πασά, να κινηθώσι κατ΄αυτού, άμα ίδωσι τους εν Λευκάδι αποβιβασθέντας εις Ακαρνανίαν, και κινουμένους κατά του τυράννου*[10]*. Αλλ' η κατά το 1807 έτος απροσδόκητος των Γάλλων άφιξις εις Επτάνησον, μετά την μάχην του Τελσίτ δηλαδή, και (την) συνθήκην του Ναπολέοντος μετά του Αυτοκράτορος της Ρωσσίας Αλεξάνδρου, εματαίωσε διόλου το μεγαλουργόν των Ελλήνων σχέδιον*.»

Από όσα γνωρίζουμε ο Περραιβός δεν μας έδωσε άλλες πληροφορίες για «*το μεγαλουργόν των Ελλήνων σχέδιον*», την «προ-οργάνωση» των Ελλήνων καπεταναίων, ούτε ήταν ιδεολογικά διατεθημένος να αναφέρει την ενεργή συμμετοχή του Ιγνάτιου στις προετοιμασίες. Στα διάφορα όμως γαλλικά αρχεία υπάρχουν εκτεταμένοι κατάλογοι των οπλαρχηγών της Αιτωλό-Ακαρνανίας που είχαν καταφύγει στα Ιόνια, ενώ άλλες έμμεσες αναφορές υπονο-ούν πως στην γνωστή «μυστική συνάντηση» στη θέση Μαγεμένο της Λευκάδας ζητήθηκε από τους οπλαρχηγούς να δώσουν συλλογικό όρκο ότι θα πολεμήσουν τους Τούρκους.

Τα όσα λέει ή υπονοεί ο Περραιβός (όπως και ο Σάθας) μας κάνουν να πιστέψουμε πως οι Ρώσοι, που είχαν τον έλεγχο της Ιονίου Πολιτείας από το 1799, και πολεμούσαν ταυτόχρονα με τους Τού-ρκους και με τον Ναπολέοντα, εξέτασαν, ίσως και πριν από το 1806, το ενδεχόμενο δημιουργίας πολεμικού αντιπερισπασμού στην Δυτική Ελλάδα, προστατεύοντας έτσι τα Ιόνια και κυρίως την Λευκάδα.

Έχοντας στην υπηρεσία τους, σημαντικόμαριθμό, μισθοφόρων από το Σούλι και την Δυτική Ελλάδα, εύκολα επικοινωνούσαν με τους αρματωλούς των απέναντι ακτών και με όσους βρίσκονταν σε αντιπαράθεση με τον Αλή πασά. Ίσως, ακόμα, ορισμένοι να αναζητούσαν μια ενδεχόμενη συμμαχία με τους Σέρβους, τους οποίους έδωσε σαν παράδειγμα ο συγγραφέας της «Ελληνικής Νομαρχίας»[11]

---

[7] Πρόκειται για τον αρματολό των Γρεβενών, Γέρο Ζιάκα.

[8] Βλ. και τα αποσπάσματα στο http://www.e-istoria.com/350.html (Ιούνιος 2012).

[9] Χριστόφορος Περραιβός. *Ιστορία Πάργας και Σουλίου*. Αθήνα, εκδ. Σεφερλή, 1956, σ. 210.

[10] Πρέπει να αναφέρουμε πως στο Μνημόνιο του Vaudoncourt 1806-1807, υπάρχουν πληροφορίες για αντεπιθέσεις των Ρώσων με Σουλιώτες μισθοφόρους, που αποβιβάστηκαν στην περιοχή της Περατιάς.

[11] «Οἱ Σέρβοι μᾶς δίδουν αὐτὸ τὸ μεγάλον παράδειγμα, ὦ Ἕλληνες. Αὐτοὶ ἦτον ὁ λαὸς ὁ πλέον ἁπλούστατος, καὶ βέβαια καθεὶς ἐστοχάζετο, ὅτι ἀργότερα ἤθελε λάμψει ἡ ἐλευθερία εἰς ἐκεῖνα τὰ

Το 1806 πάντως και σε σχέση με την εξέγερση των Σέρβων και την γενικότερη παρουσία των Ελλήνων (Grecs) έχουμε μια ενδιαφέρουσα, εχθρική προς τον ελληνισμό επιστολή του Ναπολέοντα προς τον Σουλτάνο, την οποία παραθέτουμε:

Saint-Cloud, 20 juin 1806

Au sultan Selim

«Nous avons reçu, de la main de votre envoyé extraordinaire, la lettre que vous avez voulu nous écrire. Nous l'avons entretenu longuement et secrètement sur les vrais intérêts de votre Empire; nous lui avons fait connaître que nous étions résolu à employer toute notre puissance à mettre un obstacle aux desseins des ennemis de la Sublime Porte. Par celle-ci, nous voulons lui en donner à sa propre personne de nouvelles assurances. Nous espérons que Votre Hautesse voudra que nos sujets soient traités dans ses États comme les sujets d'une puissance son alliée depuis trois cents ans, et de la nation la plus favorisée. Et si Votre Hautesse veut nous permettre de finir par un conseil, nous lui dirons que les vrais intérêts de son Empire veulent qu'elle ne laisse intervenir aucune puissance étrangère dans ses discussions avec les Serviens; qu'elle doit employer les moyens les plus vigoureux pour soumettre ces rebelles, qui sont excités et encouragés par la Russie; la demande qu'elle a faite de leur accorder l'indépendance le prouve assez.

«Quant à la Moldavie et à la Valachie, si Votre Hautesse veut que ces provinces ne lui échappent pas, elle doit saisir toutes les occasions favorables d'y rappeler les anciennes maisons; les princes grecs qui les gouvernent actuellement sont les agents des Russes. A ces mesures elle doit ajouter celles d'empêcher les bâtiments russes de passer le Bosphore, et de ne point permettre qu'aucun bâtiment ne navigue sous pavillon russe. Que Votre Hautesse méprise les menaces de ses ennemis, qui ne sont point si redoutables qu'ils veulent faire croire, et qu'elle compte, dans toutes les circonstances, sur notre assistance. C'est le seul prix que nous attachons à la possession de la Dalmatie et de l'Albanie.

«Nous avons donné ordre à notre ambassadeur, en qui nous avons pleine confiance, d'employer ses talents et son éloquence à convaincre Votre Hautesse des sentiments d'amitié et d'estime qui nous animent pour elle.»

Η επιστολή γράφτηκε την εποχή που οι Γάλλοι έχοντας καταλάβει τα παράλια της Δαλματίας ετοιμάζονται να εκστρατεύσουν κατά του Μαυροβουνίου και ενισχύουν στρατιωτικά τον Αλή πασά. Χαρακτηριστικό της ***κατά περίπτωση ευκαιριακής*** πολιτικής των σχέσεων των ευρωπαϊκών Δυνάμεων με την Οθωμανική Τουρκία, είναι η παραίνεση του Ναπολέοντας να μην επιτρέπεται στα πλοία των Ελλήνων να φέρουν τη ρωσική σημαία, και να αντικατασταθούν οι Φαναριώτες ηγεμόνες των Παραδουνάβιων επειδή, ως Έλληνες, είναι [εξ ορισμού] φιλορώσοι.

Το μνημόνιο του γάλλου αξιωματικού Guillaume de Vaudoncourt, ο οποίος εστάλη για να ενισχύσει τον Αλή Πασά, να τού οργανώσει πυροβολικό και να κτίσει οχυρά στην Πρέβεζα και στην Πλαγιά απέναντι από τη Λευκάδα, βρήκαμε πολλές πρόσθετες ενδείξεις, όπως και ένα άλλο σχέδιο ανταρσίας προερχόμενο από «*σημαντικούς Οθωμανούς, εχθρούς ασπόνδους όντας του Αλή Πασά*» όπως γράφει ο Περραιβός.

μέρη, παρὰ εἰς τὰ ἄλλα. Μ᾽ ὅλον τοῦτο, ὁ θαυμαστὸς στρατηγός των καὶ ἐλευθερωτής των Γεώργιος ἐστάθη ἱκανὸς νὰ ἐπαναστατήσῃ ὅλους τοὺς συμπατριῶτας του, καὶ εἰς τὸ βραχύτατον διάστημα ἓξ μηνῶν νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ὀθωμανικῆς τυραννίας. Ὦ, πόσα μαθήματα ἔδωσεν καὶ πόσας ἀμφιβολίας διέλυσεν μὲ τὰ ἔργα του ὁ ἀξιάγαστος Γεώργιος εἰς μεταχείρισιν τῶν Ἑλλήνων!» ▪ *Ελληνική Νομαρχία*.

Το σχέδιο αυτό περιλαμβάνεται στο Μνημόνιο που συνέταξε ο Vaudon-court στις 13 Δεκεμβρίουτου 1807, όντας στο Μιλάνο, όπου, μεταξύ άλλων, αφού ανέλυσε με λεπτομέρειες την στάση και τις προθέσεις του Αλή Πασά, υπέβάλε στους ανωτέρους του και τον κατάλογο τον οποίο, όπως μας λέει, του έδωσε ένας από τους αγάδες της Παραμυθιάς - πιθανόν ο Ισλάμ Πρόνιος -, προσθέτοντας και 2.000 άντρες που είχαν στο Ξηρόμερο ο Βαρνακιώτης με τον Μπουκουβάλα, τον Ίσκο, τους Κοντογιάννη και τον Πούλη.[12]

Έχουμε δηλαδή, την ίδια περίπου εποχή, τρία σχέδια ανταρσίας στην Δυτική Ελλάδα και στο Πασαλίκι του Αλή Πασά: 1. Το ρωσικής έμπνευσης σχέδιο που συνδέεται με το κίνημα του Βλαχάβα, 2. Το σχέδιο που δόθηκε στον Γάλλο από τον αγά της Παραμυθιάς[13] και 3. Τις αποφάσεις της συνάθροισης του Μαγεμένου που συγκάλεσε ο Καποδίστριας με τον Ιγνάντιο Άρτης (Ουγγρο-Βλαχίας) τον Ιούλιο του 1807.

Μια πρώτη αξιολόγηση του εγχειρήματος του 1808.

Στον συλλογικό όρκο/μπέσας των οπλαρχηγών της Ακαρνανίας και των Αγράφων στο Μαγεμένο της Λευκάδας, μπορούμε να προσθέσουμε τώρα και τις υπογραφές των προεστών που δεσμεύονταν να σηκώσουν ένοπλους σε μια ευρύτερη επαναστατική κίνηση ρωσικής έμνευσης, την οποία θα προσπαθήσει να ενεργοποιήσει ο Βλαχάβας. Όπως, επίσης και τους αρματωλούς του Ξηρόμερου που μας έδωσε στο Μνημόνιο του ο Vaudoncourt.

Από τον κατάλογο εκείνων που είχαν υπογράψει και είχαν αναλάβει να συμμετάσχουν στον ξεσηκωμό, βλέπουμε πως ο κεντρικός πυρήνας των επαναστατών βρισκόταν σε μια σταυροειδή διάταξη που περιλάμβανε έναν άξονα με κατεύθυνση Ν-Β που συνέδεε τα Τζουμέρκα και το Συράκο με τα Γρεβενά, και έναν άλλο από το Αργυρόκαστρο στα δυτικά, και τον Όλυμπο στα ανατολικά. Σε περίπτωση επιτυχίας της εξέγερσης στα πρώτα της στάδια, θα επέτρεπε τον έλεγχο των ορεινών όγκων της Πίνδου, των Χασιών και του Ολύμπου απ΄ όπου περνούν όλοι οι συγκοινωνιακοί άξονες και οι διαβάσεις του ελλαδικού χώρου. Στο κέντρο της διάταξης αυτής βρίσκεται το Μέτσοβο που ήταν και το γεωγραφικό κλειδί του όλου εγχειρήματος.

Πρόκειται δηλαδή για μια ανταρσία που αν πετύχαινε θα περιόριζε τον Αλή Πασά και τις οθωμανικές δυνάμεις της Ηπείρου και της Θεσσαλίας σε έναν μικρό αριθμό οχυρών κέντρων. Οι επαναστάτες πάντως, φιλοδοξούσαν όπως φαίνεται, να ξεσηκώσουν ακόμα και τα Ιωάννινα, ενώ στόχευαν στον έλεγχο της Λάρισας, της Καλαμπάκας, των Γρεβενών, της Κόνιτσας, και μεγάλου τμήματος της Δρόπολης και του Βουθρωτού, αν όντως κινούντο όσοι είχαν υπογράψει πως θα το έκαναν.

Το ερώτημα βέβαια ήταν ***σε τι ακριβώς*** απέβλεπε το κίνημα, στο βαθμό που όλοι είχαν αρχίσει να διαπιστώνουν πως οι Δυνάμεις δεν σκόπευαν να προκαλέσουν τον τεμαχισμό της Ευρωπαϊκής Τουρκίας. Όσο για τους Σέρβους, που αποτελούσαν ένα «ιδανικό» παράδειγμα εκείνα τα χρόνια, είχαν τεθεί το 1807 υπό την προστασία του Τσάρου και τον Αύγουστο του 1808, (μετά δηλαδή το κίνημα του Βλαχάβα), συντάξανε μια συνταγματική πράξη, και τα Χριστούγεννα, στις 26/12/1807, ανακήρυξαν τον Καραγιώργεβιτς γενικό αρχηγό τους.

---

[12] Εκείνους δηλαδή που, όπως προείπαμε , έγραφαν στον Ιγνάιιο, λίγο πριν από την Ρωσο-Ορωμανική ανακωχή στο Σλομπόζια στις 24 Αυγούστου 1807.

[13] Στο σχέδιο που επισυνάπτει ο Vaudoncourt στο Μνημόνιο του, αναφέρεται ο Βαρνακιώτης χωρίς τους Γριβαίους με τους οποίους είχε συγγενέψει, παντρευόμενος την κόρη του Χρήστου Γρίβα. Σύμφωνα με ορισμένες ενδειξεις, το 1807 ο Χρήστος Γρίβας ήταν στην άμεση υπηρεσία του Αλή πασά.

Στη συνθήκη όμως του Βουκουρεστίου στις 16/28 Μαΐου 1812 οι Ρώσοι εγκαταλείπουν τους Σέρβους και συμμαχούν με την Πύλη κατά του Ναπολέοντα.[14] Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το 1813, οι Οθωμανικές δυνάμεις να συντρίψουν και να καταπνίψουν τη σερβική αυτονομία.[15]

Μετά τα Ορλωφικά, αυτό ήταν το *δεύτερο μάθημα* που έπρεπε να συγκρατήσουν οι Έλληνες- παρά την σύναψη της «Ιεράς Συμμαχίας»- στις προσπάθειες τους να οργανώσουν, *οκτώ χρόνια μετά, το 1821* το απελευθερωτικό τους κίνημα, εκμεταλλευόμενοι την ανταρσία του Αλή Πασά.

Με την έλλειψη κάθε εξωτερικής στήριξης και με την αποστασία ή την αποχή των Δεληγιανναίων (οι οποίοι στο σχέδιο φέρονται να ηγούνται της επαρχίας των Γρεβενών εξασφαλίζοντας την κυκλοφορία στις διαβάσεις Αβδέλας και Περιβολίου) το κίνημα δεν είχε πολλές προοπτικές. Διαχωρίζοντας τη θέση τους από την φαρα των Μπλαχαβαίων οι Δεληγιανναίοι ειδοποίησαν τον Αλή πασά για την επικείμενη ανταρσία. Από το γεγονός αυτό, το οποίο πιστοποιούν όλοι ανεξαιρέτως οι ιστορικοί της εποχής, το επαναστατικό σχέδιο ήταν καταδικασμένο σε αποτυχία.

Αυτό άλλωστε φάνηκε με την ταχύτατη κίνηση του Μουχτάρ πασά να κατεβεί από το Μέτσοβο στην άνω κοιλάδα του Πηνειού και να κτυπήσει τους αντάρτες στο Καστράκι, τη στιγμή ακριβώς που προσπαθούσαν να κόψουν τον δρόμο προς τις διαβάσεις του Μετσόβου.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι η στρατηγική του Παπαθύμιου και των άλλων Μπλαχαβαίων συνίστατο σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια (ή σε μια παράτολμη επιχείρηση) να καλύψει την αποστασία των Δεληγιανναίων[16] κόβοντας τον κεντρικό οδικό άξονα Ηπείρου-Θεσσαλίας στη σχετικά πεδινή περιοχή πάνω στη γέφυρα του Πηνειού στο Καστράκι, με στόχο να εξωθήσει σε επανάσταση και τις κτηνοτροφικές φάρες των Ασπροποταμιτών που θα βρίσκονταν τότε, μήνα Μάϊο, σε κίνηση προς τα καλοκαιρινά τους καταλύματα. Αυτό θα έπρεπε θεωρητικά να πυροδοτήσει τα α-ντανακλαστικά αλληλεγγύης των άλλων βλαχοφώνων Ελλήνων της Πίνδου και του Ολύμπου και θα μπορούσε, σε περίπτωση επιτυχίας του αρχικού εγχειρήματος, να ανατρέψει την απουσία των Δεληγιανναίων και να επιτρέψει στους επαναστάτες να ελέγξουν την ζώνη Αβδέλλας-Περιβόλι μέχρι την Σαμαρίνα και να αποκόψουν έτσι τις βόρειες διαβάσεις της Πίνδου.

Οι πληροφορίες του Αρχείου του Αλή Πασά

Τα γεγονότα που προηγήθηκαν της μάχης στο Καστράκι, αλλά και η έκταση των στασιαστικών κινητοποιήσεων μας περιγράφονται, όπως προαναφέραμε, σε μια σειρά από έγγραφα του *Αρχείου του Αλή πασά*, που δημοσιεύτηκαν το 2007.

[14] Να σημειώσουμε πως στη συνθήκη του Βουκουρεστίου δεν γίνεται καμιά αναφορά στους Έλληνες και στην παρουσία τους στις Ηγεμονίες (κάτι που παρατήρησαν σύγχονοι Σέρβοι ιστορικοί, όπως ο Dušan Bataković).

[15] Αρκετά χρόνια μετά, στη συνθήκη της Αδιανουπόλεως στις 2/14 Σεπτεμβρίου 1829, η Ρωσία θα μεριμνήσει για την ανεξαρτησία των Σέρβων και των Ελλήνων.

[16] Για μια ισορροπημένη αξιολόγηση των κατά περίσταση στάσεων και επιλογών που έκαναν οι διάφορες φάρες προκρίτων, υπενθυμίζουμε πως το 1821 Δεληγιανναίοι του Μετσόβου πολέμησαν κοντά στους άλλους αρματωλούς. Βλ. επίσης: https://www.vlahoi.net/istories-gegonota/deligianaioi-i-tsapaioi

Παραθέτουμε το πρώτο από τα ιστορικά αυτά τεκμήρια, την αναφορά (*αρτζουχάλι*) προς τον Αλή πασά της 29 Απριλίου, (στα κείμενα κάναμε μερική αποκατάσταση ορθογραφίας).

«*Υψηλότατε [κτλ., κτλ.…]*

Με του σκλαβικού μας αρτζουχάλι (αναφορά) *κάμνομεν ιφαντέν* (ενημέρωση) *του αφενδός μας ότι ετούτη την ώραν, τες τέσσηρες ώρες της νυχτός, ελάνβαμεν το υψηλόν μπουγιουρδί σου και το επρο[σκυ]νήσαμεν ως έπρεπεν. Είδομεν την προσταγήν σου και παρακαλούμεν τον αφένδη μας όπου να μας κάμεις άφι* (συγχώρεση) *οπού δεν σου εγράψαμεν εξαρχής τα πάντα, επειδή τα είχαμαν γράψει του αφενδός*[17] *όλα, όνομα προς όνομα και κανένα τζουβάπι δεν ελάβαμεν ακόμη.*

Οι Πλαχαβαίοι εσήκωσαν κεφάλι και αυτοί έκαμαν όλα τα κακά. Το πρώτο, την Παρασκευή εις τες δύο ώρες εβγήκαν εις το κιοφύρι του Μουρκάνη[18]*, αντίκρυνα από την Κρυοβρύση και εβάρησαν τέσσεροι Βουστενιώτες και έναν τάταρη του Αστάρ τζαούση, έκαψαν και τα φορτώματα των ευ[…] της υψηλότης σου.*

Ο Τάρες Βασιάρης όπου έτυχε εκεί επολέμησε καλά, πέντε ώρες εκράτησε ο πόλεμος, όμως τι να κάνει όπου ήταν με τρεις ονομάτους, του εκάψαν την καλύβα, του πήραν και τα άλογα.

Εμάθαμεν το χαμπέρι (είδηση) *και εβγήκαμεν με κόσμο και εκαζο-χούρι (;) εις την Βούλα εις το Κλοκοτό και εγυρίσαμεν οπίσω˙ όσοι έχουν σκοτωθεί σου [το κά]νομεν χουλιασά* (σύνοψη) *όνομα προς όνομα. Άλλους ανθρώπους δεν γγίζουν μόνον όσοι είναι άνθρωποι των αφθεντάδων μας.* (δική μας υπογράμμιση)

Αυτοί, εφένδη μας, το έχουν πολύ σηκωμένο˙ φαίνεται να είναι από μέσα από <*τις*> *Φραγκές ένα δάκτυλο, ή τόσον τους σήκωσε ο Θεός τη γνώση.*

»Είναι έως τώρα ως πεντακόσιοι ονοματέοι και έχουν γένει τρία μπουλούκια και με τα μπαϊράκια έχουν πιάσει του Ζάρκου, τα Τζιόκια και το Κλοκοτό, όπου έκλεισαν την στράτα το Λαρσινό και το Τρικαλινό, όχι όμως μέσα εις τα χωριά, αλλά έχουν πχιάσει το παλαιόκαστρο του Γριζάνου απάνου και του Κλοκοτού τη ράχη και των Τζιοκιών τη ράχη και εκεί ευρίσκονται.

Τάημα (πάντως) *χωριά δεν έχουν κάψει, ραγιάδες δεν έχουν γγίξει έξω από Τούρκους*[19]*, και όσοι είναι των αφθεντάδων μας χουσμεκιαραίοι* (πιστοί δούλοι) *κυνηγούν περισσότερο.*

»Είναι και ο καπετάν Γιώτας μαζύ τους και άλλοι καπεταναραίοι εις τ'Αλασονήτικο[20] *και αυτοί σηκωμένο το έχουν και ολοένα εις αύξησιν πηγαίνουν˙ όσα χωριά επάτησαν όλα τα σκόρπισαν˙ επήραν και ραγιάδες πολλοί κοντά τους.*

Και οι χρόνοι σου πολλοί και τιμημένοι από τον Θεόν, αμήν.

1808: Απριλίου 29 Τρίκαλα.»[21]

---

[17] Κατά τους εκδότες του Αρχείου του Αλήπασα (Β. Παναγιωτόπουλος κ.ά.) «δεν φαίνεται εδώ ποιός είναι ο αφέντης που δεν απάντησε στο γράμμα.» Υποθέτουμε ότι μπορεί να πρόκειται για τις αρχές της Λάρισας, οι «αφθεντάδες» στους οποίους αναφέρονται.

[18] Γέφυρα στην επαρχία της Καλαμπάκας. Όπως βλέπουμε από τις αναφορές πρώτος στόχος των ανταρτών ήταν να πιάσουν τις γέφυρες.

[19] Υπογραμμίζουμε τον εθνικό και θρησκευτικό αυτόν προσδιορισμό. Σε άλλο σημείο θα γίνει λόγος για «Αρβανήτες».

[20] Επιβεβαιώνεται, έτσι η παράγραφος του επαναστατικού σχεδίου που θέλει τον Γιώτα με τους προεστούς του Βλαχολίβαδου να αναλαμβάνουν να κό-ψουν τις διαβάσεις προς τα Τρίκαλα και την Κατερίνη. Βλ. *εδώ στη συνέχεια*.

[21] Παναγιωτόπουλος Βασίλης, Δημητρόπουλος Δημήτρης Μιχαηλάρης Παναγιώτης, *Αρχείο Αλή Πασά Γενναδείου Βιβλιοθήκης*, τόμος Α, Αθήνα 2007, αρθ.400, σ.751-752

Την ίδια ημέρα μια δεύτερη αναφορά του Αμπού Μπεκίρ προς τον Αλή γραμμένη στη Λάρισα, συμπληρώνει την προηγούμενη και μας δίνει την ίδια εικόνα της κατάστασης. Η επανάσταση έχει ξαπλωθεί προς τον Πλαταμώνα και το Λιτόχωρο, όπου οι Λαζαίοι με τους Μπιζιωταίους έκλεισαν και αυτοί το γεφύρι.

«*Υψηλότατε, θεοτίμητε [κτλ.,κτλ. …]*

*«Με το σκλαβικόν μου αρτζοχάλι (*αναφορά*) σε κάμω ιφαντέ (*σου γνωρίζω*) δια τους Μπλαχαβαίους οπού βήκαν στο Μορκάνο το γκεφύρι, οπού σκότωσαν τους μπροστινούς και την άλλην την ημέρα στην Πάγια από κάτω οπού εσκότωαν και τους άλλους επτά νομάτους και την Τρίτη ερίχτηκαν στο νγιοφύρι στο Τζιγότι και εσκότωσαν τους γεμπουκτζίδες (*τελώνες*) τρεις νομάτους και ένα παλληκάρι του Σαλή Κέσου και γυρίζοντας από αυτουνούς ήβραν έναν άνθρωπον διαβάτην και τον εσκότωσαν και σήμερα Τετράδη ερίχτηκαν αγνάντια από τον Τούρναβο στον Μύλο του Μπέγη και απερνούσεν ένας ντερβίσης και τον εσκότωσαν και έπιασαν και τους αγωγιάτες Κονιτσιώτες και τους εγύμνωσαν ότι είχον επάνω τους και γίνεσαι βοκούφης (*γνώστης*) και από το γράμμα οπού στέλουν στα χωριά και όσοι μπερμπάτιδες (*βρωμιάρηδες*) οπού βρίσκονται πάνου μαζί τους˙*

*»Και κουβέντιασα με τους μπέγηδες Απτήμ πέγη και Χουσεΐν εφέντη και εβγάλαμεν τα νιφέρια οπού ήτον διά το ορδί και τους τζιοχανταραίους[22] οπού είναι εδώ με μομουριέτι (*για επίσημη υπηρεσία*) και όσοι Αρβανίτες ευρίσκονται εδώ στην Λάρισα μ'έπεσαν κοντά και σήμερα εβγήκαμε˙*

*»Και στο Λιτοχώρι από κάτω στο νκιοφυρι ανοίχτηκεν μία κοβέντα οπού βήκαν οι Λαζαίοι από το γυαλό και τόχουν πιασμένο˙ έστειλα άνθρωπον οπού να πάρω το βέβαιον και να κάμεις μεραχμέτι (*ευσπλαχνία*) να κάμεις ταΐνι (*τρόφιμα*) οπού να κατάφτάσει τους ραγιάδες και οι χρόνοι σου πολλοι με παρπάνω ντοβλέτι από τον Θεόν: αμήν, αμήν.»*

1808 Απριλίου : 29 Λάρισα

Bende Ebu Bekir kullari (τ.σ.τ.)[23]

Από τα δύο αυτά έγγραφα παρατηρούμε ότι το κίνημα στρέφεται αποκλειστικά εναντίον των Τούρκων, σκοτώνουν ακόμα και έναν μουσουλμάνο ασκητή (δερβίση). Στις επιστολές άλλωστε χρησιμοποιείται σαφώς ο εθνοθρησκευτικός προσδιορισμός «Τούρκοι»[24].

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει επίσης η είδηση ότι οι επαναστάτες έστελναν «γράμμα» στα χωριά κάτι που συνδυάζεται και με την επιστολή (τεσκερέ) του Βλαχάβα προς τον ενοικιαστή του φόρου των προβάτων Καρά Στέργιο, ο οποίος, με τη σειρά του, το αναφέρει στον γιο του Αλή πασά, Μουφτάρ πασά.

«Υψηλότατε, θεότιμητε και πολυχρονημένε ντουβλετλή, Μουχτάρ πασιά [κτλ., …]

»Όμως με το σκλαβικόν μου αρτζουγάλι πρώτα έρχομαι να σε προσκυνήσω και δεύτερον σου κάνω ιφαντέ (πληροφορώ), *αφέντη μου, δια τα τζελέπικα[25] πρόβατα αμασά*

[22] Τζιοχανταράιοι: εντεταλμένοι φύλακες των εξωτερικών υπηρσιών του σουλτάνου και των πασάδων που βρίσκονται σε δημόσια υπηρεσία, υποθέτουμε για την στρατολόγηση ανδρών για την εκστρατεία κατά των Ρώσων (το ορδί).

[23] Αρχείο Αλή Πασά, *ό.π.*, Α΄, αρθ. 401, σ.752-753.

[24] Την διάσταση αυτή– από το 1808 - βέβαια δεν θέλησε να το δει η «εθνομηδενιστική» ακαδημαϊκή σχολή της Ελλάδας και του LSE Hellenic Observatory.(http://www.lse.ac.uk/Hellenic-Observatory/About-us).

[25] Το «**τζελέπικο**» ήταν η φορολογικη υποχρέωση που βάρυνε τους βοσκούς και συνίστατο στην υποχρεωτική πώληση συγκεκριμένου αριθμού ζώων σε τιμές προκαθορίσμένες, που απέδιδαν κέρδος στην αρχή του βιλαετιού ή στους εισπράκτορες στην μεταπώληση. Σε ένα ανώνυμο χρονικό

(συγκέντρωση, μάζεμα) *της Αλασόνας τρεις χιλιάδες και από το Δομένικο χίλια και από τα Τρίκαλα χίλια και μας εβήκαν οι κλέφτες οι Πλαχάβες και μας τα πήραν, τα κάναν ζάπι* (κατέσχον) *μαζί με τους τζοπαναραίους και μας εσκόλασαν από όλα τα βιλαέτια, δεν μας αφήνουν να το τελειώσουμε.*

»Λάβε και έναν τεσκερέν (έγραφο) *οπού μου έγραφε ο Μπ<λ>αχάβας οπού να τραβήσω χέρι.*

Αμάν αφέντη μου, να το κάνεις ιφαντέ του βεζήρ αφέντη μας τα πάντα, και να σώσει ο Θεός από το σπαθί σας να μην γλυτώσουν.

»Και έστειλε και εις τα παιδιά μου να τα πιάσουν εις την στράτα και δεν έχω χαμπέρι τα πιάσαν ή όχι˙ τα είχα κινήσει διά το σπίτι˙ αμάν, αφέντη μου, επό να γένει το χάλι μου, ότι εγώ εδώ εις τα Τρίκαλα κάθομαι, δεν ξέρω τι να κάμω.*

»Ταύτα και οι χρόνοι σου πολλοί και τιμημένοι από Θεού, αμήν.»

1808: Μαΐου 1: Τρίκαλα.

Σκλάβο σου Καρά Στέριος.[26]

Όπως το επισημάναμε η επιλογή της ημερομηνίας του κινήματος του Βλαχάβα στα τέλη Απριλίου και στην 1η Μαϊου πρέπει να εξαρτήθηκε από τον χρόνο ανόδου των κοπαδιών στα βουνά, μετά την εορτή του Αγίου Γεωργίου στις 23 Απριλίου[27].

Δεν είναι τυχαίο, ότι ακριβώς τότε ο ενοικιαστής του προβατονόμιου Καρά Στέργιο είχε συγκεντρώσει τα 5.000 τζελέπικα πρόβατα.

Διαβάζουμε σε διάφορα σημειώματα (βραχέα χρονικά) μοναχών πως ο χειμώνας, τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο του 1808, ήταν ιδιαίτερα βαρύς με πυκνά χιόνια και τα κοπάδια πρέπει να είχαν υποφέρει. Αυτό ακριβώς το σενάριο κινητοποίησης των κτηνοτροφικών πληθυσμών έσπευσε να αποτρέψει ο Αλή Πασάς εκμεταλλευόμενος το γεγονός ότι ο δρόμος Μετσόβου-Καλαμπάκας παρέμενε ανοικτός. Οι δυνάμεις του συνέτριψαν στο Καστράκι τους επαναστάτες, που είχαν κατορθώσει να συγκεντρώσουν οι Βλαχαβαίοι, μέσα σε διάστημα 5 ή 6 ημερών από την αρχή της ανταρσίας. Μετά την ήττα αυτή ο Βλαχάβας υποχρεώθηκε να συμπτυχθεί στα Χάσια και στη συνέχεια, με τη βοήθεια των Ολυμπίων και του καπετάν Γιώτα, που είχαν και αυτοί προσυπογράψει το επαναστατικό σχέδιο και του είχαν δώσει 500 άνδρες, μπόρεσε να διεκπεραιωθεί προς τον Κασάνδρα και να καταφύγει στη συνέχεια στις Βόρειες Σποράδες.

Για τα συμβάντα αυτά, γράφει ο Σάθας:

«*Ο Αλή πασάς πέμπει αμέσως τον υιό του Μουχτάρ με 5.000, που έφτασε στο Μετσοβο στις 7 Μαρτίου, παρέλαβε τον Δεληγιάννη και ώδευσε αμέσως κατά των Καλαμπάκα ανταρτών. Από την πρωΐα της 8ης Μαϊου 1808 και επί 12 ώρες σκληρή μάχη συνήφθη στο Καστράκι έξω από την Καλαμπάκα […]*

Δυό ώρες μετά έφτασε ο Παπαθύμιος με 500 Ολύμπιους, Μαθών την καταστροφήν συνεπτύχθη υποχωρών στον Όλυμπον.

Ο Μουχτάρ έκαψε γύρω από τα Τρίκαλα τα χωριά

διαβάζουμε: «*Οι τζελέπηδες έρχονται ύστερον από τον Μάρτιον και παίρνουν την νόταν από τον βοϊβόντα πόσα εμετρήθηκαν εις κάθε μάνδραν. Και αυτοί οι τζελέπηδες τους εβγαίνουν τέσσαρα εις τα 100, και τους αφήνουν αρσενικά δια ράτζαν και από τα εναπολειφθέντα εκλέγουν τρία εις τα 100, εκείνα οπού τους αρέσουν και τους τα πληρώνουν από 29 παράδες το ένα, τα οποία αξίζουν εις τον τόπον 100 παράδες» [Δημήτρης Δημητρόπουλος, τζελέπικο*

[26] Αρχείο Αλή Πασά, *ό.π.*, Α΄, αρθ. 403, σ.755.

[27] Τη χρονιά εκείνη το Πάσχα ήταν στις αρχές του Απριλίου.

Ο Βλαχάβας ελθών εις Κασάνδραν και αμέσως περάσας στην Σκόπελον [….]»

Έχουμε την άποψη πως ανεξάρτητα από τις τυχόν ευρύτερες φιλοδοξίες των πρωτεργατών του επαναστατικού σχεδίου, του «πράκτορα Δημήτρη», δηλαδή, αυτό είχε σχεδιαστεί [ίσως επί χάρτου], όχι για να ανατρέψει τις γεωπολιτικές ισορροπίες στον ελληνικό χώρο, αλλά για να δημιουργήσει αντιπερισπασμό στις προσπάθειες του Αλή Πασά να πλήξει τα Ιόνια που βρίσκονταν τότε υπό ρωσικό έλεγχο. Θυμίζουμε, επίσης, ότι ο Αλή Πασάς είχε συμμετάσχει με τα υπόλοιπα οθωμανικά στρατεύματα σε επιχειρήσεις στον Δούναβη και δεν θα επιθυμούσαν στην Αγία Πετρούπολη να δουν τον οθωμανικό στρατό να ενισχύεται από τις Αλβανικές μονάδες του πασά των Ιωαννίνων.

Είναι επίσης, χαρακτηριστικό ότι η διάταξη των ενόπλων δυνάμεων που επρόκειτο να ξεσηκωθούν παρουσιάζει τις ίδιες στρατηγικές αδυναμίες που είχε το 1819 το Πασαλίκι των Ιωαννίνων. Όπως είχε διαπιστώσει ο Leake, ο Αλή θα μπορούσε εύκολα να πληγεί από στρατιωτικές δυνάμεις που θα εισέβαλλαν από τον δρόμο Πλαταμώνα-Τέμπη-Λάρισσα, ενώ ταυτόχρονα ήταν εύκολο να προσβληθούν τα Γρεβενά, μια και ελάχιστη α-ντίσταση μπορούσε να οργανωθεί στο Βέρμιο. Η ιστορία απέδειξε ότι αυτή την διαδρομή ακολούθησε αρχικά ο στρατός που έστειλε αργότερα ο Σουλτάνος για να εξοντώσει τον Αλή Πασά. Πιθανολογούμε πως αυτή ακριβώς η γεωστρατηγική πραγματικότητα περιόρισε τους επαναστατημένους Έλληνες από το να κινηθούν βορειότερα των συνόρων του 1832, ιδίως μετά την ήττα στη μάχη του Πέτα.

Παρατηρήσαμε, ακόμα, ότι έμενε ακάλυπτη από το σχέδιο των επαναστατών η ενίσχυση των Ιωαννίνων από τον δρόμο της Άρτας (και από τη νότια διάβαση της Πίνδου), ίσως αυτό να αποσκοπούσε στο να εξανα-γκάσει τον Αλή Πασά να συμπτυχθεί εγκαταλείποντας το μέτωπο της Περατιάς απ' όπου πίεζε τους Ρώσους της Λευκάδας[28]. Χωρίς, εξ' άλλου, την κάλυψη στόλου και τακτικού στρατού από την Κέρκυρα, τα ελληνικά ένοπλα μισθοφορικά σώματα που υπηρετούσαν στα Ιόνια δεν θα είχαν την δυνατότητα να εγκαταστήσουν ισχυρά προγεφυρώματα στις περιοχές του Βουθρωτού και της Πάργας και από εκεί να πλήξουν τα οχυρά της Πρέβεζας, αν ήταν στα σχέδια τους.

Ο κίνδυνος μιας τέτοιας στρατιωτικής κίνησης, μόνιμα ανησυχούσε τον Αλή Πασά ο οποίος είχε καταφέρει να εξωθήσει σε μετανάστευση τους εχθρικά προς αυτόν διακείμενους Τσάμιδες. Την στρατηγική αδυναμία των Ρώσων να περάσουν στη Στερεά και να κρατήσουν εκεί προγεφυρώματα, διότι τότε θα διασκόρπιζαν τις δυνάμεις τους, δεν φαίνεται να αξιολόγησε ο γάλλος αξιωματικός του μηχανικού Vaudoncourt, που μέχρι την ειρήνη του Τιλσίτ έφτιαχνε τα οχυρωματικά έργα του Αλή πασα και κανονιοβολούσε την Αγία Μαύρα. Είχε όμως διαπιστώσει, όπως γράφει στο Μνημόνειο του, ότι οι Σουλιώτες καταδρομείς με τη βοήθεια ένος σώματος Ρώσων τακτικών θα μπορούσαν ανά πάσα στιγμή, το 1806-07 να καταλάβουν τα δύο τουρκικά στρατόπεδα της Περατιάς και της Πού-ντας, κάτι όμως που δεν έκαναν, επειδή μάλλον αυτές τις διαταγές είχαν.

Τελικά με τη συνθήκη του Τιλσίτ και την επιστροφή των Γάλλων στα Επτάνησα το τοπικό πολιτικό σκηνικό αλλάζει. Ξέρουμε πως μερικά χρόνια αργότερα ο Αλή, θα εκμεταλλευθεί τον ερχομό και την εγκατάσταση των Άγγλων στα Ιόνια για να αγοράσει και να πάρει την Πάργα, θα απαλλαγεί έτσι από τον κίνδυνο που αντιπροσώπευαν τα παλιά βενετικά προγεφυρώματα του «Κοντινέντε[29]» για το Πασαλίκι των Ιωαννίνων.

Το γεγονός ότι το σχέδιο επαναστατικό σχέδιο, που είχε ετοιμαστεί υπό την αιγίδα της Ρωσίας, είχε όμως αργήσει να εγκριθεί από την αυλή της Αγίας Πετρούπολης, και πως στο

[28] Λεπτομερείς περιγραφές των επιχειρήσεων στο στενό της Λευκάδας και στην περιοχή της Περατιάς μας έχει αφήσει ο γάλλος στρατιωτικός Vaudoncourt στο Μνημόνιο του.

[29] Τα προγεφυρώματα του Continente ήταν η Πρέβεζα, η Βόνιτσα, η Πάργα και το Βουθρωτό.

ενδιάμεσο ο Ναπολέων νίκησε τον Τσάρο και οι Γάλλοι επέστρεψαν στην Κέρκυρα, μείωσε στο ελάχιστο τις προοπτικές επιτυχίας ενός κινήματος στον Ελλαδικό χώρο. Και αυτό σε μια εποχή που καμιά από τις Δυνάμεις δεν είχε στρατηγικό συμφέρον να αποσταθεροποιήσει την Οθωμανική αυτοκρατορία.

Γνωρίζουμε ότι στην περίοδο που ακολούθησε, τόσο ο Καποδίστριας ο οποίος είχε αναλάβει υψηλό αξίωμα στην Πετρούπολη, όσο και πρόξενος στην Κέρκυρα Λυμπέριος (*Λευτέρης)* Μπενάκης ήταν πεπεισμένοι ότι οι Έλληνες δεν θα εύρισκαν εξωτερική υποστήριξη, και σε περίπτωση που θα επαναστατούσαν θα υφίσταντο για δεύτερη φορά τα καταστροφικά δεινά των Ορλοφικών. Άποψη που, όπως είπαμε, ενισχύονταν και από την συντριβή των Σέρβων μετά την εγκατάλειψή τους από τον Τσάρο, αλλά και από τα παρασκήνια του Κογκρέσου της Βιέννης του 1815.

Την άποψη αυτή είναι πιθανό να συμμερίζονταν την άνοιξη του 1808 και οι οπλαρχηγοί του Μετσόβου, οι οποίοι ήσαν σε άμεση επαφή με τις ελληνικές κοινότητες της Βλαχίας και της Ουγγαρίας και εξ αυτού, γνώριζαν τις γεωστρατηγικές ισορροπίες που πρέσβευαν στις ηγεμονίες και στην Αυστρία. Στην Ήπειρο άλλωστε, πρέπει να έγιναν ευρύτερα γνωστές – από την παραπειστική προπαγάνδα του Αλή Πασά – οι αρχικές φιλικές διαθέσεις του Καίσαρα Μπερτιέ, που είχε εγκατασταθεί στην Κέρκυρα ως στρατιωτικός διοικητής προβαίνοντας σε πολιτικές πράξεις *που δεν είχαν την έγκριση του Ναπολέοντα*, όπως ήταν η ύψωση της γαλλικής σημαίας στη θέση του συμβόλου της Ιονίου πολιτείας και οι υποσχέσεις που έδινε στον Πασά των Ιωαννίνων στα γράμματα του.

Επανερχόμενοι στα γεγονότα που θα μπορούσαν να έδωσαν ελπίδες στον Μπλαχάβα και τον έκαναν να ξεκινήσει την επανάσταση, πρέπει να λάβουμε υπ' όψη μας ότι μετά τον στρατηγό Καίσαρα Μπερτιέ, στη διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του 1808, οι σχέσεις του Αλή Πασά με τους Γάλλους αυτοκρατορικούς της Κέρκυρας είχαν οξυνθεί σε σημείο που, σε μια στιγμή, η ένοπλη αναμέτρηση να φαίνεται αναπόφευκτη. Στην αλληλογραφία του μάλιστα, ο Πουκεβίλ γράφει ότι ο Αλή πασάς «εξοπλίζει πυρετωδώς» ενώ διαδίδει ότι θα επίκειται πόλεμος με τους Γάλλους[30]. Η εποχή όμως ήταν δύσκολη και για τον Ναπολέοντα που αντιμετώπιζε γενική εξέγερση στην Ισπανία (2 Μαΐου 1808 - Dos de Mayo), κρίση στις σχέσεις με τον Πάπα και αγγλική απόβαση στην Πορτογαλία (στην περιοχή της Cintra).

Αυτά τα παρακολουθούσε από κοντά ο Αλή Πασάς με τους πληροφοριοδότες του και έσπευδε να διαδώσει τις αδυναμίες της γάλλων αυτοκρατορικών και τις παλινωδίες τους να είναι άλλοτε φιλικοί και άλλοτε εχθρικοί απέναντί του.

Όπως προκύπτει από τα κείμενα των γαλλικών αρχείων ο αυτόκρατο-ρικός κομισάριος στην Κέρκυρα, Ιουλιανός Μπεσιέρ, για να αποτρέψει τοπικό πόλεμο με τον Αλή Πασά, άρχισε να οργανώνει σε αντιπερισπασμό τους αντιπάλους του. Ο Boppe εξετάζοντας τα αρχεία της εποχής μας δίνει την πληροφορία πως τα σχέδια του Μπεσιέρ για την δημιουργία εσωτερικών μετώπων στην Δυτική Ελλάδα εγκρίθηκαν από το Παρίσι.

Οι ενδείξεις που έχουμε δείχνουν όμως, ότι οι εντολές του Υπουργείου Εξωτερικών του Ναπολέοντα τόνιζαν πως οι κινήσεις εναντίον του Αλή έπρεπε να παραμείνουν τοπικές και να μην αποδεικνύεται γαλλική ανάμειξη στις ανταρσίες.

Αναφερόμενος μάλιστα στον Μπλαχάβα, ο συγγραφέας αυτός, μιλάει για απροσδόκητο γεγονός που ήρθε να ενισχύσει τις προσπάθειες του Μπεσιέρ, ο οποίος κυρίως προσανατολίσθηκε στην χρηματοδότηση των πασάδων του Δέλβινου Μουσταφά Πασά και του Μπερατιου Ιμπραήμ Πασά, ενώ έκανε ότι μπορούσε για να συγκρατήσει τους Σουλιώτες και τα σώματα των Ελλήνων που βρίσκονταν στα Ιόνια να μην επιτεθούν στα

[30] Βερνίκος Ν., Σημειώσεις από το αρχείο των Πουκεβίλ και Καίσαρα Μπερτιέ (γαλλικά αρχεία)

Ηπειρωτικά παράλια. Μεγάλος άλλωστε αριθμός κλεταρματωλών είχαν ήδη στρατολογηθεί από τους Γάλλους και μισθοδοτούντο, μετά από σύμφωνη γνώμη του Ναπολέοντα.

Αξιολογούμε ότι οι Γάλλοι δεν είχαν ποτέ αντιμετωπίσει σοβαρά το ενδεχόμενο απόβασής τους στην κυρίως Ελλάδα και στην Ήπειρο, όπως πιθανολογούν ορισμένοι σύγχρονοι Έλληνες ιστορικοί που δεν λαμβάνουν υπ'όψη τους τις διαχρονικές γεωπολιτικές ισορροπίες μεταξύ Γαλλίας, Αυστρίας, Ρωσία και Οθωμανικής αυτοκρατορίας στην ΝΑ Ευρώπης. Στην αλληλογραφία άλλωστε του Ναπολέοντα υπάρχουν σαφείς εντολές για την ενίσχυση της φρουράς της Κέρκυρα και την οργάνωση της τροφοδοσίας της από την Ήπειρο σε περίπτωση στενού αγγλικού θαλάσσιου αποκλεισμού. Στον φάκελο των αρχείων που περιλαμβάνει το επαναστατικό σχέδιο υπάρχει, επίσης, ένα σύντομο σημείωμα με χρονολογία Οκτωβρίου 1807 και τόπο συγγραφής την Κέρκυρα, που περιέχει απά-ντηση σε ερώτημα του αυτοκράτορα Ναπολέοντας για τον λόγο για τον οποίο τα Γαλλικά στρατεύματα δεν είχαν καταλάβει το Βουθρωτό, την Πρέβεζα και την Βόνιτσα.

Από το σημείωμα αυτό διαπιστώνουμε ότι ο Ναπολέων, γνωστός για την μνήμη του, ***δεν γνώριζε ή δεν θυμήθηκε*** ότι η συνθήκη της Κωνσταντινου-πόλεως της 21ης Μαρτίου 1800 είχε παραχωρήσει στην Οθωμανική Πύλη τα Ηπειρωτικά προγεφυρώματα. Η εκχώρηση αυτή κυριαρχικών δικαιωμάτων αφορά ένα οριακό και ασήμαντο γεγονός στα πολιτικά πράγματα της εποχής, το οποίο ο Γάλλος αυτοκράτορας θα είχε προσέξει μόνο σε περίπτωση που θα είχε, σε κάποια στιγμή, εξετάσει το ενδεχόμενο απόβασης στην Ελλάδα, η οποία θα έπρεπε απαραίτητα να στηριχθεί στα παραλιακά αυτά βενετικά προγεφυρώματα. Θα προσθέσουμε πως την διεθνή αυτή συνθήκη του 1800 απαίτησε η Πύλη να σεβαστεί η Αγγλία, παραδίδοντας την Πάργα, για να αναγνωρίσουν, με τη σειρά τους οι Οθωμανοί την Αγγλική επικυριαρχία στην Ιόνιο Πολιτεία.

Στην συνέχεια πάντως, το 1808, στην προσπάθεια ενίσχυσης της άμυνας της Κέρκυρας, ο Γάλλος πρέσβης στην Κων/πολη Σεμπαστιανί επιτυγχάνει να πάρει διαταγή από την Πύλη για την εγκατάσταση γαλλικής πυροβολαρχίας στο Βουθρωτό, κάτι το οποίο ο Αλή πασάς δεν θα το δεχθεί, όπως το είχε αρνηθεί και στους Ρώσους, παρά τις παραινέσεις του τοτε μητροπολίτη της Άρτας, Ιγνάτιου.

Αντίθετα η Γαλλία όπως και η Αγγλία πρέπει, από τότε, να επιθυμούσαν τη διατήρηση της γεωγραφικής συνοχής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, για να μην δημιουργηθούν στρατηγικά κενά από τα οποία θα εποφελείτο η Ρωσία, η οποία συνεχώς πίεζε στο μέτωπο του Δούναβη, αλλά και η Αυστρία η οποία επιζητούσε να επεκταθεί νοτιο-ανατολικά στα Βαλκάνια.

Το 1808 η επιρροή της Αγγλίας πάνω στην Κωνσταντινούπολη είχε ενισχυθεί, ενώ η Αυστρο-Ουγγαρία αναλαμβάνοντας και αυτή την προστασία των Σερβων (τον Μάρτιο του 1808[31]) ασκούσε σταθεροποιητική πολιτική στα Βαλκάνια και θεωρούσε επιβλαβή γι' αυτήν, την Γαλλική παρουσία στην Αδριατική.

Τον Απρίλιο 2013 είχαν αναρτηθεί στο διαδίκτυο προς πώληση, «ταξιδιωτικά χειρόγραφα του Fr. Pouqueville» αποτελούμενα από τρία σώματα χειρογράφων του Pouqueville (με 85, 15, 15 μεμονωμένες σελίδες αντιστοίχως), με περιγραφή των ταξιδιών του στην Δαλματία (Ραγούζα), Ελλάδα και Αλβανία των ετών 1805 και 1806. Οι σελίδες είναι αριθμημένες και φέρουν χρονολογίες. Στο διαδίκτυο δίνονταν μερικά δείγματα των χειρογράφων.[32]

[31] Μετά την συνάντηση του Καραγιώργεβιτς με τον αυστριακό Σίμπσεν στις όχθες του ποταμού Σάυου τον Μάρτιο, ένα μήνα περίπου πριν τη εξέγερση του Βλαχάβα.

[32] Βλέπε, Βερνίκος, Νικόλας, *Βόνιτσα. Ιστορικά κείμενα της Βόνιτσας*, τόμος Β΄1800-1810, Αθήνα, 2014, σελ 191-193. Πρβλ. επίσης Frano Baras , *Les Français en Dalmatie (1806-1814)*, Robert 10.12.2017- https://www.napoleon-histoire.com/francais-dalmatie-1806-1814/ (Μάρτιος 2020).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το θέμα μας έχει ένα μικρό απόσπάσμα των σημειώσεων όπου λέγεται ότι τις ημέρες των Χριστουγέννων του 1805, ο μετέπειτα κομισάριος της επτανήσου Bessières, ζήτησε από τη Γερουσία (Σενάτο) της Ραγούζας διαβατήριο για να ταξιδεψει στην Τουρκία ως ραγουζάνος υπήκοος, και η παρατήρηση του Πουκεβίλ ότι, ενώ θα φαίνεται πως έχουν ως προορισμό να πάνε στην Κωνσταντινούπολη, κρυφός σκοπός τους είναι να συναντήσουν τον Καραγιώργεβιτς (Czerni Georges).[33]

Έχουμε δηλαδή τις πρώτες μέρες τους 1806 στη Δαλματική αυτή πόλη την παρουσία δύο ατόμων που θα γίνουν, λίγα χρόνια αργότερα, οι πρωταγωνιστές της γαλλικής πολιτικής στα Επτάνησα και στα Γιάννινα του Αλή πασά, οι οποίοι σκόπευαν να έρθουν σε μυστική επαφή με τους επαναστατημένους Σέρβους, κάτι που δεν μας ήταν μέχρι τώρα γνωστό. Είναι όμως μια σημαντική πληροφορία που θα πρέπει να αξιοποιησουν εκείνοι που αγόρασαν τα ταξιδιωτικά χειρόγραφα του Fr. Pouqueville.

Εκτός, όμως από τους προαναφερθέντες διπλωματικούς, στη Ραγούζα βρίσκονταν τότε και οι Γάλλοι στρατηγοί Lauriston και Marmont με τις στρατιωτικές τους μονάδες με πρόθεση να κτυπήσουν το ρωσόφιλο Μαυροβούνιο. Στη Ραγούζα (Ντουμπρόβνικ) θα πάει και ο Vaudoncourt, απ’ όπου στις 10 Απριλίου 1896 (ε.ν.) θα φύγει για την Σκόδρα και τα Γιάννινα με «*σκοπό να θέσουν την επικράτεια του Αλή πασά σε κατάσταση αμύνης εναντίον των Ρωσικών και των Αγγλικών δυνάμεων*».[34]

Στην ιστορία της Σερβίας ο Dlordjevic εύστοχα σημειώνει ότι «*Η στάσις της Αυστρίας και της Ρωσίας έναντι της Σερβικής εξεγέρσεως ερρυθμίζετο από τας σχέσεις των χωρών τούτων προς την ναπολεόντειον Γαλλίαν. Αύτη, δια της καταλήψεως της Δαλματίας και της Ιστρίας, είχε καταστεί βαλκανική δύναμις. Η ναπολεόντειος διπλωματία αντετίθετο προς την σερβικήν εξέγερσιν δια δύο λόγους: ένεκα των σχέσεων της τελευταίας ταύτης με την Ρωσίαν και της επιθυμίας των Γάλλων* ***να διατηρηθεί η Τουρκία ισχυρά***.»[35]

Το ζήτημα αυτό έχει ευρύτερη σημασία διότι, όπως είπαμε, η πολιτική και η εκκλησιαστική ηγεσία της προεπαναστατικής Ελλάδας ήταν διασπα-σμένη μεταξύ εκείνων που, όπως ο Ιωάννης Καποδίστριας και ο Ιγνάτιος Ουγγροβλαχίας, πίστευαν πως υπό ορισμένες προϋποθέσεις μόνο η Ρωσία θα μπορούσε να βοηθήσει στην απελευθέρωση της Ελλάδας, επειδή μόνιμο όνειρο της Αγίας Πετρούπολης ήταν η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης, και εκείνων που, όπως ο Περραιβός, ήλπιζαν να μπορέσουν να κινητοποιήσουν στο πλευρό των Ελλήνων τους Γάλλους δημοκρατικούς και αργότερα τους Άγγλους.[36]

Ο ιδεολογικός και πολιτικός αγώνας που διεξήχθη γύρω από την τακτική επιλογής του κατάλληλου προστάτη-συμμάχου των Ελλήνων σημάδεψε τον Ελληνισμό από τα πρώτα του βήματα και οδήγησε μέχρι σήμερα σε μια εξωτερική πολιτική επιλογών προστάτριας δύναμης[37]. Ενώ οι Δυνάμεις, τότε όπως και σήμερα, συνεχίζουν να ασκούν αντιφατικές

[33] 17 Jan. «Bessières a fait remettre une note au Sénat, afin d'avoir un firman pour voyager dans l'Empire Ottoman, comme Ragusais, lui et les siens. Le Sénat a promis de le lui donner. Cela fait croire de plus en plus que nous allons à Constantinople, et même chez Czerni Georges. Nous entretiendrons cette idée qui masque le but de notre voyage, et seconde nos intentions.» ***Διαδικτυακή ανάρτηση με δείγματα του κειμένου(Απρίλιος 2013)***

[34] Βερνίκος Νικόλας, Mission de Guillaume Vodoncourt 1806-07 en Bosnie, Albanie et Epire. 2020.

[35] Djordjevic, Dimitri Vl. *Ιστορία της Σερβίας 1800-1918*. Θεσσαλονίκη, ΙΜΧΑ 1970, σελ. 23. Δεν γνωρίζουμε αν ο Djordjevic γνώριζε την απόπειρα των Γάλλων νέρθουν σε επαφή με τους Σέρβους τον Ιανουάριο του 1806.

[36] Ανάλογες ελπίδες φαίνεται να έχει η ελληνική διπλωματία το 2020, σε σχέση με τον Τουρκικό επεκτατισμό της κυβέρνησης Ερντογκάν.

[37] Πρώτη βασική επιλογή μετά τα Πατσιφικά ήταν εκείνη της Αγγλίας, την ίδια πολιτική ακολούθησε αργότερα και ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Στην «*προστασία*» αυτή αναφέρθηκε και ο Κωνσταντίνος

πολιτικές στα Βαλκάνια καθώς διαφέρουν οι στρατηγικές τους προοπτικές. Μεταξύ των οποίων είναι και η πολιτική «ίσων αποστάσεων» του 21ου αιώνα απέναντι στην Τουρκία και στην Ελλάδα και η «ανοχή» στην πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική της Άγκυρας στην Εγγύς Ανατολή.

Όπως διαπιστώνουμε, βασικοί οργανωτές του επαναστατικού κινηματος που θέλησε να ξεκινήσει ο Παπαθύμιος, ήταν ο κόμης Γεώργιος Μοτζενίγος, πληρεξούσιος του Τσάρου Αλέξανδρου Α΄, και μαζί του ο Λιμπέριος Μπενάκης, πρόξενος της Ρωσίας στην Κέρκυρα και ο Ιγνάτιος Ουγγρο-βλαχίας, τότε ακόμα επίσκοπος Άρτας.

Στην νεοελληνική ιστοριογραφία έχει υπάρξει «θέμα» Ιγνατίου που προέκυψε από τις κατηγορίες που του απεύθυνε ο Χριστόφορος Περραιβός (1773-1863), στην πρώτη έκδοση -1803- της «*Ιστορίας του Σουλίου και της Πάργας*»[38]. Οι οξύτατοι χαρακτηρισμοί του Περραιβού, [που πρέπει να σημειωθεί δεν τυπώνονται στη 2η έκδοση της Βενετίας του 1815 [39] της «Ιστορίας του Σουλίου»], αναφέρονται στη στάση του Ιγνάντιου την εποχή της κατάλυψης της Πρέβεζας από τον πασά των Ιωαννίνων και στη γενικοτερη, τότε, συνεργασία του επισκόπου με τον Αλή πασά.

Ο Περραιδός επανέρχεται, όμως έμμεσα, στην αξιολόγηση της συνεργασιας του Ιγναντιου με τον Αλή, το 1840, όταν δημοσιεύει στην Αθήνα το φυλλάδιο «Επίκρισις εις την Ιστορία του Πρωτοσύγκελου Φραντζή[40]». Στο φυλλάδιο του 1840 γράφει πως, σύμφωνα με τον Φραντζή, αφ'ότου ο Ιγναντιος ξεφυγε από τα νυχια του Αλή διατήρησε αλληλογραφία με τον βεζύρη, αλλά «*η αλληλογραφία αυτών εγίνετο κατ' επιφάνειαν, και όχι με ειλικρίνειαν˙ τούτο δεν λανθάνει τους όσοι γνωρίζουν ακτιβώς τα μεταξύ Αλή Πασά και Ιγναντίου συμβάντα.*»[41] Και αποσιωπόντας τα όσα είχε πει το 1803, προσθέτει (σ.13): «Ε' Ο Περραιβός ούτε γράμμα είχε δει ποτέ του Ιγναντίου προς τον Α. Πασαν, ούτε έγραψε πώποτε προς αυτόν δια να πιστεύσει τα όσα γράφει ο Ιγνάτιος…»

Παρ΄ όλες τις προσεκτικές αναφορές στον επίσκοπο της Άρτας, βρίσκουμε τις αρχικούς χαρακτηρισμούς σε μια τελευταία επανέκδοση της «Ιστορίας του Σουλίου». Ακολούθησε εξ ίσου έντονη διαμάχη ιστοριογράφων που, εξακολουθεί σε πολλά σύγχρονα δημοσιεύματα. Στη διαμάχη προ-στέθηκε και αναχρονιστική ιδεολογική διάσταση όπου, οι προοδευτικοί με τους μαρξιστές καταδικάζουντον Ιγνάντιο, -όπως και όλον τον ανώτερο κλήρο (ακολουθώντας σ' αυτό την *Ελληνική Νομαρχία*)[42]- ενώ οι συντηριτικοί με τους δεξιούς τον υποστηρίζουν….

Το κείμενο που δημοσιεύουμε στη συνέχεια, σε συνδυασμό με τα άλλα έγραφα που προέρχονται ή αναφέρονται στον Ουγγροβλαχίας επιτρέ-πουν να αξιολογηθεί το «ζήτημα» Ιγνάτιος στα πλαίσια του πολιτικού προβληματισμού του «γένους» του 1800-1832.

Καραμανλής στο λόγο του για την ένταξη της Ελλάδος στην τότε ΕΟΚ και σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση.

[38] *Ιστορία σύντομος του Σουλίου και Πάργας*: Περιέχουσα την Αρχαιότητα αυτών, και Ηρωϊκούς μετά των Τούρκων Πολέμους, και μάλιστα τους, του Σουλίου μετά του Αλή Πασιά κατόικου [sic] των Ιωαννίνων, και ηγεμόνος της Γραικίας, και Μακεδονίας. Παρίσι, 1803.— http://eranistis.net/wordpress/wp-content/uploads/2013/06/1803.pdf (ιούλ 2020)

[39] Βλέπε και τρίτη έκδοση: Αθήνα, τύποις Καραμπίνη και Βαφά 1857. Στην έκδοση αυτή γίνεται μόνο μια συνοπτική αναφορά σε εξωτερική προδοσία του Άρτης και σε αμέλεια του Βότσαρη (σελ. 56/57)

[40] Βλ. http://digital.lib.auth.gr/record/149209/files/Επίκρισις.pdf (Ιουλ. 2020)

[41] Σχόλιο του Μ. Μ. Παπαϊωάννου στην έκδοση της «*Ιστορίας Πάργας και Σουλίου*, Αθήνα, Σεφερλή, 1956, στη σ. 102.

[42] Ο Ν. Α. Βέης έχει εκφράσει την άποψη πως ο ανώνυμος συγγραφέας της *Νομαρχίας* θα μπορούσε να είναι ο Περραιβός. Η αναφορά όμως της Νομαρχίας στον *Misogallo* Vittorio Alfiere, δεν επιτρέπει την ταύτιση, καθώς στο διάστημα 1798-1814 ο Περραιβός ήταν εγκατεστημένος στην Κέρκυρα ως δάσκαλος και. έλαβε από τους Γάλλους το στρατιωτικό αξίωμα του χιλίαρχου.

Προβληματισμός που είχε ως αντικείμενο την επιλογή της Μεγάλης Δύναμης που θα επέτρεπε και θα βοηθούσε μια Ελληνική Ανεξαρτησία, ορίζοντας και το πολιτειακό της καθεστώς.

Χωρίς αμφιβολία, οι πηγές που εξετάσαμε πιστοποιούν πως ο Ιγνάτιοε (όπως άλλωστε και ο Καποδίστριας) ακολούθησε με συνέπεια μια καθαρά φιλορωσική πολιτική. Στα υπομνήματά του και στην αλληλογραφία[43] διατυπώνεται η άποψη ότι μόνο τα Ρωσικά εξωτερικά συμφέροντα, σε συνδιασμο με την ιδεολογία της ορθόδοξης δεσποτικής αυτοκρατορίας μπορούσαν να οδηγήσουν τους Έλληνες στην απελευθέρωσή τους.

Σ'αυτή του την άποψη τον καθοδηγούσε, όπως υπονοεί, το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Ιερα Σύνοδος, που όπως ξέρουμε κράτησαν έντονα αντιγαλλική στάση και πολέμησαν την παρουσία της επαναστατικης Γαλλίας στα Ιόνια και στα ημειρωτικά προγεφυρώματα της Πρεβέζης, Βόνι-τσας, και Πάργας.

Για το θέμα αυτό είναι χαρακτηριστική επιστολή του Ιγνάτιου προς τον Μοτζενίγο (Απρίλιος 1808, Ε. Πρωτοψάλτης ΙΙ, *αρθ. 38*). Σ' αυτήν εξηγεί πως έκρινε, με σύμφωνη γνώμη του Οικουμενικού θρόνου, ότι οι Γάλλοι δεν προσέφερν ούτε θρησκεία, ούτε την ηθική, αλλά ούτε και τα μέσα που θα μπορούσαν να συντελέσουν με αποτελεσματικότητα στην παλιγγενεσία (régénération).

Όσο για τους Άγγλους, που όπως διατείνεται του έκαναν προσωπικές προτάσεις, τους αξιολογεί λέεγοντας: «τί βοήθεια θα μπορούσε να προσφέρει στην πατρίδα μου μια Δύναμη της οποίας τα συμφέροντα απαιτούν τη διατήρηση της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας».

Ήταν λοιπόν φυσικό, ο Ιγνάτιος μαζύ με τους άλλους επισκόπους που ακολουθούσαν την γραμμή του Πατριαρχείου, να συγκρουστούν με τον Περραιβό που ήταν επηρεασμένος από τις ιδέες της Γαλλικής επανάστασης και σαν συνεχιστής του Ρήγα Φεραίου πίστευε στην αναγκη εισαγωγής στον ελληνικό χώρο του επαναστατικού πολιτεύματος της περιόδου 1789 –1799.[44]

Με διαμετρικά αντίθετες τακτικές, οι δύο άνδρες. Φαίνεται ότι συνέχισαν τη σύγκρουσή τους όσο περίπου κράτησε και η ρωσοτουρκική συμμαχία που στήριξε, με τη σύμβαση της Κων/πόλεως του 1800, τη διεθνή υπό-σταση της Επτανήσου Πολιτείας.

Μετά όμως από την «ντε φάκτο» ρήξη των σχέσεων Ρωσίας και Οθωμανικής Πόρτας το 1805, οι δύο άντρες αναγκάζονται να συμπορευτούν. Την ίδια εκείνη περίοδο, ο Ζακυνθινής καταγωγής κόμης Γεώργιος Μοτζενίγος, ως πληρεξούσιος του Τσάρου στα Ιόνια, είχε εδραιώσει τον ρόλο του ως τποτηρητής της Ρωσίας συντελώντας στην αριστοκρατική οργάνωση του Επτανησιακού πολιτεύματος και στην πλήρη ευθυγράμμιση της Κέρκυρας με την εξωτερική πολιτική της Πετρούπολης.

Όπως πιστοποιούν δύο αναφορές του προξένου της Ρωσίας στην Άρτα G. Flory προς τον πρέσβη του Τσάρου στην Κων/πολη Italinsky, με χρονολογία 28 και 29 Δεκεμβρίου 1805 ε.π. [45] τον μήνα εκείνο διέφυγε ο Ιγνάντιος εγκαταλείποντας την επισκοπή του. Λίγο αργότερα κηρύχθηκε και ο ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1806 και ο Αλή πασάς θεώρησε, σε ότι τον αφορούσε, πως ατόνησε η συνθήκη του 1800. Τότε πρέπει ο Μοτζενίγος, με τη

---

[43] Ε. Πρωτοψάλτης, *Ιγνάτιος Μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας (1766-1828),* τομ. ΙΙ , Αθήνα, Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας, Δ-ΙΙ, 1961

[44] Πρβλ. Φ.Ρήγα, *Δημοκρατική Κατήχηση*. Λεπτομέρεις στο Ολγα Καστιαρδή, «Ο Ρήγας Φεραίος. Νέα στοιχεία από τα Αρχεία της Τεργέστης», *Μνήμων 7,* Αθήνα 1978-79, σελ. 150-174, με βιβλιογραφία ▪ https://doi.org/10.12681/mnimon.210

[45] Δηλ. 9-10 Ιανουαρίου 1806 έ.ν. Ε. Πρωτοψάλτης ΙΙ, *ό.π., αρθ. 28 και 29*.

συμπαράταξη γου επιφυλακτικού Λ. Μπενάκη, να κινητοποίησε τον Ιγνάτιο για να προετοιμάσουν την άμυνα των Ιονίων.

Η προετοιμασία αυτή πήρε ένα περίπου χρόνο και περιέλαβε τόσο την ενίσχυση της άμυνας των νήσων (και ειδικότερα της Λευκάδας) όπου διακρίθηκε ο νέος τότε Ιωάννης Καποδίστριας, όσο και τον προγραμματι-σμό ευρύτερου στρατιωτικού αντιπερισπασμού στις απέναντι ηπειρωτικές επαρχίες όπου κυβερνούσε ο Αλή πασας. Θεωρούμε πως βασικό σκέλος του αντιπερισπασμού αποτελεί το σχέδιο κινήματος, το οποίο δημοσιεύουμε, όπως και η μεθόδευση της επιστράτευσης των κλεφταρματολών της Αιτωλοακαρνανίας και των Αγράφων που είχαν καταφύγει στα Επτάνησα.

Όπως αναφέρει ο Ιγνάτιος (Πρωτοψάλτης ΙΙ, *αρθ.38, σ. 26*) στις αρχές τους 1806 τον είχε καλέσει η Ιερά Σύνοδος, και ετοιμαζόταν να φύγει για την Κων/πολη όταν ο Μοτζενίγος του ζήτησε να μείνει στην Κέρκυρα. Ειπώθηκε στον μητροπολίτη (που διαφαίνεται πως είχε βλέψεις για τον οικουμενικό θρόνο) πως τα πολιτικά πράγματα θα άλλαζαν σύντομα και του ζητήθηκε να στρατευθεί στην υπηρεσία του Τσάρου, γιατί έτσι θα του δίνονταν η δυνατότητα να εργαστεί αποτελεσματικά για το καλό των συμπατριωτών του.

Μπορούμε να υποθέσουμε πως όταν μαθεύτηκε η κήρυξη του πολέμου του 1806, στα Ιόνια, όλοι θα μιλούσαν για την απελευθέρωση του Ελληνικού χώρου από τους Ρώσους. Την ελπίδα αυτή υπέθαλπαν, άλλωστε, όλες οι υπηρεσίες που διηύθηνε ο Μοτζενίγος. Χαρακτηριστική είναι, στο σημείο αυτό, η επιστολή «διακηρυξη» που έστειλε στις 15 Μαρτίου 1807 ο Μανώλης Παπαδόπουλος στους κλεφταρματωλούς που παραθέτουμε τη συνέχεια.

Η υπογραφή της συνθήκης του Τίλσιτ έβαλε τέρμα στις ενέργειες αυτές και στη συνεχεία, με την επισστροφή των Γάλλων, ο Ιγνάτιος ακολούθησε τον Μοτζενίγο στην Νάπολη, όπου περίμενε μέχρι ότου κληθεί στην Πε-τρούπολη. (*Πρωτοψάλτης ΙΙ, αρθ.40-42*: Απρίλιος 1808-Μάρτιος 1809.)

Το επαναστατικό σχέδιο του 1806-1808

Το σχέδιο επανάστασης (insurrection) της Θεσσαλίας-Ηπείρου-Δυτικής Μακεδονίας βρέθηκε σε φάκελο αρχείων, προερχόμενο από το Γαλλικό Υπουργείο Εσωτερικών, ο οποίος περιλαμβάνει μια εκατοστή διάσπαρτα χειρόγραφα και έντυπα φύλλα από την περίοδο της σύντομης σχετικά θητείας του Ιουλιανού Μπεσιέρ ως αυτοκρατορικού κομισάριου των Ιονικών νήσων. Τα περισσότερα από τα χειρόγραφα είναι επίσημα αντίγραφα πρωτοτύπων ή και μεταφράσεις από τα ιταλικά, και τα ελληνικά, κυρίως.

Τα έγγραφα αναφέρονται κατά κανόνα σε τοπικά θέματα όπως είναι η διαμάχη ανάμεσα στον Μπεσιέρ και τον πρόεδρο της Ιονίου Γερουσίας Θεοτόκη ή η αλληλογραφία σε ρωσική γλώσσα του ρώσου στρατιωτικού διοικητή της Κέρκυρας ιππότη Λελλύ με τον πρόξενο της Ρωσίας Λ. Μπενάκη (Φεβρουάριος 1809) που πρέπει να είχαν υποκλέψει οι Γάλλοι. Υπάρχουν όμως και έγγραφα που ανήκουν στον χώρο της εξωτερικής πολιτικής ή της αποκλειστικής αυτοκρατορικής δικαιοδοσίας του Ναπολέοντα, όπως είναι το θέμα της υποστήριξης ή μη μιας ευρύτερης επανάστασης στον Ελληνικό χώρο ή η διαπραγμάτευση της ενσωμάτωσης της Πελοποννήσου στη Γαλλική Αυτοκρατορία, όπως το είχε ζητήσει ο αδελφός του Αλή Φαρμάκη, ο αρχηγός των Λαλαίων Γιακούπ Αγάς της Γαστούνης μέσω του Γεώργιου Σισίνη.[46]

[46] Βερνίκος Νικόλας, *Το σχέδιο Αυτονόμίας της Πελοποννήσου, Υπό Γαλλική Επικυριαρχια*, Αθήνα, εκδ. Τολίδη 1997. Όπου υπάρχουν πρόσθετες πληροφορίες για τα γαλλικά αυτά αρχεία.

Το σχέδιο επανάστασης που σχετίζεται με τον Βλαχάβα φέρει στο πάνω αριστερό μέρος αύξοντα αριθμό 2 και αποτελείται από έξη φύλλα, και έχει ως εξής:

Traduction de la note dont le nommé Giorgio Dimitri | agent secret des Russes en Albanie a accompagné la | liste des Primats grecs qui avaient pris envers le plénipotentiaire | de Russie l'engagement de seconder en Albanie et dans la Grèce | les opérations des armées Russes.| Cette liste dont l'original se trouvait entre les mains de | l'agent qui l'a remise au Commissaire Impérial à Corfou[47], était | signée des différents Primats grecs qui y sont nommés.

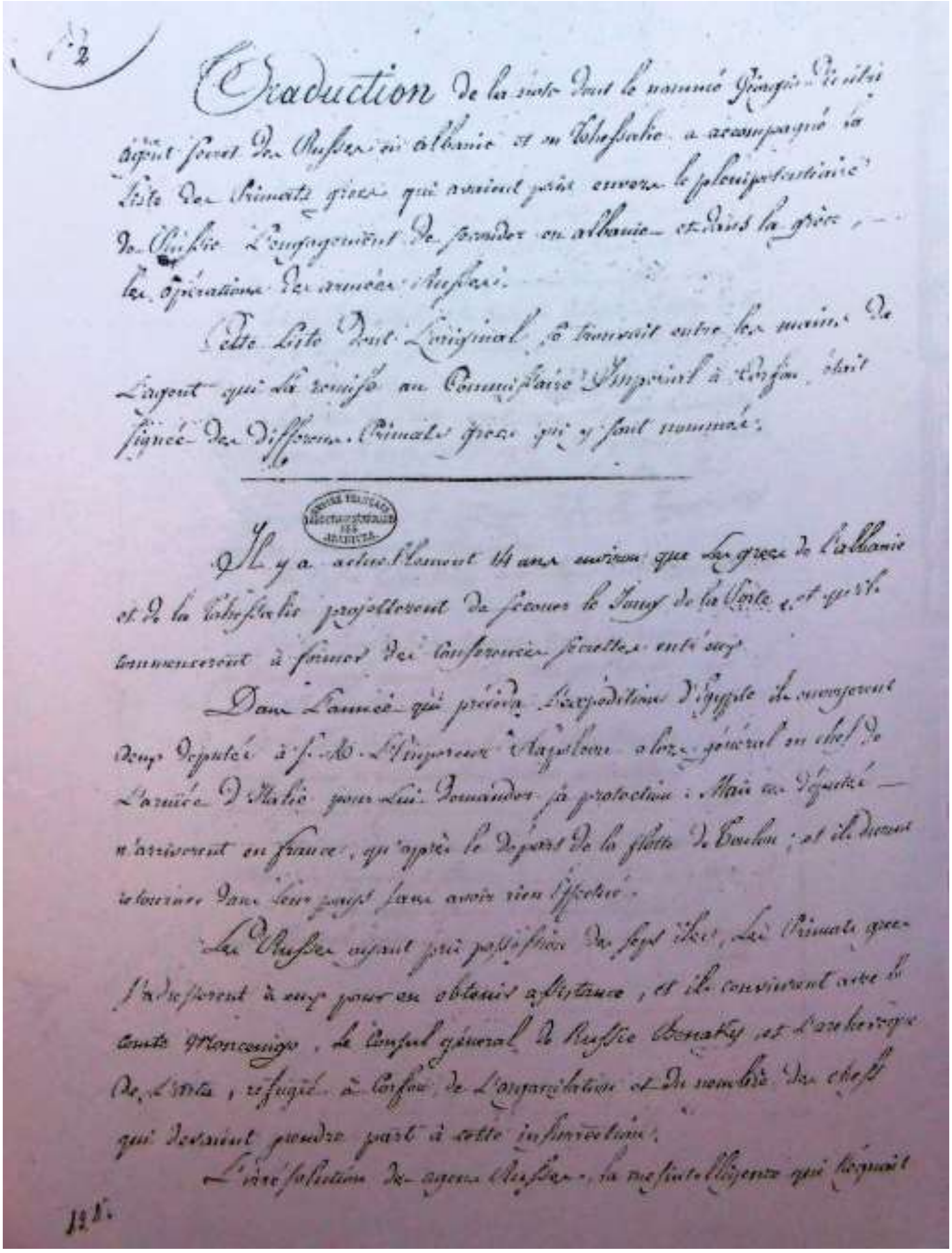
Il y a actuellement 14 ans environ que les grecs de l'Albanie | et de la Thessalie projetterent de secouer le joug de la Porte, et qu'ils | commencerent à former des conferences secrettes entr'eux. |

Dans l'année qui précéda l'expédition d'Egypte[48] ils envoyerent | deux députés à S.M. l'Empereur Napoléon alors général en chef | de l'armée d'Italie pour Lui demander sa protection. Mais ces députés | n'arrivèrent en France, qu'après le départ de la flotte de Toulon; et ils durent | retourner dans leur pays sans rien effectué.

Les Russes ayant pris possession des Sept îles, les Primats grecs | s'adresserent à eux pour en obtenir assistance, et ils convinrent avec le | comte Moncenigo, le Consul général de Russie Benaky, et l'archevèque |de L'Arta[49], refugié à Corfou, de l'organisation et du nombre des chefs | qui devaient prendre part à cette insurrection.

L'irrésolution des agens Russes, la mesintelligence qui régnait

[47] Ο Ιουλιανός Μπεσιέρ (Julien Bessières 1777-1840), διορίστηκε αυτοκρατορικός κομισάριος (commissaire impérial) στην Κέρκυρα 1807.
[48] Το 1797.
[49] Ο Ιγνάτιος Άρτας και αργότερα Ουγγροβλαχίας.

2

Traduction de la note dont le nommé Giorgio [illegible] agent secret des Russes en Albanie et en Thessalie a accompagné la liste des Primats grecs qui avaient pris envers le plénipotentiaire de Russie l'engagement de seconder en Albanie et dans la Grèce les opérations des armées Russes.

Cette liste dont l'original se trouvait entre les mains de l'agent qui l'a remise au Commissaire Impérial à Corfou, était signée des différens Primats grecs qui y sont nommés.

Il y a actuellement 14 ans environ que les grecs de l'Albanie et de la Thessalie projettèrent de secouer le joug de la Porte, et qu'ils commencèrent à former des conférences secrettes entr'eux.

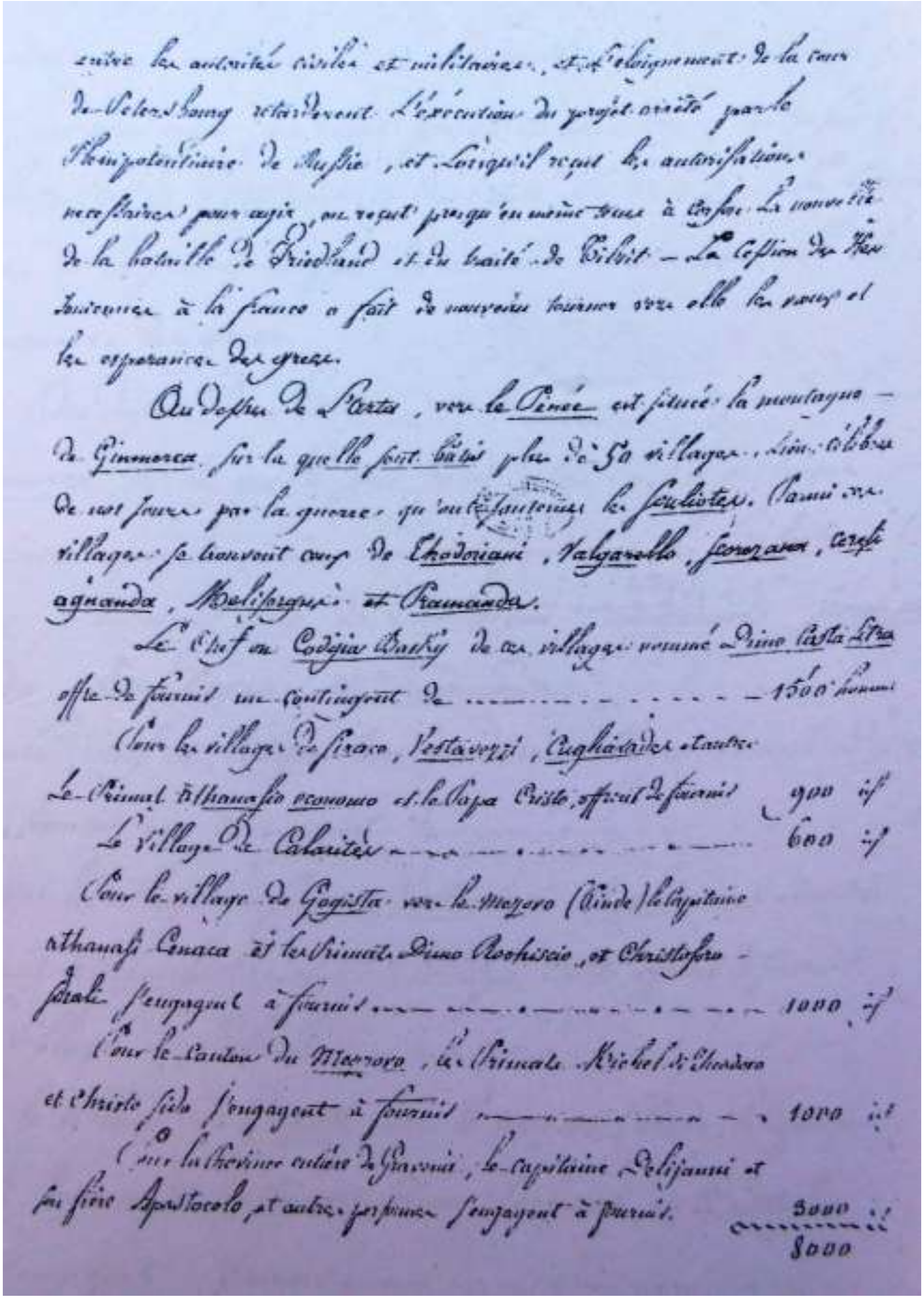
Dans l'année qui précéda l'expédition d'Egypte ils envoyèrent deux députés à S.M. l'Empereur Napoléon alors général en chef de l'armée d'Italie pour lui demander sa protection. Mais ces députés n'arrivèrent en France qu'après le départ de la flotte de Toulon; et ils durent retourner dans leur pays sans avoir rien effectué.

Les Russes ayant pris possession des Sept îles, les Primats grecs s'adressèrent à eux pour en obtenir assistance, et ils convinrent avec le comte Mocenigo, le Consul général de Russie Benaky et l'archevêque de l'Arta, réfugié à Corfou, de l'organisation et du nombre des chefs qui devaient prendre part à cette insurrection.

L'irrésolution des agens Russes, la mésintelligence qui règnait

128.

Εικ. 1 Φύλλο 1.

entre les autorités civiles et militaires, et l'éloignement de la cour
de Petersbourg retarderent l'exécution du projet arrêté par le
Plenipotentiaire de Russie, et lorsqu'il reçut les autorisations
necessaires pour agir, on reçut presqu'en même temps à Corfou la nouvelle
de la bataille de Friedland et du traité de Tilsit. La cession des Iles
Ioniennes à la France a fait de nouveau tourner vers elle les vœux et
les esperances des grecs.

Au dessus de Parga, vers le Pinde est située la montagne
de Ginmerca, sur laquelle sont batis plus de 50 villages, bien célèbres
de nos jours par la guerre qu'ont soutenues les Souliotes. Parmi ces
villages se trouvent ceux de Chodoriani, Valgarello, Seroziana, Cerasi
agnanda, Melissurgui et Ramanda.

Le Chef ou Codgia Bashy de ces villages nommé Dimo Castalitra
offre de fournir un contingent de .... 1500 hommes

Dans les villages de Sirraco, Vestavezzi, Cuglavides et autres
le Primat Athanasio Economo et le Papa Cristo offrent de fournir 900 id

Le village de Calarites .... 600 id

Dans le village de Gogista vers le Mezzoro (Pinde) le capitaine
Athanasi Cenaca et les Primats Dimo Rochiscio, et Christoforo
Bali s'engagent à fournir .... 1000 id

Dans le canton du Mezzoro, les Primats Michel di Theodoro
et Christo Sida s'engagent à fournir .... 1000 id

Dans la Province entière de Gravina, le capitaine Delijanni et
son frère Apostocolo, et autres personnes s'engagent à fournir 3000 id

8000

Εικ. 2 Φύλλο 2.

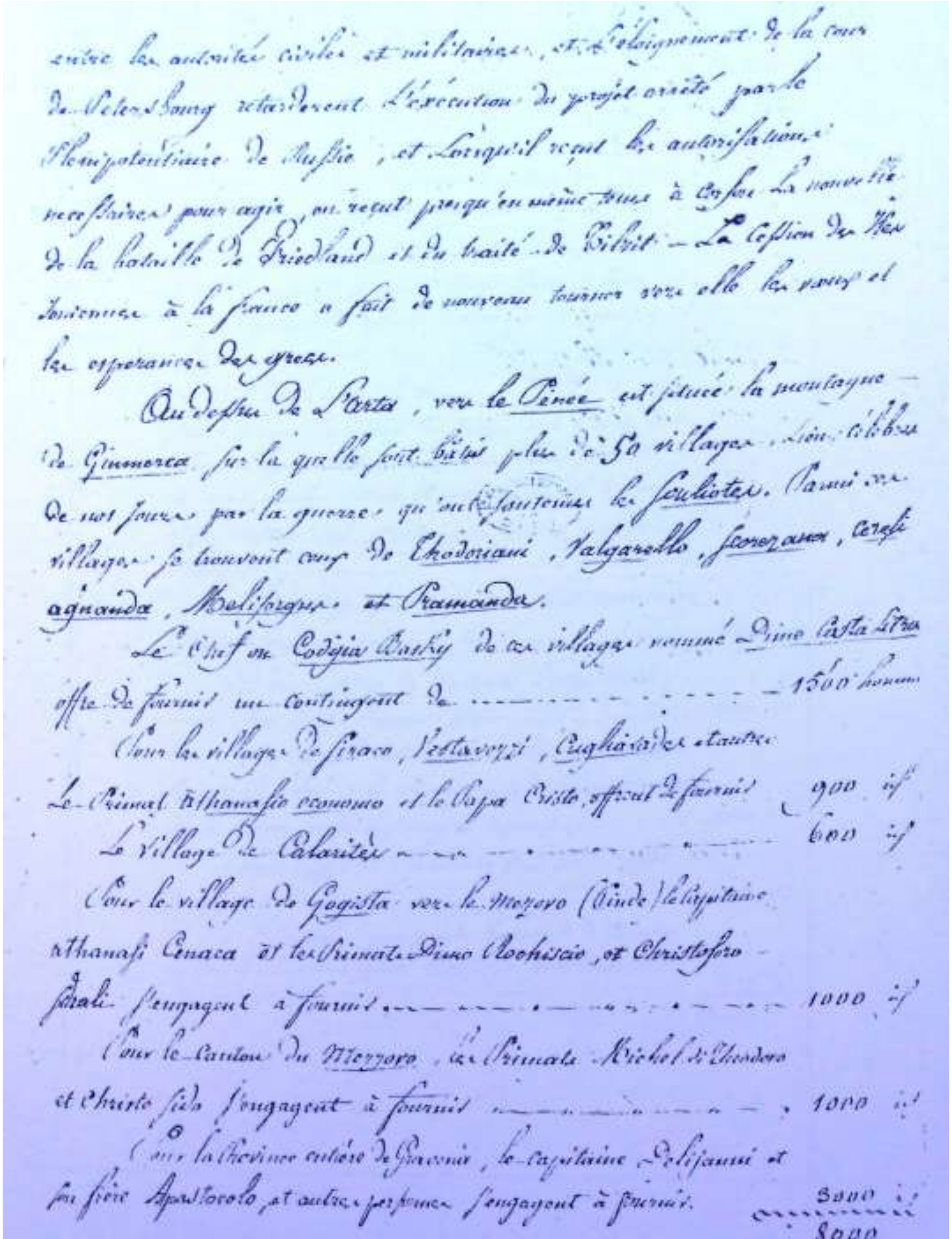
φύλλο 2| entre les autorités civiles et militaires, et l'éloignement de la cour | de Petersbourg retarderent l'exécution du projet arrêté par le | Plenipotentiaire de Russie, et lorsqu'il reçut les autorisations | necessaires pour agir, on reçut presqu'en même temps à Corfou la nouvelle | de la bataille de Friedland et du traité de Tilsit. La cession des Iles Ioniennes à la France a fait de nouveau tourner vers elle les vœux et les esperances des grecs.

Au dessus de l’Arta, vers le Pénée est située la montagne de Giumerca sur laquelle sont bâtis plus de 50 villages, Lieux célebres de nos jours par la guerre qu’on soutenus les Souliotes. Parmi ces villages se trouvent ceux de Thodoriani, Valgarello, Scorezana, Ceresi, Agnanda, Melisurgus et Pramanda	
Le chef ou Codgia Bashy de ces villages nommé Dimo Costa Lira offre de fournir un contingent de	1.500 hommes
Pour les villages de Siraco, Vestavezzi, Cugliarades et autres le Primat Athanasio economo et le Papa Cristo, offrent de fournir	900 hommes
Le village de Calaritès	600 hommes
Pour le village de Gogista vers le Mezzovo (Pinde) le capitaine Athan[a]si Cenaca, et les Primats Dimo Rochiscio, et Christoforo Sdrali, s’engagent à fournir	1.000 hommes
Pour le canton de Mezzovo, les Primats Michel di Theodoro et Christo Sido s’engagent à fournir	1.000 hommes
Pour la province entière de Gravenà, le capitaine Delijanni et son frère Apostocolo, et autres personnes s’engagent à fournir	3.000 hommes **8.000**

φύλλο 3 | Report	8.000 hommes
Nota: Dans la susdite Province il y a deux routes Avdela et Perivoli qui sont les seuls passages de Monastiri à Janina.	
Pour la province de Zagori où se trouvent 45 villages le chef des insurgés se nommé Giorgio Adami, de Siraco, village dépendant de Calarités, il est marié à Zagori -	
Il s'engage à fournir	1.000 hommes
Dans le canton de Conizza pour le village de Molizza situé à 4 heures de distance de Conizza et à 3 heures des villages de Forca (et) de Ciro, le capitaine Nicola Michale, son neveu Nicolas, et les Primats Lambro, fils de Simo Adamo Pantazi; Zisi, Nicola, Sotiri et autres personnes s'engagent à fournir	4.000 hommes
Dans le territoire de Janina, le Primat Constantino Condojani de Siraco s'engage à fournir	1.000 hommes
Dans le canton de Cazanocori, le Codjà Baschi nommé Muza Seneti s'engage à fournir	1.000 hommes
Dans la ville de Janina, le Pelicier du Visir nommé Panajotti Papa Jani, et les nommés Anastasio Paciaga, Anastasio Govèla et autres personnes s'engagent à fournir	3.000 hommes
à Paleo Bugajanni, les nommés Sterio Folli et Fasuli s'engagent à fournir	1.000 hommes
à Delvinachi, pour prendre la forteresse de Giaravina et battre le village Turc nommé Vustina, le Primat Giogio Gaccio s'engage à fournir	1.000 hommes
	20.000
φύλλο 4 | **Report**	**20.000**
Le même Giorgio Gaccio par le moyen d'autres personnes du canton d'Alibohovo s'engage à fournir en outre	1.000 hommes
Et pour Cent vingt villages de la Province d'Aryro-Castron, le même Giorgio Gaccio s'engage de plus à fournir	3.000 hommes
Dans le canton de Gomelizza dépendant de Gardichi à 3 heures de Tebedlen, le Primat Chiento Cinli s'engage pour	1.000 hommes
Dans les villages voisins de Pecherie nommée Vivari près de Bucintro, le Primat Janni Brasco de Drovina fournira	1.000 hommes
Du pays de Mezzovo (Pinde) sur la route de Tricala pour les villages de Cazufliani, Malacassi, Cocli, Ciurecata, les Primats Mezoviti,	

Mitro, Michalli fils de Chios, et Condo Apostoli s'engagent pour	1.000 hommes
Parmi les peuplades des Halichiotti, le Primat Athanasio Sidore; Parmi la peuplade des Libeniziotti, des Cotoriti, des Selinasciotti et des Borichiotti, le Primat Mitro Theodori; ces deux Primats offrent de fournir	1.000 hommes
Parmi les Clinoviti, les Castaniotti, les Godavasti, les Drivistiotti, et les Craniotti, les Primats de chacune de ces peuplades s'engagent à fournir	1.000 hommes
Dans le canton de Cucciana près de la ville d'Agra et vers Aspro Potamo, les Primats Evtimio Demetrio et Giorgio, et le capitaine Rochiscio s'engagent pour	2.000 hommes
	31.000
φύλλο 4 | Report	**31.000**
Pour les habitans de la Montagne Cassia au dessus- de Tricala les capitaines Papastunio Blachava; et Costantino s'engagent à fournir	1.500 hommes
Vers Alasona – Pour battre les Turcs de cette ville, et pour défendre le passage de Cattarini et de Tricala, le Capitaine Jota avec les Primats de Vlaholivado, Ciriciani et de Tournovo, s'engagent à fournir	1.500 hommes
Dans la ville de Larissa et dans ses dépendances le docteur Costantino Zacaropolo s'engage à fournir	2.000 hommes
En face de Salonichi en deça du Vardaro dans les cantons de Caterini, de Véria, de Niausta et d'Ambélachi, le capitaine Constantino Giara s'engage à fournir	1.500 hommes
Le Primat de Calambaca avec les Capitaines Mandalo et Spiro, à 4 heures de Tricala, s'engagent à fournir	1.500 hommes
Au canton de Curenta près de Circoviza, le Primat Guscio, et le neveu de Fabre Zacharia s'engagent pour	2.000 hommes
Dans les montagnes de Paramitia, et dans le territoire de Circoviza, environ 50 villages; le Primat Jano Costa s'engage à fournir	1.200 hommes
Dans le district de Lipnn; les Primats Giogo Collio Papà (et) Gaccio, s'engagent à fournir	1.200 hommes
	43.400

φύλλο 6 | Report	43.400 hommes
Dans la ville de Paramitia; les nommes Costa Athanasio, Fotos Athanasio et Mitro [Seoditi] s'engagent à fournir	1.200 hommes
Dans le voisinage de Parga, le Primat Cristo Cafiri et autres s'engagent pour	1.200 hommes
Dans le canton de Fanari et autres lieux voisins les primats Jannis Papà, Georgi Paleo, Georgio Carcinchi, Nasto Chiri et Papa Bogio s'engagent à fournir	2.000 hommes
Total	**47.800 hommes**

entre les autorités civiles et militaires, et l'éloignement de la cour de Petersbourg retardèrent l'exécution du projet arrêté par le Plénipotentiaire de Russie, et lorsqu'il reçut les autorisations nécessaires pour agir, on reçut presqu'en même temps à Corfou la nouvelle de la bataille de Friedland et du traité de Tilsit — La Cession des Iles Ioniennes à la France a fait de nouveau tourner vers elle les vœux et les espérances des grecs.

Au dessus de Parta, vers le Pinde est situé la montagne de Gimmorea, sur laquelle sont bâtis plus de 50 villages bien célèbres de nos jours par la guerre qu'ont soutenue les Souliotes. Parmi ces villages se trouvent ceux de Thodoriani, Valgarello, Scorezana, Cerali agnanda, Melissurgues et Pramanda.

Le Chef ou Codgia Bachy de ces villages nommé Dimo Castalitra offre de fournir un contingent de .... 1500 hommes

Pour les villages de Siraco, Vestavozzi, Cugliasades et autres

Le Primat Athanasio economo et le Papa Cristo offrent de fournir .... 900 id

Le Village de Calarites .... 600 id

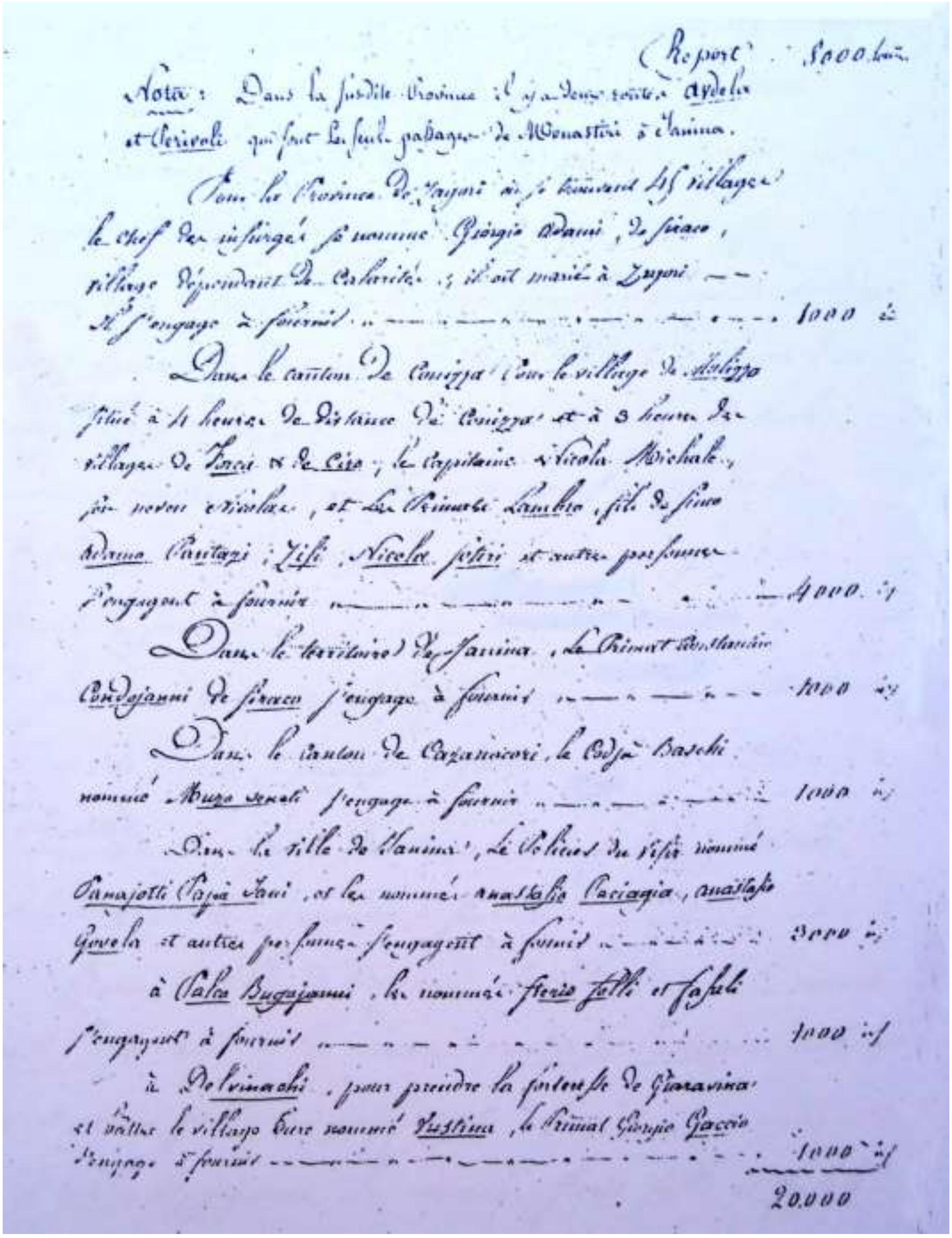
Pour le village de Gogista vers le Mezzovo (Pinde) le Capitaine Athanasi Cenaca et les Primats Dimo Rochiscio, et Christoforo Strali s'engagent à fournir .... 1000 id

Pour le Canton de Mezzovo, les Primats Michel de Theodoro et Christo Sido s'engagent à fournir .... 1000 id

Pour la Province entière de Zagori, le capitaine Polijanni et son frère Apostolo, et autres personnes s'engagent à fournir. .... 3000 id

8000

Εικ. 3 Φύλλο 4

(Report . . . 8000

Nota : Dans la susdite Province il y a deux routes Ardela et Cerivoli qui sont les seuls passages de Monastir à Janina.

Pour la Province de Zagori où se trouvent 45 villages le chef des insurgés se nomme Giorgio Adami, de [illegible], village dépendant de Calarites ; il est marié à Zagori — — il s'engage à fournir . . . . 1000 [illegible]

Dans le canton (1) de Conizza pour le village de [illegible] situé à 11 heures de distance de Conizza et à 3 heures des villages de [illegible] et de Ciro ; le capitaine Nicola Michale, son neveu Nicolas, et le Primat Lambro, fils de [illegible] Adamo Pantazi ; Zisi ; Nicola Setiri et autres personnes s'engagent à fournir . . . . 4000 [illegible]

Dans le territoire de Janina, le Primat Constantin Condojanni de [illegible] s'engage à fournir . . . . 1000 [illegible]

Dans le canton de Cazanicori, le Codja Baschi nommé Muzo [illegible] s'engage à fournir . . . . 1000 [illegible]

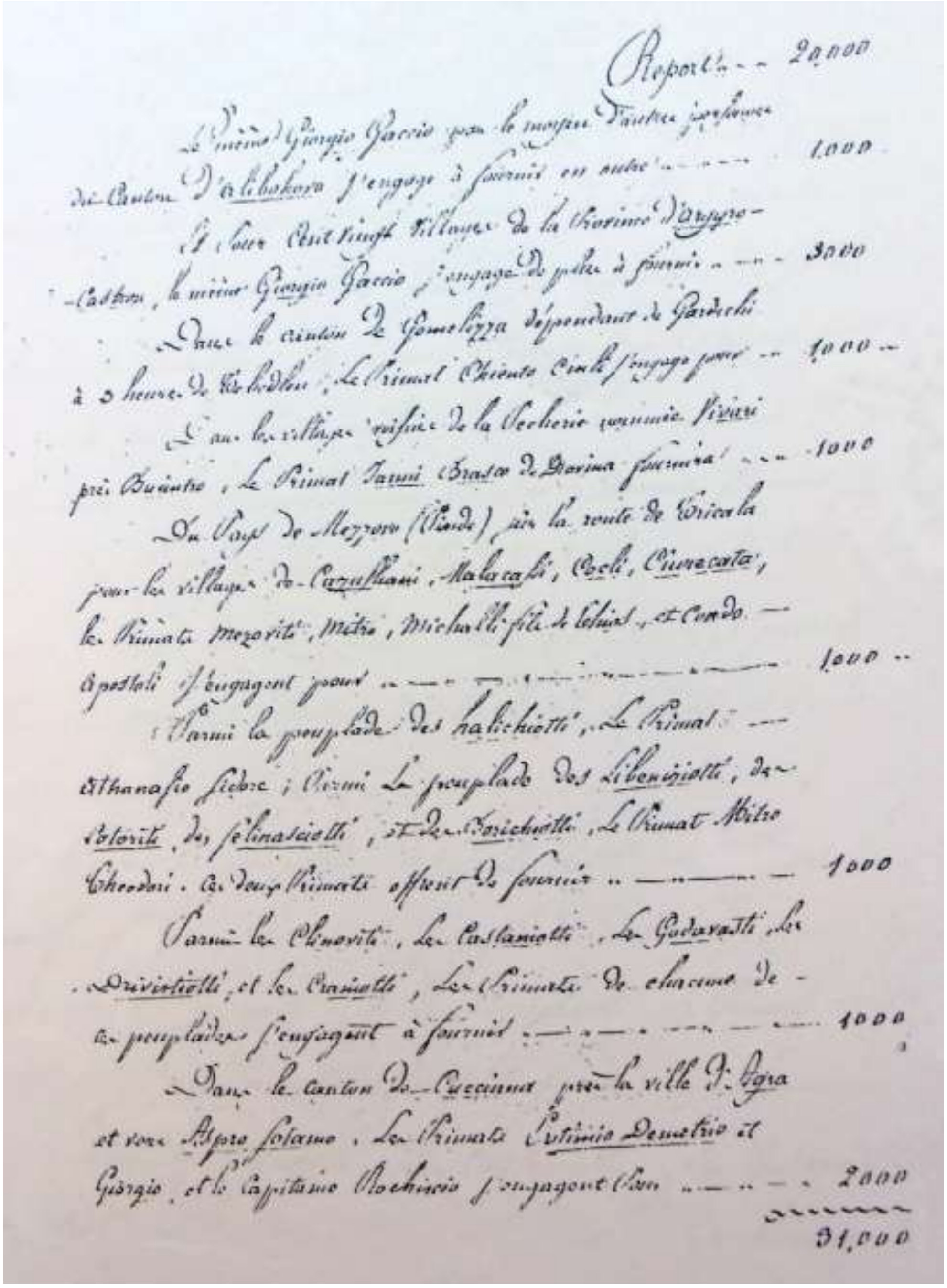
Dans la ville de Janina, le Policier du [illegible] nommé Panajotti Papà Jani, et les nommés Anastasio Caciagia, Anastasio Govela et autres personnes s'engagent à fournir . . . . 3000 [illegible]

à Palea Bugajanni, les nommés [illegible] [illegible] et [illegible] s'engagent à fournir . . . . 1000 [illegible]

à Delvinachi, pour prendre la forteresse de Giaravina et battre le village turc nommé Vustina, le Primat Giorgio Gaccio s'engage à fournir . . . . 1000 [illegible]

20.000

Εικ. 4 Φύλλο 5

Report … 20,000

Le (même) Giorgio Garcio par le moyen d'autres personnes du Canton d'Alibokova s'engage à fournir en outre … 1000

Et sur Cent vingt Villages de la Province d'Argyro-Castron, le même Giorgio Garcio s'engage de plus à fournir … 3000

Dans le canton de Gomelizza dépendant de Gardichi à 3 heures de [illegible], Le Primat Christo Cinti s'engage pour … 1000

Dans les villages voisins de la Cercherie nommée Vivari près Butrinto, Le Primat Janni Brasco de Darina fournira … 1000

Du Pays de Mezzovo (Pinde) sur la route de Tricala pour les villages de Cazzuchani, Malacasi, Cocli, Cinnacata, les Primats Mezoriti, Mitro, Michalli fils de [illegible], et Condo Apostoli s'engagent pour … 1000

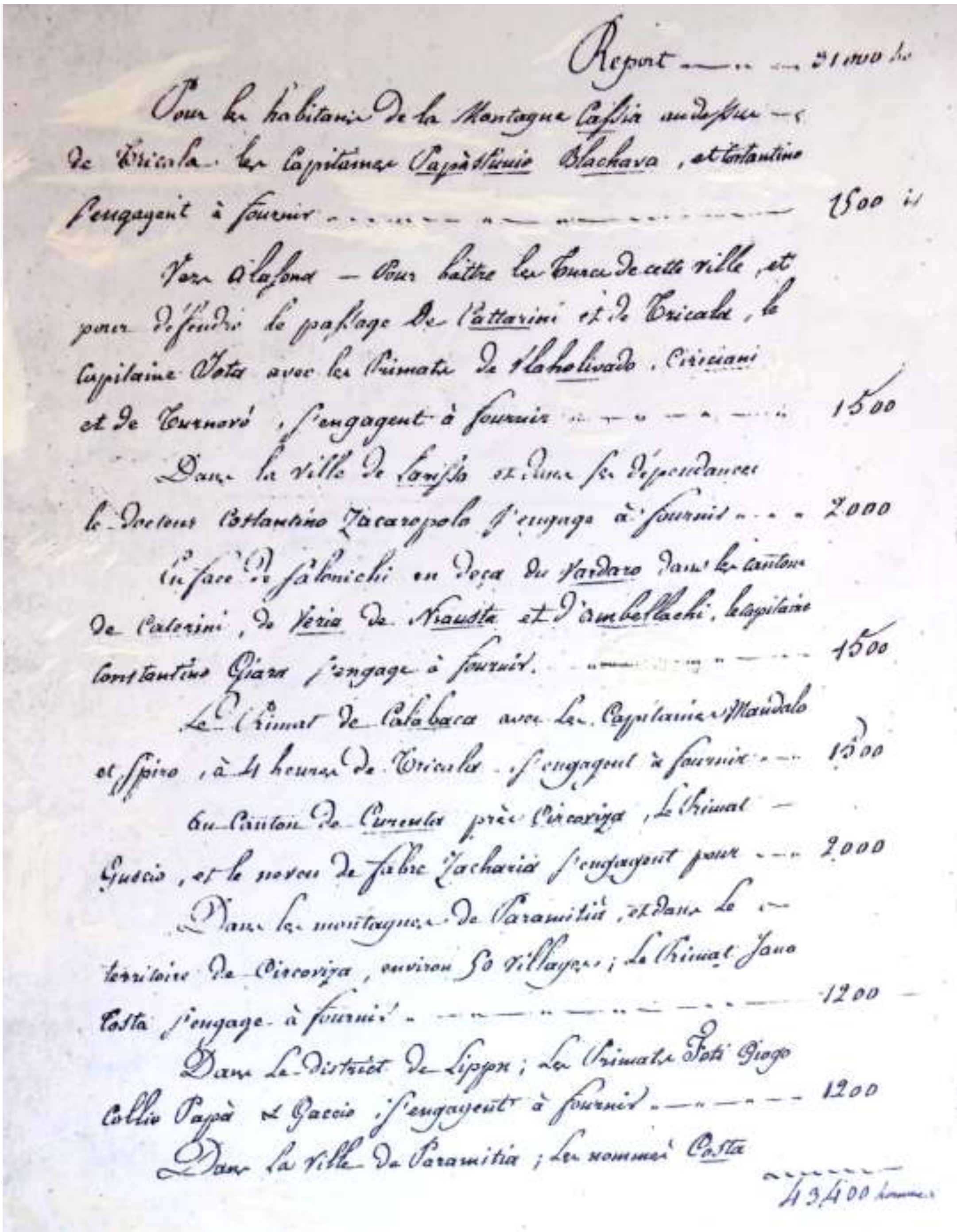
Parmi la peuplade des Kalichiotti, Le Primat Athanasio Sidere; Parmi la peuplade des Libenziotti, des Coloriti, des Selinasciotti, et des Sorichiotti, Le Primat Mitro Theodori. Ces deux Primats offrent de fournir … 1000

Parmi les Clinoriti, les Castaniotti, les Godaratti, les Drivistiotti, et les Craniotti, Les Primats de chacune de ces peuplades s'engagent à fournir … 1000

Dans le canton de Cuccinna près la ville d'Agra et vers Aspro potamo. Les Primats Cristinio Demetrio et Giorgio, et le Capitaine Rochinio s'engagent Pour … 2000

31,000

Εικ. 5 Φύλλο 6

Report ... 21100 h.

Pour les habitans de la Montagne Cassia au dessus de Tricala les Capitaines Papà Stirio Blachava, et Costantino s'engagent à fournir ... 1500 h

Vers Alassona — Pour battre les Turcs de cette ville, et pour défendre le passage de Cattarini et de Tricala, le Capitaine Vota avec les Primats de Vlaholivado, Ciriciani et de Turnavò, s'engagent à fournir ... 1500

Dans la ville de Larissa et dans ses dépendances le Docteur Costantino Zacaropolo s'engage à fournir ... 2000

En face de Salonichi en deça du Vardaro dans les cantons de Caterini, de Veria de Niausta et d'Ambellachi, le Capitaine Constantino Giara s'engage à fournir. ... 1500

Le Primat de Calabaca avec les Capitaines Mandalo et Spiro, à 4 heures de Tricala s'engagent à fournir ... 1500

Au Canton de Cerenta près Circoviza, le Primat Guccio, et le neveu de Fabre Zacharia s'engagent pour ... 2000

Dans les montagnes de Paramitia, et dans le territoire de Circoviza, environ 50 villages; le Primat Jano Costa s'engage à fournir ... 1200

Dans le District de Lippon; les Primats Foti Giogo Collio Papà et Gaccio, s'engagent à fournir ... 1200

Dans la ville de Paramitia; les nommés Costa

43400 hommes

Εικ. 6 Φύλλο 7

Ελληνική απόδοση του κειμένου της γαλλικής μετάφρασης

Μετάφραση του σημειώματος (της νότας) με το οποίο ο επονομαζόμενος Γεώργιος Δημήτριος, μυστικός πράκτορας των Ρώσων στην Αλβανία, συνόδευσε τον κατάλογο των Ελλήνων Προεστών οι οποίοι είχαν αναλάβει την υποχρέωση προς τον Πληρεξούσιο της Ρωσίας να συνδράμουν στην Αλβανία και τη Θεσσαλία στις επιχειρήσεις των Ρωσικών στρατευμάτων

Ο κατάλογος αυτός, το πρωτότυπο του οποίου βρισκόταν στα χέρια του πράκτορα ο οποίος τον παρέδωσε στον Αυτοκρατορικό Κομισάριο στην Κέρκυρα [*Ιουλιανό Μπεσιέρ*], έφερε τις υπογραφές των Ελλήνων Προεστών που αναγράφονται σ' αυτόν.

Πριν από 14 περίπου χρόνια [*δηλαδή 1793-94*][50] οι Έλληνες της Αλβανίας και της Θεσσαλίας σχεδίασαν να αποτινάξουν τον ζυγό της Πύλης και άρχισαν να οργανώνουν αναμεταξύ τους μυστικές διαβουλεύσεις.

Την χρονιά που προηγήθηκε της εκστρατείας της Αιγύπτου έστειλαν δύο αντιπροσώπους στην Α.Μ. τον Αυτοκράτορα Ναπολέοντα, ο οποίος ήταν τότε αρχιστράτηγος του [*γαλλικού*] στρατού της Ιταλίας για να ζητήσουν την προστασία Του. Οι απεσταλμένοι, όμως, έφτασαν στη Γαλλία αφού είχε αποπλεύσει ο στόλος από την Τουλόν, και αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στον τόπο τους χωρίς να έχουν επιτύχει κάτι.

Όταν (στη συνέχεια) οι Ρώσοι πήραν στην κατοχή τους τα Επτάνησα, οι Έλληνες Προεστοί απευθύνθηκαν σ' αυτούς για βοήθεια, και συμφώνησαν με τον κόμητα Μοτσενίγο, τον γενικό Πρόξενο της Ρωσίας Μπενάκη, και με τον αρχιεπίσκοπο της Άρτας [*Ιγνάτιο*] που είχε καταφύγει στην Κέρκυρα[51], τον τρόπο οργάνωσης και τον αριθμό των προεστών που θα έπρεπε να λάβουν μέρος στην εξέγερση.

Η αναποφασιστικότητα των Ρώσων πρακτόρων, οι κακές σχέσεις που επικρατούσαν [2]| ανάμεσα στις πολιτικές και τις στρατιωτικές αρχές, και η μεγάλη απόσταση στην οποία βρίσκονταν η Αυλή της Πετρούπολης αργοπόρησαν την εκτέλεση του σχεδίου στο οποίο είχε καταλήξει ο Πληρεξούσιος της Ρωσίας, έτσι όταν έλαβε τις απαραίτητες άδειες για να προχωρήσει σε δράση, έλαβαν σχεδόν ταυτοχρόνως στην Κέρκυρα τα νέα της μάχης του Φριέντλαντ και του συμφώνου του Τιλσίτ. Η παραχώρηση των Ιονίων Νήσων στην Γαλλία έστρεψε εκ νέου προς αυτήν τις ευχές και τις ελπίδες των Ελλήνων.

●Πάνω από την Άρτα, προς τον Πηνειό βρίσκονται τα βουνά της Τζουμέρκας μέσα στα οποία είναι κτισμένα περισσότερα από 50 χωριά. Τόποι ξακουστοί στις μέρες μας, από τον πόλεμο που κράτησαν οι Σουλιώτες. Ανάμεσα στα χωριά αυτά είναι τα Θοδώριανα, το Βουλγαρέλι,, τα Σχορέτσιανα, το Σέρεσι, η Αγνάντα, οι Μελισουργοί και η Πραμάντα. Ο αρχηγός ή Κοτζιάμπασης των χωριών ονομάζεται Δήμο Κώστα Λύρα,

▪προσφέρει ένα σώμα από ▬ 1.000 άντρες.

● Για τα χωριά Συράκο, Νεσταβέτζι, Χουλιαράδες και άλλα ο προεστός ΑθανάσιοςΟικονόμος και ο Παπά Χρίστος, ▪προσφέρουν να φέρουν ▬ 900 άντρες.

● Το χωριό Καλαρίτες ▬ 600 άντρες.

● Για τα χωριά Γοστίτσα προς το Μέστοβο (στην Πίνδο) ο καπετάνιος Αθανάσιος Τσιανάκας και οι προεστοίΔήμος και Χρστόφορος Σδράλης, ▪αναλαμβάνουν να φέρουν ▬ 1.000 άντρες.

● Για τον καζά του Μετσόβου, οι προεστοί Μιχαήλ του Θεόδωρου και Χρίστος Σίδο, ▪αναλαμβάνουν να κινήσουν ▬ 1.000 άντρες

● Για όλο τον ναχαγιέ Γρεβενών, ο καπετάνιος Δεληγιάννης και ο αδελφός τους Απόστολος, και άλλα άτομα, ▪αναλαμβάνουν να φέρουν ▬ 1.000 άντρες.

[50] Στην *Ιστορία Πάργας και Σουλίου* του Περραιβού, εκδ. 1956 στη σελ. 165 ο Μ. Μ. Παπαϊωάννου κάνει το ακόλουθο σχόλιο: «Ας μη ξεχνάμε τη συγκέντρωση των αρχηγών των κλεφταρματωλών στα 1795 στα Εφτάνησα με σκοπό την ενοποίηση του αγώνα της κλεφτουριάς.» Άλλα στοιχεία για το 1795 δεν έχουμε βρεί.

[51] Η χρονολογία της φυγής του Ιγνάτιου πιστοποιείται από δύο αναφορές του προξένου της Ρωσίας, G. Flory, προς τον πρέσβη του τσάρου στην Κων/πολη Italinsky.
Ε.Πρωτοψάλτης, *Ιγνάτιος Μητροπολίτης Ουγγεοβλαχίας 1766-1828*, τομ ΙΙ, αρθ. 28 και 29: 28 και 29 Δεκεμβριου 1805 ε.π. ▬ (ΑΡΚ, F.. Poc-Bo B Konstantinopole, Op.80, D. 146/2/, L. 12).

Σημείωση: στον προαναφερθέντα Ναχαγιέ υπάρχουν δύο δρόμοι της Αβδέλλας και του Περιβολιού που είναι τα μόνα περασματα από το Μοναστηρι προς τα Γιάννινα.

|Σε μεταφορά: 8.000 άντρες

● Στον ναχαγιέ Ζαγορίου όπου υπάρχουν 45 χωριά, ο αρχηγός των επαναστατών ονομάζεται Γεώργιος Αδάμης, από το Συράκο χωριό εξαρτωμενο από τα Καλάρυτα, έχει παντρευτεί στο Ζαγόρι, αναλαμβάνει να φέρει ▬ 1.000 άντρες.

● Στον καζά της Κόνιτσας για το χωριό Μόλιστα, σε 4 ώρες απόσταση από την Κόνιτσα και σε 3 ώρες από τα χωριά Φούρκα και [Ciro] , ο καπετάνιος Νικὸλας Μιχάλη , ο ανηψιός του Νικόλας και οι προεστοί Λάμπρος του Σίμου, Αδάμο Πανταζή, Ζήση, Νικόλα, Σωτήρη και άλλα άτομα, ▪αναλαμβάνουν να φέρουν ▬ 4.000 άντρες.

● Στην περιοχή των Ιωαννίνων ο προεστός Κωνταντίνος Κοντογιάννης από το Συράκο, ▪αναλαμβάνει να κινήσει ▬ 1.000 άντρες.

● Στον καζά Κατζανοχώρια, ο Κότζάμπασης ονόμτι Μουσά Σενέτι ▪αναλαμβάνει να φέσει ▬ 1.000 άντρες.

● Στην πόλη των Ιωαννίνων, ο γούναρης του Βεζύρη που ονομάζεται Παναγιώτης Παπαγιάννης και οι ονομαζόμενοι Αναστάσιος Γοβελάς και άλλα άτομα ▪αναλαμβάνουν να φέρουν ▬ 3.000 άντρες.

● Στην Παλεό Μπουκαγιάννη,οι ονομαζόμενοι Στέριο Φόλλη και Φασούλι ▪αναλαμβάνουν να φέρουν ▬ 1.000 άντρες.

● Στο Δελβινάκι, για να πάρουν το κάστρο της Ζαραβίνας και για να νικήσουν το τουρκικό χωριό Βοστίνα, ο προεστός Γεώργιος [Gaccio] ▪αναλαμβάνει να κινήσει ▬ 1.000 άντρες.

|Σε μεταφορά: 20.000 άντρες

● Ο ίδιος αυτός Γεώργιος [Gaccio] δια μέσου άλλων ατόμων του καζά του Λιμπόχοβου ▪αναλαμβάνει επιπλέον να φέρει ▬ 1.000 άντρες.

● και για εκατόν είκοσι (120) χωριά του ναχαγιέ Αργυροκάστρυ, ο ίδιος αυτός Γεώργιος [Gaccio] ▪ αναλαμβάνει ακόμα να φέρει ▬ 3.000 άντρες.

● Για τον καζά της Χουμελίτζας που εξαρτάται από το Γαρδίκι, σε από-σταση 3 ωρών από το Τεπελένι, ο προεστός [Chiento Cinli] ▪δεσμεύεται να φέρει ▬ 1.000 άντρες.

●Στα χωριά που γειτονεύουν με τον ιχθυοτροφειο που λέγεται Βιβάρι, κοντά στον Βουθρωτο, ο προεστός Γιάννης Μπράτσκο από την Δροβίνα ▪θα φέρει ▬ 1.000 άντρες.

● Στην περιοχή του Μετσόβου (στην Πίνδο) πάνω στον δρόμο των Τρικάλων για τα χωριά Κατσούφλιανη, Μαλακάσι, Κουκλαίοι, Τζιουρεκάτα, οι προεστοί Μετσοβίτης, Μήτρο, Μιχάλης του Χίουκαι Κοντο Αποστόλη ▪αναλαμβάνουν να φέρουν ▬ 1.000 άντρες

● Από την φυλή Χαλικιώτες, ο προεστός Αθανάσιος Σίδωρο, απ΄τους Λεπενιτσιώτες, τους Κοτορίτες, τους Σκλινιασκιώτες και τους Μποροβικιώτες, ο προεστός Μήτρος Θεοδωρή, οι δύο αυτοί προεστοί ▪προσφέρονται να φέρουν ▬ 1.000 άντρες.

● Από τους Κλινοβίτες, τους Καστανιώτες, τους Γκουντουβαλτσαίους, και τους Κρανιώτες, οι προεστοί της κάθε φυλής ▪αναλαμβάνουν να φέρουν ▬ 1.000 άντρες.

● Στο καζά των Κουτζιανων, κοντα στην πόλη της Άγρα και προς τον Ασπροπόταμο, οι προεστοί Ευθύμιος Δημήτριο και Γιώργιο, και ο καπετάν Ροκίσιο ▪αναλαμβάνουν να φέρουν ▬ 2.000 άντρες

|Σε μεταφορά: 31.000 άντρες

● Για τους κατοίκους του βουνου Χάσια πάνω από τα Τρίκαλα, οι καπεταναίοι Παπαθύμιος Βλαχάβας και Κωνσταντίνος ▪αναλαμβάνουν να φέρουν ▬ 1.500 άντρες.

● Προς την Αλασσόνα – για να νικήσουν τους Τουρκους της πόλης αυτής, και για να κρατήσουν τη δίοδο της Κατερίνης και των Τρικάλων, ο καπετάν Γιώτας μαζί με τους προέστους του Βλαχολίβαδου, της Τσαρίτσανης και του Τούρνοβου αναλαμβάνουν να σηκώσουν ▬ 1.500 άντρες.

● Μέσα στην πόλη της Λάρισας και στην περιοχή που εξαρτάται από αυτήν, ο γιατρός Κωνσταντίνος Ζαχαρόπουλος ▪αναλαμβάνει να φέρει ▬ 2.000 άντρες.

● Απέναντι από τη Θεσσαλονίκη και πέρα από τον Βαρδάρη, στους καζάδες της Κατερίνης, της βέροιας, της Νιάουστας και στ' Αμπελάκια, ο καπετάν Κωνσταντίνος Τσάρας ▪αναλαμβάνει να φέρει ▬ 1.500 άντρες.

● Ο προεστός της Καλαμπάκας μαζί με τους καπεταναίους Μάνταλο και Σπύρο, σε απόσταση 4 ωρών από τα Τρίκαλα, ▪αναλαμβάνουν να φέ-ρουν ▬ 1.500 άντρες.

● Στον καζά Κουρέντα κοντά στην Τσαρκοβίστα ο προεστός [Guscio], και ο ανηψιός του Fabre Ζαχαρία ▪αναλαμβάνουν να φέρουν ▬ 2.000 ά-ντρες.

● Στα βουνά της Παραμυθιάς, και στην περιοχή της Τσαρκοβίστας, με 50 περίπου χωριά, ο προεστός Γιάννο Κώστα ▪αναλαμβάνει να φέρει ▬ 1.200 άντρες.

● Στον καζά (της περιοχής Lippn], οι προεστοί Φώτη Γιώγο, Κόλιο Παπά [και Gaccio] ▪αναλαμβάνουν να κινήσουν ▬ 1.200 άντρες.

|Σε μεταφορά: 43.000 άντρες

● Στην πόλη της Παραμυθιάς, οι ονομαζόμενοι Κώστα Αθανάσιο, Φώτος Αθανάσιο, και Μήτρο [Seoditi] ▪αναλαμβάνουν να φέρουν ▬ 1.200 ά-ντρες.

● Στην περιοχή που γειτονεύει με την Πάργα, ο προεστός Χρήστος Καφίρης και άλλο ▪αναλαμβάνουν να κινήσουν ▬ 1.200 άντρες.

●Στον καζά του Φαναρίου και σε άλλες κοντινές περιοχές οι προεστοί Γιάννης Παπά, Γεώργη Παλεό, Γεώργιος Καρτσίνκι [Carcinchi], Νάστο Κίρι και Παπά Μπόγιο ▪αναλαμβάνουν να κινήσουν ▬ 2.000 άντρες.

---------------------------------**Σύνολο ▬ 47.800 άντρες**

Όπως βλέπουμε το επαναστατικό αυτό σχέδιο περιλαμβάνει έναν κατάλογο, στον οποίο απαριθμούνται τα χωριά και ονομαστικά πολλοι από τους προεστούς που αναλαμβάνουν την υποχρέωση να κινήσουν συνολικά 47.800 ενόπλους άντρες. Αριθμός ιδιαίτερα σημαντικός αν αναλογισθεί κανείς πως τον Αύγουστο του 1806 ο Καραγιώργης με 9.000 αντάρτες και 2 πυροβόλα κατανίκησε την οθωμανική στρατιά της Βοσνίας στην πεδιάδα του Μισάρ (Djordjevic, *ό.π.,* σ. 25). Από την άλλη μεριά, βέβαια, ερευνητέο το κατά πόσο οι ορεσίβιοι κλεφταρματωλοί θα μπο-ρούσαν να συνεργαστούν για να παρουσιάσουν ένα αξιόμαχο σύνολο σε αντιπαράταξη με τον οθωμανικό τακτικό στρατό.

Αυτό ήταν, άλλωστε, το ζήτούμενο που πρώτευε στις αξιολογήσεις των ευρωπαϊκών επιτελείων, και ίσως να οδήγησε σε σκόπιμη εξόγκωση της αριθμητικής δύναμης εκείνων που προτίθεντο να κινηθούν.

Ανεξαρτητα από την γενική τάση για υπερβολή που χαρακτηρίζει τους αριθμούς που αναφέρονται στις στατιωτικές δυνάμεις εμπολέμων στα Βαλκάνια του 19^{ου} αιώνα,

αξιολογούμε ότι τα στοιχεία του καταλόγου είναι αληθοφανεί και με τα κριτήρια της εποχής αποδεκτά.

Πράγματι, η λεπτομεριακή απαρίθμηση των ενόπλων κατά χωριά έδινε δυνατότητα ελέγχου στους ανθρώπους που κινούσαν τα οργανωτικά νήματα της ανταρσίας από τα Επτάνησα. Όπως ήταν σχετικά εύκολο να συγκεντρωθούν στοιχεία για τον πληθυσμό μαθαίνοντας από τους κληρικούς και τους προεστούς τον τρόπο κατανομής της φορολογίας κατά χωριό και οικογένεια (τζάκι), θεωρούμε ότι τα «κατάσκοπευτικά γραφεία» της Κέρκυρας είχαν ικανοποιητική γνώση του πιθανολογούμενου πληθυσμού της Ηπείρου, Νοτίου Αλβανίας και Θεσσαλίας. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι οι Ευρωπαίοι περιηγητές δίνουν, καθέ φορά που το μπορούν, το μέγεθος των χωριών σε σπίτια και νοικοκυριά.

Να προσθέσουμε πως ήταν πάγια πολιτική των εκάστοτε αρχών της Κερκύρας να χρηματοδοτούν τις εσωτερικές ανταρσίες της απέναντι Ηπειρωτικής ενδοχώρας. Η χρηματοδότηση βασιζόνταν κανονικά στις ανάγκες σε μισθούς και πολεμοφόδια συγκεκριμένου αριθμού ενόπλων.

Τόποι και χωριά που αναφέρονται στον κατάλογο των επαναστατών[52]	
Agnanda	Άγναντα (Τζουμέρκα)
Agra	Άγρα (; *ίσως στα* Άγραφα)
Alasona	Αλασσόνα > Ελασσώνα
Alibohovo	Λιμπόχοβο (> Λίμποβο Φιλιατών;)
Ambellachi	Αμπελάκια (Θεσσαλία)
Argyrocastron	Αργυρόκαστρο (Β. Ήπειρος)
Arta	Άρτα
Aspropotamo	Ασπροπόταμος (Αχελώος, άνω κοιλάδα)
Avdela	Αβδέλλα
Borichiotti	Μποροβίκος>Μποροβικιώτες>Μπορικιώτες)
Bucintro	Βουθρωτό
Calambaca	Καλαμπάκα [53]
Calarites	Καλαρίτες (Καλλαρύτες)[54]
Castaniotti	Καστανιά (Καστανιώτες Ασπροποτάμου) **Α Απ** 1301

[52] Σε μερικά τοπωνύμια παραθέτουμε τον αριθμό εγγράφων του ευρετηρίου του ***Αρχείου του Αλή πασά***, Δ' τόμος 2009, σημει'ωνεται ως **Α Απ**.
[53] ***Αρχείο Αλή πασά***, τόμος Δ΄, ευρετήρια: **Α Απ** 404, 659, 684, 1164, και Καλαμπακιώτες 673
[54] Καλαρίτες: **Α Απ** 32, 38, 39, 205, 612, 868, 1328 (1426).

 Cattarini Caterini Cazanocori Cazufliani Ceresi Chasia (monts) Circoviza Ciriciani Ciro Ciurecata Clinoviti Cocli Conizza Cotoriti Craniotti Cucciana Cugliarades Curenta	Κατερίνη (<Καταρίνη Πιερίας) Κατερίνη (Πιερίας) Κατσανοχώρι (τα Κατζανοχώρια της Ηπείρου, Δωδώνης **Α Απ** 1328) Κατσούφλιανη (Ηλιόρραχη,< Κουτζούφλιανη) Σέρεσι (Μικροσπηλιά, Τζουμέρκα) Χάσια (όρη **Α Απ** 664,1021,1125, χωριά 1307) Τσαρκοβίστα (Εκκλησοχώρι,<Τσιρκοβίτζα) Τσαρίτσανη (Πλατάνια, <Τσιρίτσανη, Τσερίτσανα **Α Απ** 62, 578, 514, 635, 1043, 1432) Τζιόρα (Μαβίλης Δωδωνης ;) ? (περιοχή Μετσόβου) Κλεινοβό (Κλινοβίτες Ασπροποτάμου)[55] Κουκλαίοι (<Κοκλοί Ασπροποτάμου) Κόνιτσα (<Κόνιτζα) Κότορι (Κατάφυτο<Κοτορίτες Ασπροποτάμου, **Α Απ** 1456.) Κρανιά (Κρανιώτες Ασπροποτάμου **Α Απ** 903, 1365. Κούτζιανα (Κούτσαινα ή Στουρναραίικα Τρικάλων, **Α Απ** 903, 1158) Χουλιαράδες (Ξηρικόν<Τζουμέρκα **Α Απ** 267) Κούρεντα, **Α Απ** 53, 1443.
Delvinachi Drivistiotti Drovina Gardichi Giaravina	Δελβινάκι (Πωγώνι και Δελβινακιώτες)[56] Δραγοβίτσι (;) (Ασπροπόταμος~ Κρανιώτες) Δρόβιανη> Δρόβινα (Βουθρωτός Βιβάρι) Γαρδίκι (*οικισμός Αργυροκάστρου)* Ζαραβίνα (<Τζαραβίνα Πωγώνι, **Α Απ** 49, 102, 267, 1328, 1350.) Τζουμέρκα (όρη, **Α Απ** 5,831.)

[55] Κλινοβό: **Α Απ** 155, 204, 903, 1456.
[56] Δελβινάκι**: Α Απ** 102, 135, 1013, 12°3,1277,1435.

Gimerca (monts)	
	Κουδουβάσδα (Γκουντουβάλστα Ασπροπότ.)
Godovasti	Γότιστα (*Γοτζιστινοί*, Μαλακάσι)
Gogista	Χουμελίτζα (> Χουμελίτσα)
Gometizza	Γρεβενά[57]
Grevena	
Fanari	Φανάρι (Πάργα)
Forca	Φούρκα
Halichiotti	Χαλίκι (Χαλικιώτες Ασπροποτάμου **Α Απ** 1456.)
	Γιάννινα (Ιωάννινα)
Jannina	
Larissa	Λάρισα
Libeniziotti	Λεπενίτσα (Ανθούσα< Λεπενίτζα, Λεπενιτσιώτες Ασπροποτάμου, **Α Απ** 1456.)
	Λι[...] [58]
Lippn	
Malacassi	Μαλακάσι (στις Θεσσαλικές πλαγιές)
Melisorgus	Μελισουργοί, --ούς) (Τζουμέρκα, Πραμάντα)
Mezzovo	Μέτσοβο (<Μέτζοβο)
Molizza	Μόλιστα (<Μόλιτζα Κόνιτσα)
Monastiri	Μοναστήρι (Μπιτόλια)
Niausta	Νάουσα (<Νιάουστα Ημαθίας)
Paleo Bugajanni	Παλαιό Μπουκαγιάννη *ίσως* Παλαιό Πωγωνιανή;
	Παραμυθιά (Θεσπρωτία)
Paramithia	Πάργα
Parga	Πηνειός (ποταμός)
Penée (fleuve)	Περιβόλι
Perivoli	Πίνδος (όρη, **Α Απ** 1196.)
Pinde (monts)	Πραμάντα (Τζουμέρκα)

[57] Γρεβενά: **Α Απ** 33,84, 15, 64, 176, 289, 466, 517, 850, 1013, 1330,1424, *καζάς* 84, 234.
[58] Πρβλ. Λύβινα στη διοίκηση Δέλβινου (;) όπως και τη Λίπα στον Κασαμπά των Ιωννίνων.του 1895.

Pramanda	
Salonichi	Θεσσαλονίκη (Σαλονίκη)
Selinasciotti	Σκληνιάσα (Σκλινιασκιώτες Ασπροποτάμου)
Scorezana	Σκορέτσανα (Τζουμέρκα, Άγναντα)
Siraco	Συρράκο (Ήπειρος, **Α Απ** 631, 1328, 1426.))
Tebedlen	Τεπελένι (Αλβανία)
Thodoriani	Θοδώριανα (Τζουμέρκα ~ Θοδώριανοι)
Tricala	Τρίκαλα (Θεσσαλίας)
Tournovo	Τούρνοβο (Τύρναβος, Λάρισσα)
Valgarello[59]	Βουλγαρέλι (Δροσοπηγή, Τζουμέρκα ~ Θοδώριανοι)
	Βαρδάρης (Αξιός, ποταμός)
Vardaro (fleuve)	Βέροια (Μακεδονία)
Veria	Βασταβέτζι (Ταξιάρχαι, Χουλιαροχώρι)
Vestavezzi	Βιβάρι (Βουθρωτό)
Vivari	Βλαχολίβαδο (Λιβάδι, Όλυμπος)
Vlaholivado	Βοστίνα (Πωγωνιανή, Πωγώνι, **Α Απ** 102, 133, 262, 725.)
Vustina	
Zagori	Ζαγόρι (Ιωαννίνων)

Χωριά Αναφερόμενα στο επαναστατικό σχέδιο

ΑΒΔΕΛΛΑ [Γρεβενά, Πίνδος διαβάσεις, Βλάχοι, Σαμαρίνα, Περιβόλι, Αβδέλλα.

AVDELA. Pour la province entière de Gravena/Grevena, le capitaine Delijani et son frère Apostocolo, et autres personnes s'engagent à fournir 3,000 hommes. Dans la susdite Province il y a deux routes Avdela et Perivoli qui sont les seuls passages de Monastiri à Janina.

ΑΓΝΑΝΤΑ [Δήμ. Αγνάντων 1881, Αθαμανικά, Τζουμέρκα, Ήπειρος, Άρτα)

AGNANTA. Dimo Costa Litra codgia bashy 1,500 hommes

Au dessus de l'Arta, vers le Penée est située la mt de Giumerca sur laquelle sont bâtis plus de 50 villages, lieux célèbres de nos jours par la guerre qu'on soutenus les Souliotes. Parmi ces villages se trouvent ceux de Thodoriani, Valgarello, Scorezaana, Ceresi, Agnanta, Melisorgus et Pramanda.

[59] Η γαλλική ή ιταλική αυτή απόδοση υπονοεί τοπωνύμιο του τύπου Val-garello.

Τα Άγναντα περιλαμβάνει ο Λαμπρίδης στα Χουλιαροχώρια.

ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ

● Για εκατόν είκοσι (120) χωριά του ναχαγιέ Αργυροκάστρυ, ο Γεώργιος [Gaccio] ▪ αναλαμβάνει ακόμα να φέρει ▬ 3.000 άντρες, και ● Ο ίδιος αυτός Γεώργιος [Gaccio] δια μέσου άλλων ατόμων του καζά του **Λιμπόχοβου** ▪αναλαμβάνει επιπλέον να φέρει ▬ 1.000 άντρες

Το Λιμπόχοβο αναφέρεται ως αγροτικό κέντρο περιοχής με 7.000 κατοίκους τον 18ου αιώνα. Είχε καστρό την εποχή του Αλή πασά που είναι σήμερα μνημείο. Όταν η αδελφή του Αλή Πασά Τεπελενλή, Χαϊνίτσα, παντρεύτηκε σημαντικό μέλος της οικογένειας Λιμποχόβα της έδωσε το καστρο γιά προίκα.[60]

Ισχυρό πρόσωπο ο Γεώργιος [Γκάτσος/Γκάτσιος) προσφέρονταν να στρατολογήσει στα χωριά του Αργυροκαστρου, του Λιμπόχοβου, στο Δελβινάκι, όπως (ισως) και στην περιοχή «distict de Lippn» 5.000 ως 6.500 ενόπλους.

ΑΡΤΑ [Άρτα, Ήπειρος]

ARTA. Au dessus de l’Arta, vers le Pénée est situé la mt. de Giumerca sur laquelle sont bâtis plus de 50 villages, lieux célèbres de nos jours par la guerre qu’on soutenus les Souliotes. Parmi ces villages se trouvent ceux de Thodoriani, Valgarello, Scorezana, Ceresi, Agnanta, Melisorgus et Pramanda.

ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟΣ

Parmi les peuplades des Halichiotti, le Primat Athanasio Sidore; Parmi la peuplade des Libeniziotti, des Cotoriti, des Selinasciotti et des Borichiotti, le Primat Mitro Theodori;

Parmi les Clinoviti, les Castaniotti, les Godavasti, les Drivistiotti, et les Craniotti, les Primats de chacune de ces peuplades s’engagent poyw 1000 hommes.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απαρίθμηση δέκα φυλών ή φάρες (peuplades). Στις περισσότερες περιπτώσεις στα συλλογικά αυτά ονόματα αντιστοιχούν σε συγκεκριμένους οικισμούς, οι συντάκτες όμως του κειμένου δεν μνημονεύουν τα χωριά όπως κάνουν στις άλλες περιπτώσεις, αλλά οικογενειακές ομάδες, γεγονός που μπορεί να σημαίνει ότι ό τόπος αναφοράς ήταν το κέντρο μιας φάρας που μετακινείτο εποχικά.

Οι ομάδες αυτές είναι βλαχόφωνοι Ασπροποταμίτες που συνδέονται με τα χωριά Χαλίκι (Χαλικιώτες), Λεπενίτσα /Lebenitze, (Λιμπενιτσιώτες), Κοτόρι (Κοτορίτες), στο καντόνι του Ασπροποτάμου, Παραμένουν όμως άδηλα τα κέντρα των Σελινασκιώτοι/Σελιναšιώτοι (Selinasciotti)[61] και των Μπορικιώτοι (Borichiotti).

---

[60] Στη Σλοβενία υπάρχει οικισμός Bohovo. Το γεγονός ότι η πλειοψηφία του πληθυσμού της περιοχής είναι Μπεκτασίδες (Αλεβίτες) μπορεί να εξηγεί την ονομασία Ali Bohova.

[61] Πρβλ. «Dans une troisième vallée du canton, qui commence après le pontde Baba situé au dessous de Velitzani, nous trouvons deux lieux à l’est, le village de Scliniassa, puis aprèsavoir traversé la rivière de Veternico, en remontant la valée de Crania. De là et à une distance de deux lieux se situe le hameauxde Scamnai; et à égale distance près des sources de Veternico (?) le pauvre bourg de Tifloseli.» Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, τόμος 2, Παρίσι 1826, σελ. 361-380.

Αν υποθέσουμε ότι η ορθή ανάγνωση είναι Sclinasciotti, τότε πρόκειται για την φυλή του οικισμού Σκλινιάσα τον οποίο αναφέρει ο Πουκεβίλ.(1826, τ.2, σ. 361-380.)

Ο πληθυσμός σε οικογένειες των χωριών του Ασπροποτάμου ήταν σύμφωνα με τον Πουκεβίλ: *Χαλίκι* 300 οικογένειες, *Λεπενίτσα* 100 οικογένειες, *Κοτόρι* 50 σπίτια, […] Το σύνολο των βλάχων του τμήματος Απροποτάμου, που ο Πουκεβίλ ονομάζει «Ανατολική Ανωβλαχιά, έφτανε το 1806-1814, τις 2.230 οικογένειες[62]

Ορισμένες από τις φάρες αυτές αναφέρονται και στην «Ιστορία των από Βεντίστης Βλαχοτούρκων [Σημειώματα ιστορικά κατά παράδοσιν Γεωργίου Τουρτούρη του Καλαρρυτώτη αντιγραμμένα από το ιδιόχειρον του υπό Αθαν. Ψαλίδα), *Ο Νέος Κουβαράς,* Αθήνα, Ρόδης, 1961, σελ. 15-16, όπου διαβάζουμε:

«Φεύγοντας λοιπόν [οι άτακτοι Βλαχοτούρκοι] από Καλαρρύτες επήγαν εις Χαλίκι, αλλ' οι Χαλικιώτες τους έδιωξαν με τα άρματα. Το ίδιο έπαθαν και εις τα χωριά του Ασπροποτάμου Κοτόρι και Βελίτζανον, ϋσστερον επήγαν εις την Βεντίσταν, και εκει τους εδεχθησαν, όπου σώζονται έως την σημερον, όπου είναι από Χριστού 1820 χρόνοι. […]»

ΒΑΣΤΑΒΕΤΖ [Χουλιαροχώρι, Ήπειρος]

VESTAVEZZI. Athanasio Economo, Papa Cristo˙. (Αθανάσιος Οικονόμος, Παπά Χρίστος)

Το Συράκο με το Βασταβέτζι και τους Χουλιαράδες αναλαμβάνουν να ξεσηκώσουν οι προεστοί Αθανάσιος Οικονόμος κα ο Παπά Χρήστος. Τα τρία αυτά χωριά ανήκουν στο Μαλακάσι. Σύμφωνα με τον Pouqueville (Cadastre d'Anovlachieou canton de Malcassis) το Συράκο είχε 500 οικογένειες και οι Χουλιαράδες 40. Ο Αραβαντινός απαριθμεί τα τρία αυτά χωριά, στον κατάλογο του 2^{ου} τόμου, σελ. 335.

Λαμπρίδης -- «Βασταβέτζ επί οροπεδίου […] 81 Μεγάλη Χώρα μέχρι του νυν το χωρίον τουτο επονομάζεται, αριθμούν προς 286 ετών, 400 οικογένειες, ων οι πλείονες την των νομάδων Ελλήνων τάξιν απετέλεσαν.» Από τη σημείωση αυτή μπορούμε να υποθεσουμε πως ο Λαμπρίδης μπορεί να είχε κάποια πληροφορία χρονολογημένη από το 1600. Αν τα στοιχεία του είναι βασιμα ο οικισμός ήταν ίσως κέντρο της περιοχής, αν κρίνουμε από τον μεγαλο αριθμό κατοίκων που αναφέρεται πως είχε.

ΒΛΑΧΟΛΙΒΑΔΟ (Όλυμπος)

VLAHOLIVADO. Capitaine Jota (Γιώτης) Vers Alasona pour battre les Turcs de cette ville, et pour défendre le passage de Cattarina et de Tricala, le Capitaine JOTA avec les Primats de Vlaholivado, Ciriciani et de Tournovo, s'engagent à fournir 1,500 hommes. Από το Βλαχολίβαδο ήταν ο Γιωργάκης Ολύμπιος που καταγόταν από τους Λαζαίους

Το Λιβάδι (Βλαχολίβαδο) αποτελεί συγκοινωνιακό κόμβο, ενώνοντας οδικά τους σημερινούς νομούς Λάρισας, Πιερίας και Κοζάνης. Απέχει 74 χμ από τη Λάρισα, 35 χμ από την Ελασσόνα, 49 χμ από την Κατερίνη, 89 χμ από την Κοζάνη,

ΒΟΥΛΓΑΡΕΛΙ [Δήμος Θεοδωρίας, νυν ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ, Τζουμέρκα, Άρτα, Ήπειρος] Όπου κοτζάμαπης ήταν ο Δήμο Κώστα Λύτρα.

VALGARELLO. Dimo Costa Litra codgia bashy 1,500 hommes

[62] Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, ό.π.

Au dessus de l'Arta, vers le Penée est située la mt de Giumerca sur laquelle sont bâtis plus de 50 villages, lieux célèbres de nos jours par la guerre qu'on soutenus les Souliotes. Parmi ces villages se trouvent ceux de Thodoriani, ***Valgarello***, Scorezana, Ceresi, Agnanta, Melisorgus et Pramanda.

● Η γαλλο-ιταλική φωνητική απόδοση της ονομασίας αντιστοιχεί σε τύπο ***Βαλγαρέλλο.*** Οπλαρχηγός Λύτρας από τα Πράμαντα, αναφέρεται στην μάχη του Σταυρού των Τζουμέρκων στις 4 Αυγ. 1821.[63]

ΓΟΤΙΣΤΑ.

(Pour le village de Gogista vers le Mezzovo (Pinde) le capitaine Athan[a]si Cenaca, et les Primats Dimo Rochiscio, et Christoforo Sdrali,[…])

Η μνεία του προεστού Χριστόφορου Σδρέλλη μας οδηγεί στο να πιστέψουμε ότι η Gogista δεν είναι άλλη από την *Γότιστα*. Η Godista του Που-κεβίλ στον πίνακα του κατάστιχου της Ανωβλαχίας ή καντόνι του Μαλακασίου που περιλαμβάνεται στην «Τρίτη υποδιαίρεση των Sempti του Όρους» και το κατοικούσαν 10 οικογένειες.

Ο Α. Ψάλιδας λέει πως «εις την επαρχίαν Ιωαννίνων μόνον η περιοχή του Μαλακασίου είχε καπεταναίους και αυτοί πάντοτε ήσαν από την Γότισταν».[64] Πιο κάτω στο ίδιο κείμενο διαβάζουμε να σημειώνονται μαζί τα χωριά « Γότιστα, Κραψ, Προσγόλι ». Την ίδια σειρά δίνει και ο Λα-μπρίδης.[65] Το χωριό αναφέρεται επίσης στον κατάλογο του Αραβαντινού, (τομ. Β΄, σελις 336) ως *χωρίον εθνικό στα αριστερά του Ινάχου* με 66 χριστιανικές οικίες.

Όσο για τους δύο αναφερόμενους συνομώτες έχουμε τις ακόλουθες πληροφορίες.

Ο Λαμπρίδης λέει : «[…] *και έτεροι Μαλακασιώτες […] διέπρεψαν επ' ανδρείαν […] ο Κωνσταντίνος Σούλης ο εν Μεσολογγίω πεσών. Ο τούτου εξαδελφος και αρματωλός* ***Αθανάσιος Τσιανάκας*** *ο υπό του Αλή δολοφονηθείς εν Ιωαννίνοις, διότι είχε λάβει μέρος υπέρ των Σουλιωτων [σημείωση 1], και οι το του αδελφοί Ιωάννης Τσιανάκας ο πεσών εις Μεσολόγγιον και ο γενναίος Γεώργιος Τσιανάκας ο πεσών εις Λεσίνι. […] ο Μπούκης, ο* ***Σδράλης*** *και ο απαγχονισθείς εν Ιωαννίνοις Δημήτριος Τσιανάκας επανελθών εξ Ελλάδος* […].»

Στη σημείωση αυτή της σελ. 57[1]διαβάζουμε: «*Ὁ ἀρματωλὸς οὗτος, ἀφοῦ οἱ Σουλιῶται κατῆλθον εἱς Βριστενίτσαν ἐπανῆλθε οἵκαδε νομίζων ὅτι ὁ Ἀλῆς δὲν εἶχε γνώσιν τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἱς τὰ τοῦ Σούλη, ἀλλ' ἠπατᾶτο˙ διότι οὗτος ἐγίγνωσκε τοῦτο. Διό ἅμα ἔμαθε τὴν ἐπιστροφήν αὐτοῦ ἐκάλεσε τὸν Ἰωάννην Γοτσίσταν, τσοχαδάρην του καὶ λέγει αὐτῷ, λάβε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην καὶ ὕπαγε εἱς Γότιστα εἱς τὸν φίλον μας Ἀθανάσιον καὶ δὸς αὐτῷ ταύτην χωρὶς τις νὰ γιγνώσκῃ, διότι ἔχω σπουδαίαν ἐντολὴν ν'ἀναθέσω αὐτῷ. Ἡ παραγγελία ἐξετελέσθη ἐν ἀγνοία τοῦ Ιωάννου καὶ ὁ Ἀθανάσιος αὐθωρεὶ ἐξεκίνησε δι' Ἰωάννινα. Εἱς τὸ Χὰν Μπαλδούμα διέμεινεν ἵνα δώσει κριθὴν εἱς τὸν ἵππον αὐτοῦ καὶ ἀναπαυθῇ ἐπὶ ὀλίγον. Κατελήφθη ὑπὸ ὕπνου, καθ' ὂν εἶδεν ὄνειρον, ὅπερ ἐγερθεὶς διηγήθη εἳς τινα γραῖαν ἐκεῖ διαμένουσαν˙ αὕτη ἀκούσασα τὸ ὄνειρον ἔπεσεν εἱς τοὺς πόδας αὐτοῦ*

[63] https://www.taneatismikrospilias24.com/alpharhochiiotakappaeta-sigmaepsilonlambdaiotadeltaalpha/-1821-1246# (2020),

[64] Α. Ψαλίδας, *Ιστορία της πολιορκίας του Αλή Πασά*, Ιοάννινα 1962 (ανάτυπον Νέου Κουβαρά), σελ. 12 και στο χειρογράφο σ. 28-31.

[65] Ψαλίδας, *ό.π.*, σ.26, και Λαμπρίδης, Ι. *Μαλακασιακά*, μέρος Α΄, 1888, σ. 7.

καὶ τὸν παρεκάλει νὰ ἐπιστρέψει. […]» Ὁ Ἀθανάσιος Τσιανάνας δὲν τὴν ἄκουσε καὶ ἐπῆγε εἰς τὸν θάνατόν του.

ΕΛΑΣΣΟΝΑ (ΑΛΑΣΣΟΝΑ)

ALASONA. Vers Alasona pour battre les Turcs de cette ville, et pour défendre le passage de Cattarina et de Tricala, le Capitaine JOTA avec les Primats de Vlaholivado, Ciriciani et de Tournovo, s'engagent à fournir 1,500 hommes.

Με την Ελασσόνα συνδέονται οι προύχοντες του Βλαχολίβαδου, Τσιρίτσιανής και του Τύρναβου, όπου κυριαρχούσε ο αρματωλός καπετάν Γιώτας. Πρόκειται για τον Γιώτα Τζίμου καπετάνιο του δομένικου.

ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΑ. «Για την επαρχία του Ζαγοριού όπου βρίσκονται 45 χωριά ο αρχηγός των επαναστατών ονομάζεται Γιώργος Αδάμης, από το Συράκο χωριό εξαρτώμενο από τους Καλαρύτες, είναι παντρεμένος στο Ζαγόρι. Αναλαμβάνει να φέρει 1.000 άντρες.»

Σύμφωνα με τον Α. Παπακώστα (*Νέος Κουβαράς* 3- 1965, σελ. 14) ικανά να βαστούν ντουφέκι από 44 Ζαγοροχώρια ήσαν μόνο 14, από τα οποία ο Ψαλίδας μνημονεύει τη Λάϊστα, Βωβούσα, Λεσνίτσα, Ντομπρίνοβο, Γρεβενίτι, Φλάμπουράρι (βλ. Ψαλίδας, *Ηειρωτική Εστία*, Σεπτ. 1952, σελ. 442)

Με τη βοήθεια των Λαμπρίδη-Φανίτσιου ([α]), του παλαιού *Λεξικού του Ηλίου* ([β]) και της νεώτερη Εγκυκλοπαίδειας Πάπυρος-Λαρούς ([γ]) μπορέσαμε να καταρτήσουμε έναν πίνακα από 49 Ζαγοροχώρια.

Άγιος Μηνάς [αγ]
Αλιζότ Τσιφλίκι [α] (Γεροπλάτανος)
Αρίστη [β]
Αρτσίστα [α]
Βίτσα Άνω [αγ]
Βίτσα Κάτω [αγ]
Βιτσικό/Βοβητσικό [αβ]
Βραδέτο [αβ]
Βωβούσα/Βουβούσα [αβ]
Γρεβενίτι [αβ]
Δοβρά α (Ασπράγγελοι [γ])
Δόλιανη/Δολιανά [αβγ]
Δραγάϊ/Δραγάρι-Καστανών[αβ]

Μαυροβούνι [αβ]
Μεσοβούνι [αβ]
Μπάγια/Μπάϊα [α] (Κήποι [β])
Μπούλτσι/ Μπούλτσες [α] (Ελάτη [γ])
Νεγάδες [αγ]
Ντομπρίνοβο [α] (Ηλιοχώρι [γ])
Ντρεστενίτσα/Ντρεστινίκο [α] (Τρίστενο [γ])
Πάπιγγο [αγ]
Ραβένια Άνω [αβγ]
Ραβένια Κάτω [αβ]
Σιουποτσέλι/Σομποτσέλ [α] (Δίλοφο [γ])
Σκαμνέλι [αγ]
Σουδενά Άνω [α] (Άνω Πεδινά[γ])

Καβαλάρι [αβγ]

Καλωτά α (Καλουτάς [γ])

Καμνιά [αβ]

Καπέσοβο [αβ]

Κουκούλι [αβ]

Λάϊστα [αγ]

Λάϊστας Παλιοχώρια

Λεσνίτσα/Λιπνίτσα [α] (Βρυσοχώρι [β])

Λιασκοβέτσι [α] (Λεπτοκαρυά [β])

Λυγκιάδες [αβ]

Μακρινού/Μακρινό [αβ]

Μανασσή [β]

Μαναδέντρι/Μονοδέντρι [α]

Σουδενά Κάτω [α](Κάτω Πεδινά[γ])

Στολοβό [α]

Τσεπέλοβο [αγ]

Τσερβάρι [α] (Ελαφότοπος [γ])

Τσερνέσι/Τσερνιέσοβο [α] (Ελατοχώρι [γ])

Τσοντίλα [α] (Δίκορφο [γ])

Φραγγάδες [αγ]

Φλαμπουράρι [αγ]

([γ]) *Αμπελος, Βίκος, Γεροπλάτανος, Δίλακκο*

ΘΟΔΩΡΙΑΝΑ [Θεοδωριανά, δήμος Θεοδωρίας 1881, Αθαμανικά, Τζουμέρκα, Άρτα, Ήπειρος].

THODORIANI. Dimo Costa Litra codgia bashy 1,500 hommes.

Au dessus de l'Arta, vers le Penée est située la mt de Giumerca sur laquelle sont bâtis plus de 50 villages, lieux célèbres de nos jours par la guerre qu'on soutenus les Souliotes. Parmi ces villages se trouvent ceux de ***Thodoriani***, Valgarello, Scorezana, Ceresi, Agnanta, Melisorgus et Pramanda.

● Η γαλλο-ιταλική φωνητική απόδοση της ονομασίας αντιστοιχεί σε τύπο ***Θοδωριανοί.***

ΚΑΛΑΡΙΤΕΣ, ΚΑΛΑΡΡΥΤΑ [Δήμος Καλαρρύτεων 1881, Μαλακάσι, Ήπειρος]

CALARITES. Athanasio Economo, Papa Cristo. (Αθανάσιος Οικονόμος, Παπά Χρίστος)

Το σημαντικό αυτό κέντρο περιλαμβανεται, σύμφωνα με τον Pouqueville στην Ανωβλαχία, στο καντονι Μαλακάσι, στην $3^{η}$ υποδιαίρεση του «sempti του όρους». Είχε τότε 500 οικογένειες και προύχοντα τον Τουρτουρη, όπως αναφέρει στην εισαγωγή του ο Αθ. Ψαλίδας (*Ιστορία της πολιορκίας του Αλή πασά*, Αθήνα 1962, σ. 6). Από τις άλλες πληροφορίες του Pouqueville (1826, σ.352-53), διαφαίνεται πως η συμμετοχή των Καλαρρυτινών στο σχέδιο ανταρσίας δεν είχε επιπτώσεις. Να προσθέσουμε πως ο αρχηγός τον ανταρτών στα Ζαγοροχώρια, Γιώργος Αδάμης, καατάγοναντ από το Συράκο, και ήταν παντρεμένος (εσωγαμπρος) στα Ζαγόρια.

ΚΛΕΙΝΟΒΟΣ- Κλεινοβίτες, Καστανιώτες,

Αρματολός Κλεινοβού ήταν ο Σαρακατσάνος Γρηγόρης Λιακατάς, που σκοτώθηκε στις 28 Φεβρουαρίου 1824 στον Ντολμά του Μεσολογγίου.

Οικισμός του τμήματος Ασπροποτάμου και κεντρο πατριάς, το Κλίνοβο/Κλείνοβο βρίσκεται στη διαδρομή Καλαρίτες-Κλίνοβο-Τρίκαλα, μετάτην χαράδρα Φανάρι. Το ποτάμι του Κλίνοβου χύνεται στον Πηνειό.

Με τους Κλεινοβίτες απαριθμούνται οι «Castaniotti, les Godavasti, les Drivistiotti, et les Craniotti» Η *Godovista* με την γειτονική της *Glizani*, βρίσκονται σε εγκάρσια κοιλάδα παραποτάμου του Πηνειού, που συνάντησε ο Πουκεβίλ κατεβαίνοντας από το Μέτσοβο τον Ζυγό, όταν έφτασε στο *Χάνι Μαλακάς* και πέρασε τη γέφυρα παραποτάμου του Πηνειού, απ' όπου ακολούθησε την αριστερή όχθη, περνώντας κάτω από το καραβάν σεράϊ του *Mocossi*. Μια λεύγα πιο κάτω συνάντησε το μεγάλο ποτάμι που κατεβαίνει από τον Ζυγό στο Προσήλιο. Κάπου, στο σημείο αυτό καταλήγει και η κοιλαδα του ποταμού *Godovasta*, και λίγο πιο κάτω το ποτάμι του *Κλείνοβου*. Ο δρόμος συνέχίζει προς την *Keracha*, και την γέφυρα στο Lozesti. [… Pouqueville, *ό.π.* και τόμος Γ΄, βιβλ. 9, κεφ. 2, σ. 325-326]

ΚΟΝΙΤΣΑ

Στο διαμέρισμα της Κόνιτσας για το χωριό **Μόλιστα,** που απέχει 4 ώρες από την Κόνιτσα και 3 ώρες από την Ρούρκα και το Τσίρο (Ciro) έξη προεστοί αναλαμβάνουν να φέρουν 4.000 ένοπλους. Πρόκειται για το μεγαλύτερο σώμα ενόπλων του καταλόγου. Οι προεστοί που αναφέρονται είναι: ο καπετάν Νικόλας Μιχάλης, ο ανηψιός του Νικόλας, και οι Σίμος Αδάμης Πανταζής, Ζήσης, Νικόλας και Σωτήρης.

ΚΟΥΡΕΝΤΑ

Στην περιοχή Κουρέντων υπάγονταν ηΤσαρκοβίστα

ΜΕΛΙΣΟΥΡΓΟΙ, ΜΕΛΙΣΟΥΡΓΟΥΣ [Δήμος Πραμάντων].

MELISORGUS. Au dessus de l'Arta, vers le Pénée est située la mt. De Giumerca sur laquelle sont bâtis plus de 50 villages, lieux célèbres de nos jours par la guerre qu'on soutenus les Souliotes. Parmi ces villages se trouvent ceux de Thodoriani, Valgarello, Scorezana, Ceresi, Agnanta, Melisorgus et Pramanda.

ΜΕΤΣΟΒΟ

Du pays de MEZZOVO (Pinde) sur la route de Tricala pour les villages de Cazufliani, Malacassi, Cocli, Ciurecata, les Primats Mezoviti, Mitro, Michalli fils de Chios, et Condo Apostoli. Η Κουτζουφλιανή και το Μαλακάσιμετά το 1881, πέρασαν στην Ελλάδα στις πεεριοχές των Τρικάλων.

Στο περιοδικό *Μακεδονικά 11* (1971) σελ. 300 δημοσιεύεται το κειμενο της πώλησης των φόρων της κοινότητας Μετσόβου το 1821, στο οποίο απαριθμούνται και οι συνοικίες (χωριά) της κοινότητας, τμήμα της οποίας προσαρτήθηκε στην Ελλάδα το 1881, στην περιοχή των Τρικάλων.:

«Δια της παρούσης ομολογίας φανερωνει η κοινότης Μετζόβου ομού με τους μαχαλάδες Ανήλιο, Μαλακάσι, Κουτζούφλιανη και Μηλιά, ότι σημερον, κοινή γνώμη πωλεί το

μουκατά[66] βοεβοδιλικιν της κοινότητος Μετζοβου, ιλτιζάμι[67] του κυρ Στέργιου Νίτζου Στάμου, ο οποίος έχει να δώσει δια την αγοράν του μουκατά μας, [γρόσια] δυο χιλιάδες εξακόσια πενήντα, νο. 2.650. Τα οποία έχει να τα εμβάσει εις την Θεσσαλονίκην μόνος του, με όποιον τρόπον ημπορέσει: να τα μετρήσει εις την πρώτην του Μαρτίου όπου τον διορίσει η κοινότης, δια να πάρουν το ζάφτι. […]»

Στο κείμενο δεν αναφέρονται τα «χωριά Cocli, και Ciurecata», μας δίνει όμως πολλά άλλα πολύτιμα στοιχεία τόσο για το φορολογικό σύστημα τους 1821, όσο και για διάφορα τοπωνύμια του Μετσόβου στις θεσσαλικές πλαγιές. Θα προσθέσουμε, στο σημείο αυτό, την παρατήρηση του Λαμπρίδη «[..] πριν απ΄την σύνθήκη του Βερολίνου το Μαλακάς, η Κουτσούφλιανη, η Καλαρρύτη, το Ματσούκι και η Σκλουπού, ανήκαν στο διαμέρισμα Μαλακασίου»[68] (το *Μαλακασι βρίσκεται τις θεσσαλικές πλαγιές* μέρος Β΄, σελ 15.)

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ (σαντζάκι, FYROM, Πελαγονία, Γιουγκοσλαβία, διαβάσεις).

MONASTIRI, BITOLJA. Pour la province entière de Gravena/Grevena, le capitaine Delijani et son frère Apostocolo, et autres personnes s'engagent à fournir 3,000 hommes. Dans la susdite Province il y a deux routes Avdela et Perivoli qui sont les seuls passages de ***Monastiri*** à Janina.

ΠΕΡΙΒΟΛΙ [διαβάσεις Πίνδου, Σαμαρίνα, **Αβδέλλα**, Περιβόλι, Βλάχοι, Γρεβενά]

PERIVOLI. Pour la province entière de Gravena/Grevena, le capitaine Delijani et son frère Apostocolo, et autres personnes s'engagent à fournir 3,000 hommes. Dans la susdite Province il y a deux routes Avdela et Perivoli qui sont les seuls passages de Monastiri à Janina.

ΠΗΝΕΙΟΣ [Θεσσαλία]

PENEE. Au dessus de l'Arta, vers le ***Pénée*** est située la mt. de Giumerca sur laquelle sont bâtis plus de 50 villages, lieux célèbres de nos jours par la guerre qu'on soutenus les Souliotes. Parmi ces villages se trouvent ceux de Thodoriani, Valgarello, Scorezaana, Ceresi, Agnanta, Melisorgus et Pramanda.

ΠΙΝΔΟΣ οροσειρά

PINDE mt. Pour le village de Gotista vers le Mezovo (***Pinde***) le capitaine Athanasi Cenaca, et les Primats Dimo Rochiscio et Cristoforo Sdrali, s'engagent à fournir 1.000 hommes.

---

[66] **Μουκατάς**:φορολογική ενότητα η οποία, σύμφωνα με τα συστήματα που εφαρμόζονταν ευρύτατα κατά τους από τον οθωμανικό δημοσιονομικό μηχανισμό. Η Χώρα Μετσόβου συνιστούσε έναν mukata'a, δηλαδή μία φορολογική ενότητα της οποίας οι πρόσοδοι εκμισθώνονταν.

[67] **Ιλτιζάμι**: Ενοικίαση του δικαιώματος είσπραξης φόρων του κράτους από ιδιώτες, που γινόταν συνήθως έπειτα από πλειστηριασμό. Ο δικαιούχος κατέβαλλε στο κράτος το ποσό που υπολογιζόταν να εισπραχθεί από τη συγκεκριμένη περιοχή.

[68] Λαμπρίδης, *Μαλακασιακά*, μέρος Α΄, σημ 7[1], 1888.

ΠΡΑΜΑΝΤΑ [Δήμος Πραμάντων 1881, Πράμαντα, στα Αθαμανικά, Τζουμέρκα, Άρτα]. Ήταν στη δικαιοδοσία του Δήμο Κωστα Λύτρα όπως και τα χωριά Thodoriani, Valgarello, Scorezana, Ceresi, Agnanta, Melisorgus.

ΣΕΡΕΣΙ [Δήμος Αγνάντων 1881, Αθαμανικά, Τζουμέρκα]

CERESI. Dimo Costa Litra codgia bashy 1,500 hommes.

(Situé) Au dessus de l'Arta, vers le Penée est située la mt de Giumerca sur laquelle sont bâtis plus de 50 villages, lieux célèbres de nos jours par la guerre qu'on soutenus les Souliotes. Parmi ces villages se trouvent ceux de Thodoriani, Valgarello, Scorezaana, Ceresi, Agnanta, Melisorgus et Pramanda.

► Μαμόπουλος, Ήπειρος 1964, σ. 106: «Nga Serezi vjen haberi /Tri herë qëlloji teli. /E qëloji Hristaqi efendi.»

ΣΟΥΛΙΩΤΕΣ (αναφορά στους πολέμους)

SULIOTES. Au dessus de l'Arta, vers le Penée est située la mt de Giumerca sur laquelle sont bâtis plus de 50 villages, lieux célèbres de nos jours par la guerre qu'on soutenus les ***Souliotes***. Parmi ces villages se trouvent ceux de Thodoriani, Valgarello, Scorezana, Ceresi, Agnanta, Melisorgus et Pramanda.

ΣΥΡΑΚΟ (Σεράκο, Μαλακάσι, Περιστέρι, Ήπειρος]

SIRACO. Athanasio Economo, Papa Cristo˙ /Giorgi Adami, Costandino Condojanni. (Αθανάσιος Οικονόμος, Παπά Χρίστος˙ /Γιώργη Αδάμη, Κωνσταντίνο Κοντογιάννη)

Pour les villages de ***Siraco***, Vastavezzi, Cugliarades et autres le Primat Athanasio Economo et le Papa Cristo, offrent de fournir 900 hommes. Le village de Calarites (...) 600 hommes.

►Αραβαντινός, Μαλακασιανά Β΄, *Ηπειρ. Μελετήματα*, Ε 1888, σελ. 14-15. «Το Σεράκο βρίσκεται στο βόρειο διαμέρισμα του Μαλακασίου, ΝΑ του Μετσόβου σε απόσταση 8 ωρών (…) επί της οροσειράς του Περιστερίου του φυσικού τούτου ορίου της Μολοσσίας προς Α και εις τας κλιτύας ιδίου όρους Μπολιάν (…) αριθμεί κατοίκους 3.500, οικογένειες 500.

Από το Συράκο καταγόταν ο Ιωάννης Κωλέττης (1774-1847), μετέπειτα αρχηγός του γαλλικού κόμματος.

ΣΧΟΡΕΤΣΙΑΝΑ [Δήμος Αγνάντων 1881, πρβλ. Σκουρετζάνα]

SCOREZANA. Dimo Costa Litra codgia bashy 1,500 hommes

Au dessus de l'Arta, vers le Penée est située la mt de Giumerca sur laquelle sont bâtis plus de 50 villages, lieux célèbres de nos jours par la guerre qu'on soutenus les Souliotes. Parmi ces villages se trouvent ceux de Thodoriani, Valgarello, ***Scorezana***, Ceresi, Agnanta, Melisorgus et Pramanda.

ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ [Αθαμανικά όρη, Ήπειρος, Άρτα.]

Στα βουνά των Τζουμέρκων (Τζιμέρκα) αναφέρονται 50 χωριά, 7 από τα οποία ήταν στην δικαιοδοσία του κοτζάμπαση Δήμο Κώστα Λύτρα: Thodoriani, Valgarello, Scorezana, Ceresi, Agnanta, Melisorgus et Pramanda.

Αρκετές πληροφορίες για τους οικισμούς της περιοχής μας δίνουν οι Κ. Θεσπρωτού και Αθ. Ψαλλίδας, *Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου*, Ιωάννινα 1964.[69]

● Pouqueville, στο Voyage de la Grèce, 1826, II, σ. 299 επ., γράφει πως τα Άγνα-ντα περιλαμβάνονταν στα 6 Χουλιαροχώρια.

Σε στατιστική ου έτους 1828 (*Νέος Κουβαράς*, 1961, σελ. 94 διαβάζουμε;

Ναχαές Τζουμέρκων φαμελιές: *Βουλγαρέλι – 120. Λούψιστα – 70. Μίγερη – 80. *Θοδώριανη – 80. *Μελισσουργούς - 200. *Πράμαντα – 220. *Άγναντα – 100. *Σκουρέτζανα – 150. *Σερέσι – 35. Λεπιανά – 40. Σύνολον 1.155. [Γρετζίστα 30, Κουκουλίστα 15, [....] σύνολον 32, τα άνωθεν χωρία και οι φαμίλιες τους 1684.]

ΤΡΙΚΑΛΑ (Θεσσαλία)

TRICALA. Vers Alasona pour battre les Turcs de cette ville, et pour défendre le passage de Cattarina et de ***Tricala***, le Capitaine JOTA avec les Primats de Vlaholivado, Ciriciani et de Tournovo, s'engagent à fournir 1,500 hommes.

ΤΣΑΡΙΤΣΑΝΗ

CIRICIANI. Vers Alasona pour battre les Turcs de cette ville, et pour défendre le passage de Cattarina et de Tricala, le Capitaine JOTA avec les Primats de Vlaholivado, Ciriciani et de Tournovo, s'engagent à fournir 1,500 hommes.

►Βακαλόπουλος, *Ιστορία. Μακεδονίας*, σ. 296 «Δεν είν' εδώ Τσαρί-τσανη, δεν είναι Αλασσονα. / Εδώ το λένε Τσιούργακα, το λένε Σαμαρίνα (τραγούδι του *Γιάννη Πρίφτη*).

ΤΥΡΝΟΒΟ [**ΤΥΡΝΑΒΟΣ**, Τούρνοβο, Yeni Chechri. Θεσσαλία, επαρχία και δήμος Τυρνάβου]

TOURNOVO. Vers Alasona pour battre les Turcs de cette ville, et pour défendre le passage de Cattarina et de Tricala, le Capitaine JOTA avec les Primats de Vlaholivado, Ciriciani et de ***Tournovo***, s'engagent à fournir 1,500 hommes.

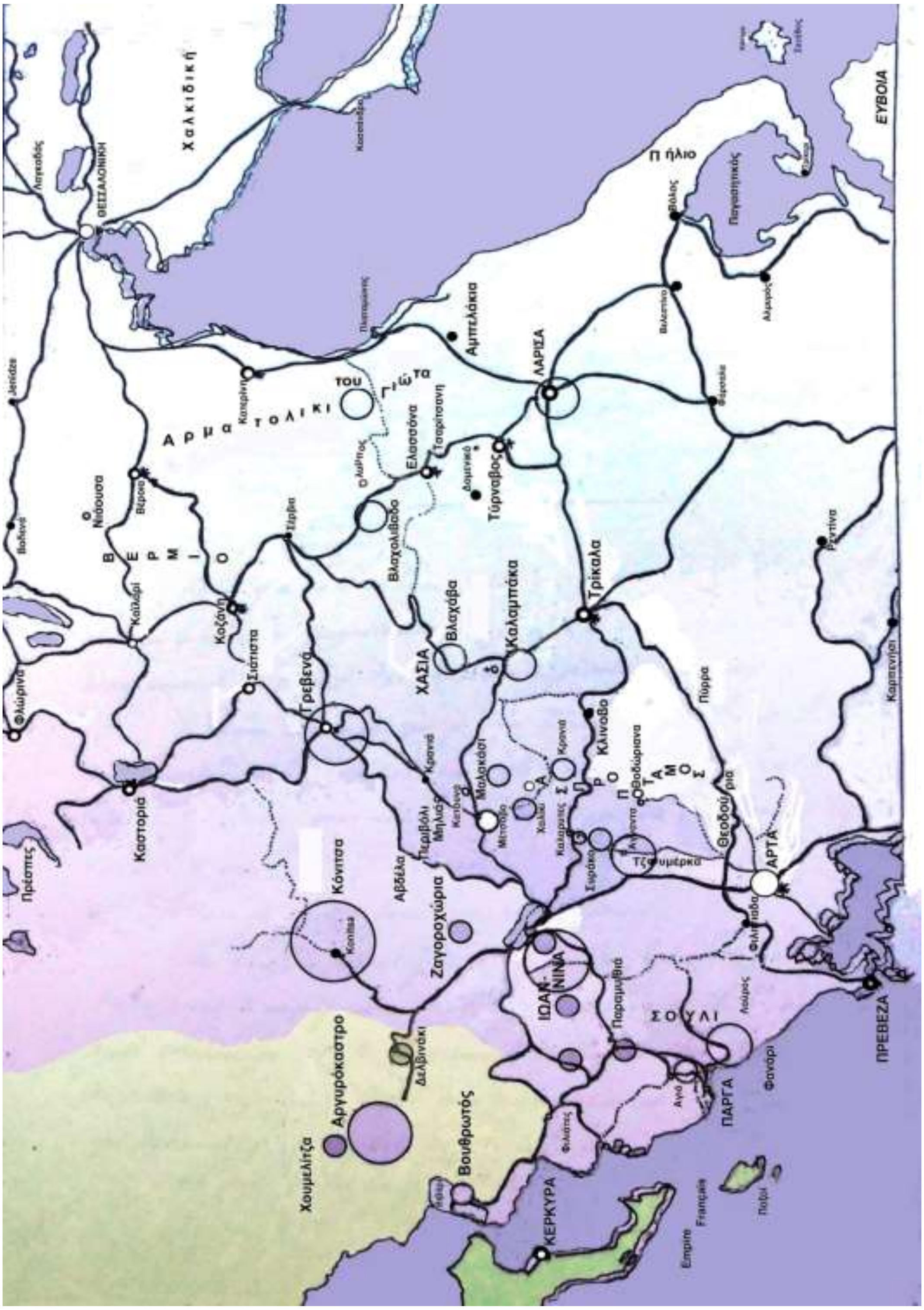
ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ [Χουλιαροχώρια, Ήπειρος]

CUCLIARADES. Athanasio Economo, Papa Cristo.(Αθανάσιος Οικονόμος, Παπά Χρίστος)

Pour les villages de Siraco, Vastavezzi, Cugliarades et autres le Primat Athanasio Economo et le Papa Cristo, offrent de fournir 900 hommes. Le village de Calarites (...) 600 hommes.

Χουλιαροχώρια: Χουλιαράδες, Μιχαλίτζ, Βασταβέτζ, Δοβίσδανα, Αγνάντα, Σκλουπού. ► πρβλ. Λαμπρίδης, Μαλακασιανά Α΄, *Ηπειρ. Μελετήματα*, σ.8, σημ.2., και βλέπε *ο.π.* Βασταβέτς.

[69] Βλ. δδλ. 3,52, 55, 57, 70, και στον Γενικό Χαρτη της Ηπείρου (Τζουμέρκα, Πράμαντα).

Χάρτης 1 Γενικός Χάρτης Ηπείρου

Πίνακας ατόμων που συμμετείχαν στο επαναστατικό σχέδιο

Adami, Giorgio (Siraco) Αδάμης, Γεώργιος

Archevêque de l'Arta	Ιγνάτιος επίσκοπος Άρτας[70]
Athanasio, Costa (Paramithia)	(Αθανάσιος, Κώστας)
Athanasio, Fotos (Paramithia)	(Αθανάσιος, Φώτος)
Benaky, Liberal (πρόξενος Ρωσίας)	Μπενάκης, Λυμπέριος
Blachava, Papastunio (Chasia)	Μπλαχάβας, Παπαθύμιος[71]
Bogio (Papa Bogio) (Fanari)	(Παπά Μπόγιο)
Brasco, Janni (Drovina, Vivari)	(Μπράσκος, Γιάννης)
Cafiri, Christo (Parga)	Καφίρης, Χρήστος
Carchinchi, Georgio (Fanari)	(Καρκίνκι, Γεώργιος)
Cenaca, Athanasi Cpt. (Gogista)	Τσιανάκας, Αθανάσιος καπ.
[Chios] Michalli fils de Chios (Cazufliani, Malacassi, etc.)	(Μιχάλης γιος του Χίου)
Chiri, Nasto (Fanari)	(Κίρι, Νάστος)
Condo Apostoli (Cazufliani, Malacassi, etc.)	(Κοντό Αποστόλης)
Condojanni, Costantino (Siraco, Jannina)	Κοντογιάννης;, Κων/νος
[Costa] Janno Costa (Circoviza, Paramithia)	(Γιάννο Κώστας) ή Γιαννηκώστας
Costantino (Cpt. *Blachava* Chasia)	Κωνσταντίνος *(Μπλαχαβαίοι)*
Delijanni Cpt. (Grevena)	Δεληγιάννης, Γιάννης καπ.
(Delijanni) Apostocolo (Grevena)	Απόστολος Τσάπος[72]
Dimitri, Giorgio Dimitri	(Δημήτρης, Γεώργιος)
Demetrio, Evtimio Demetrio (Cucciana)	(Δημήτριος, Ευθύμιος)
Economo, Athanasio (Siraco, Vestavezzi, etc.)	(Οικονόμος, Αθανάσιος)[73]
Giorgio (Cucciana)	(Γιώργος)
Fasuli (Paleo Bugajanni)	(Φασούλης)
Folli, Sterio (Paleo Bugajanni)	Φώλης, Στέργιος

[70] Ιγνάτιος μητροπολίτης Άρτας: **Α Απ**. 65, 82, 86, 92, 180, 241-245, 255, 289, 485, 625.

[71] Βλαχαβαίοι, Μπλαχαβαίοι, Πλαχαβαίοι (παπά Θύμιος, και Θοδωράκης), *Αρχείο Αλή πασά*/**Α Απ**. 305, 351, 382, 390, 392, 398- 401, 403-405, 410, 438, 485

[72] Πρόκειται για τον αδελφό του Γιάννη Δεληγιάννη, Απόστολο που ήταν γνωστός ως Τσάπος (Δεληγιάννης) **Α. Απ** 851, 869, 943.

[73] Στην ιστοσελίδα https://www.vlahoi.net/vlahoi-kai-ellinismos/aspropotamites-1821 αναφέρονται τρεις Οικονόμου από το Κλεινοβό.

Gaccio, Giorgio (Delvinachi, Libohova, Argyrocastro, Lippn)	(Γκάτσος, Γιώργος)
Giara, Constantino (Macedoine, Olympe)	Τσάρας, Κωνσταντίνος[74]
Giogo, Foti (Lippn)	
Govela, Anastasio (Jannina)	(Τζόγκο, Φώτης)
Guscio (Curenta)	(Γκόβελας, Αναστάσιος[75])
	(Γκούσιος, ίσως Γούσιος Χα-τζηπέτρου)
Jano Costa (Circoviza, mt. de Paramithia)	(Γιάννο Κώστας ή Γιαννηκώ-στας)
Jota, capetan	Γιώτας, καπετάν (Τζίμας)[76]
?Lambro fils de Simo (Molizza)	Λάμπρος του Σίμου
Litra, Dimo Costa (Gimerca)	(Λύτρας, Δήμο Κώστας)
Mandalo cpt. (Calambaca)	Μάνταλος (Νάσιο Μάνταλο)
Mezoviti (Cazufliani, Malacassi, etc.)	(Μετζοβίτης)
Michalli Chios (Cazufliani, Malacassi, etc.)	(Μιχάλης γιος του Χίου)
Mitro (Cazufliani, Malacassi, etc.)	
Mocenigo (comte Corfù))	(Μήτρος)
Michale, Nicola Cpt. (Molizza)	Μοτζενίγος, Γιωργιος (κόμης)
Nicolas (Molizza)	(Μιχάλης, Νικόλας καπετάν)
Nicola Michale (Molizza)	(Νικόλας)
	(Νικόλας, Μιχάλης)
Paciagia, Anastasio (Jannina)	(Πατσατζάς, Αναστάσιος)
Paleo, Georgi (Fanari)	(Παλεός, Γιώργης)
Pantazi, Simo Adamo (Molizza)	(; Πανταζής, Σίμο Αδάμος)
~Pantazi Adamo (bl. Lambro tou Simou)	~(ή Πανταζής Αδάμος)
Papa, Collio Papa (Lippn)	
Papa, Janni Papa (Fanari)	(; Κόλιο Παπάς)
Papajani, Panajoti (Jannina pélicier)	(; Γιάννη Παπάς)
	Παπαγιάννης, Παναγιώτης
Rochiscio Cpt. (Cucciana)	|; Ροκίσο ή Ροχίσιο καπετάν
Rochiscio, Dimo (Gogista)	(; Ροκίσος, Δήμος)
Sdrali, Christoforo (Gogista)	Σδρέλλης, Χριστόφορος

[74] Νίκος και Κωνσταντίνος Τσάρας, τα Τσαρόπουλα.

[75] Βλ. όνομα Γεώργιος Γκόβελος (1839-1840 Ιωάννινα) απαντά στο: Παπαγεωργίου Γ. *Οι Συντεχνίες στα Γιάννινα κατά τον 19^{ο} αιώνα*, Ιωάννινα 1982, σελ. 148.

[76] Ο Γιώτας αναφέρεται αναφέρεται και από τον Κασομούλη που δίνει την πληροφορία ότι «οι Βλαχαβαίοι Παπά Θύμιος και Θοδωράκης αδελφοί και ο Γιώτας Τζίμος καπιτάνος του Δομένικου», Κασομούλης, Ν.*, Ενθυμήματα*, τομ. Α΄, σ. 71.

Seneti, Mouza Seneti (Cazanocori)	Σενέτι (Μουζά Σενέτι)
[S]e[o]diti, Mitro (Paramithia)	[---] Μήτρος
Sido, Christo (Mezzovo)	(Σίδος, Χρίστος)
Sidore, Athanasio (Halichiotti)	[; Ισιδορος] (Αθανάσιος)
Spiro (Calambaca)	Σπύρος
Sotiri, Nicola Sotiri (Molizza)	Σωτήρης, Νικόλας
ή Zisi Nicola Sotiri	ή Ζήση Νικόλα Σωτήρη
ή Zisi Nicola και Sotiri	ή Ζήση Νικόλα [και] Σωτήρη
Theodori, Mitro (Libeniziotti, Cotoriti, etc.)	(Θεοδωρής, Μήτρο Θεοδωρή)
(Theodoro) Michel di Theodoro (Mezzovo)	(Θεόδωρος, Μιχαήλ του Θεοδώρου)
Zacaropoulo, Constantino (Larissa)	Ζαχαρόπουλος, Κων/νος[77]
Zacharia, Fabre (Curenta)	(; Ζαχαρίας, *Φαμπρο* Ζαχαρία)
	Ζήσης Νικόλας (*βλέπε Σωτήρης)*
Zisi Nicola (Molizza)	

Από τα αρχεία του Αλή Πασά (τ. Α΄ 400-405) ξέρουμε την συμμετοχή στο κίνημα του Απριλίου-Μαΐου και των επόμενων κλεφταρματολών.

Λαζαίοι

(Γιάννης, Νικόλας και Αποστόλης αδέλφια Λάζοι). **Α Απ** 90, 438,466,476.

Μπιζιώτης, αρματωλοί στα Σέρβια. **Α Απ** 88, 90,405,466.

(Μπιζιωταίοι ή Πζιουτάδες, Πτζιώτες).[78]

Ταμπάκης. **Α Απ** 405,466.

Γνωρίζοντας την ύπαρξη του επαναστατικού αυτού σχεδίου για την οργάνωση του οποίου βασικοί συντελεστές στάθηκαν ο κόμης Μοτσενίγος, ο Λυμπέριος Μπενάκης και ο Ιγνάτιος Ουγγροβλαχίας, μπορούμε να κατανοήσουμε καλλίτερα το περιεχόμενο ορισμένων εγγράφων του 1807 τα οποία έχουν ήδη δημοσιευθεί από τον Πρωτοψάλτη.

Από αυτά προκύπτει, όπως είπαμε, ότι οι ρωσικές αρχές στην Κέρκυρα είχαν όντως ετοιμάσει ένα «εναλλακτικό» σχέδιο επανάστασης στην Δυτική και Κεντρική Ελλάδα, με δύο σκέλη. Το πρώτο περιλάμβανε (με την βοήθεια του Ιγναντιου) την εξέγερση του κλεφταρματωλών της Ρούμελης και των Αγράφων, οι περισσότεροι από τους οποίους είχαν καταφύγει στα κοντινά νησιά της Λευκάδας, και το δεύτερο την κινητοποίηση των 47-48.000 ενοπλων του εν λόγω σχεδίου στο βόρειο τόξο Αργυρόκα-στρο-Μέτσοβο-Χάσια-Βέρμιο.

[77] Ζαχαρόπουλος ιατροφιλόσοφος γνωστός ως ο «νοσημάχος». **Α Απ** 269.
[78] βλ. **Α Απ**: Ευρετήριο προσώπων: Αρχείο Αλή Πασά, τομ. Δ΄. 2009.

Έτσι, την ώρα που ο «πράκτορας των Ρώσων» Γεώργιος Δημήτριος αρχίζει να συγκεντρώνει τις δεσμευτικές υποσχέσεις των προεστών και καπεταναίων να στρατευτούν με τους άντρες τους, αρχίζει και η οργάνωση των κλεφταρματολών.

Ευγλωτη είναι η επιστολή εθνεγερσσίας που απευθύνει στις 15 Μαρτίου 1807, ο στρατηγός Μανώλης Παπαδόπουλος από την Κέρκυρα στους αρματολούς που είχαν κυρίως καταφύγει στη Λευκάδα και τα νησιά της. Από το ύφος η επιστολή φαίνεται να προορίζονταν να διαβαστεί σαν προκήρυξει σε μεγάλα ακροατήρια:

15-3-1807 (έτ.πλ)

(Πρωτοψάλτης ΙΙ, αρθ. 30, ΓΑΚ, Αρχείον Ιγνατίου, Α΄ 1)

«Τιμιώτατοι Καπιταναίοι της Ελλάδος και Ηπείρου αδελφικώς σας ασπάζομαι.

»Είμαι βεβαιωμένος ότι όσα κακά και ζημίας έχετε δοκιμάσει από την καταδρομήν οπού σας έκαμεν ο Αλή πασάς και με λύπην μου τα ήκουον πάντοτε. Πλην ο καιρός και τα περιστατικά οπού έτρεχον τότε, δεν εσυγχωρούσαν δια να σας δοθεί χείρα βοηθεία, και αυτό το άσυλον οπού σας εδόθη εις τα νησιά της ρεπούμπλικας και εφυλαχθήκατε, πρέπει να εξεύρετε ότι μας εκόστισε πολύ.

»Τώρα όμως απέρασαν όλα αυτά. Η τύχη άλλαξε των Ελλήνων[79] και αι παλαιαί σας πληγαί θέλουν ιατρευθή ολοκλήρως, πρέπει και η τιμιότη σας να μην χάσετε αυτόν τον ευτυχή καιρόν, αλλά να δείξετε τον ζήλον σας δια την πατρίδα σας, την αξιότητά σας και να ενθυμηθήτε ότι είσθε απόγονοι εκείνων των ηρώων οπού θέλει σέβεται ο κόσμο όσω στέκει.

»Ο πανιερώτατος άγιος Άρτης είναι επιφορτωμένος τας υποθέσεις σας και θέλει σας δώσει τας πρώτας αρχάς του συστήματος σας και των κινημάτων οπού όσον δια τες ώρες και κατ’ αρχάς πρέπει να επιχειρισθήτε.

»Εγώ θέλω τελειώσει το επίλοιπον, και ενωμένοι μαζί να συντρίψωμεν τον βαρύν ζυγόν των τυράννων σας και να ελευθερώσωμεν την γλυκυτάτην μας πατρίδα και τους ομογενείς μας και αδελφούς μας.

»Ένα τοιούτον ευτυχή καιρόν πόσον τον επεθύμησααν οι προπάτορες μας στοχάζομαι το γνωρίζετε˙ ως τόσον ο άγιος Θεός τον εφύλαξε δια εμάς και είμεθα εις χρέος και ημείς να τον μεραχειρισθούμεν προς ωφέλειαν και τιμήν της Πατρίδος μας και εδικήν μας.

»Υγιαίνετε, αγαπητοί, μετ’ ευτυχίας.

1807 έτος Μαρτίου 15 ημέρα. Κορυφοί.

Ο των στρατευμάτων της ρωσικής αυτοκρατορικής Μεγαλειότητος

Σεφ του τάγματος Κολυβάνσκη, στρατηγός των ελαφρών κυνηγετών,

Γενεράλ-μαζόρ και ιππεύς

(Τ.Σ. επί ισπανικού κηρού)

Εμμανουήλ Παπαδόπουλος.

---

[79] Παρατηρούμε την αναφορά στους «Έλληνες», όπως και στην «γλυκυτατη μας πατρίδα» στην οποία συστηματικά παραπέμπει η *Ελληνική Νομαρχία* το 1806.

Μετά από τέσσερες μέρες ο κόμης Μοντζενίγος δίνει και αυτός με τη σειρά του, ανοικτά και ξεκάθαρα στον μητροπολίτη Ιγνάτιο τις «ντιρεκτίβες» για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να κινηθεί «*αναλαμβάνοντας τας υποθέσεις των καπεταναίων της Ελλάδος και Ηπείρου*» αλλά με κύριο στόχο την προστασία της Λευκάδας και της Πάργας και όχι μιας ευρύτερης κίνησης.

Στο γράμμα αυτό περιλαμβάνεται και η εντολή «*θέλετε απεράσει εις την Αγίαν Μαύραν και την Ιθάκην*» για να συγκεντρώσετε τους καπεταναίους, χωρίς να τους υποσχεθείτε μισθοδοσία.

Το σημαντικό είναι ότι οι εντολές που παίρνει ο Ιγνάτιος δεν είναι να προετοιμάσει επανάσταση, αλλά μόνον (υπο έναν όρο) να απασχολεί τον Αλη πασά και να του δημιουργεί αντιπερισπασμό, έτσι ώστε να μην μπορεί να συγκεντρώσει τις δυναμεις του κατά της Λευκάδας, την οποία πολιορκεί με την βοήθεια Γάλλων τεχνικών και πυροβολητών, και να μην μπορεί να επιτεθεί στην Πάργα έχοντας υπερκεράσει τους Τζάμιδες του Μαργαριτιού και της Παραμυθιάς. Αυτό εξηγεί και την παρατήρηση του Vaudoncourt, που προαναφέραμε, πως οι Ρώσοι με τους Σουλιώτες θα μπορούσουν «εύκολα» να πάρουν τα τουρκικά στρατόπεδα της Περατιάς και της Πούντας.

19-3-1807 (έτ.πλ)

(Πρωτοψάλτης ΙΙ, αρθ. 31, ΓΑΚ, Αρχείον Ιγνατίου, Α΄ 3)

Πανιερότατε,

Κορφούς τη 19 Μαρτίου 1807.

«Επειδή εδώσατε πολλάς δοκιμάς της φρονήσεως, της αξιότητός σας και της πίστεως και ζήλου σας προς την αυτοκρατορικήν δούλευσιν, επειδή τόσον εις τας έξω διατριβάς σας, όσον και εδώ εις τους Κορφούς εδείξετε πατρικήν αγάπην προς τους ομογενείς σας Έλληνας, και χαίρεσθε και εκ μέρους των όλον το σέβας και την ευλάβειαν οπού ανήκει εις τον ιερόν σας χαρακτήρα, δια τούτο εκρίθη εύλογον και αναγκαίον το να αναλάβετε τας υποθέσεις των καπιταναίων της Ελλάδος και Ηπείρου και των κατοίκων αυτών των επαρχιών πολλά γνωρισμένων προς την Πανιερότητά σας, τας οποίας και τας εμπιστευόμεθα εις το αρχιερατικόν ζήλος σας, δια να τους οδηγήσετε και να τους διευθύνετε κατά τον κάτωθεν σημειωμένον τρόπον.

»α) Θέλετε απεράσει εις την Αγίαν Μαύραν και την Ιθάκην και θέλετε εκεί προσκαλέσει όλους τους καπιταναίους, μεταχειριζόμενοι όλους εκείνους τους τρόπους οπού γνωρίζετε αρμοδίους δια να τους καταπείσετε να έμβουν εις την αυτοκρατορικήν δούλευσιν, χωρίς να μας ζητήσουν πάγες[80], οπού οι περιστάσεις μας δεν μας το συγχωρούν, αλλ’ αντί τούτου θέλετε τους υποσχεθή την αυτοκρατορικήν εύνοιαν, βαθμούς αξιωμάτων, αναλόγους εις την δούλευσιν οπού καθ’ είς προσφέρει και μέριτον[81] του, βεβαιώνοντας τους, ότι γινομένης μιας ειρήνης θέλει γίνει φροντίς περί της καταστάσεως και ησυχίας των εις όποιον δήποτε τρόπον τα πράγματα ήθεάν τελειώσει

»β) Θέλει δώσετε εις το αυτό συστηθησόμενον σώμα έναν οργανισμόν ανάλογον με εκείνον οπού έχουν οι άλλοι αλβανίτικοι λεγεώνες και όσο το δυνατόν να φέρετε εις ευταξίαν, δια να ημπορούν να γίνωνται τα κινήματά μας μεθοδικώτερα και ωφέλιμα και δια την ιδίαν του διατήρησιν και δια βλάβην του εχθρού.

---

[80] Πληρωμή.

[81] Merito = άξία του.

»γ) Θέλει μεταχειρισθή όλους τους δυνατούς τρόπους δια να προφυλάξετε τους έξω της Στερεάς Ρωμαίους από την βλάβην οπού ημπορούν να τους προξενήσουν τόσον αυτοί οπού από μέρος μας θε να εύγουν, όσον και εκείνοι οπού ευρίσκονται ήδη έξω ακέφαλοι και βλάπτουν αδιαφόρως και Ρωμαίους και Τούρκους, πασχίζοντας να εμποδίσετε το κακόν με ό,τι τρόπον ηθέλετε γνωρίσει αρμοδιώτερον.

»δ) Τα κινήματα οπού θέλει γίνονται, πρέπει να διευθύνονται ως εις προς ον όρον, εις τρόπον οπού να μένη ο Αληπασάς ενασχολούμενος πάντοτε να αποδιώξη αυτά τα σώματα από τους τόπους του και να μην έχη καιρόν να εφορμήση κατά της Αγίας Μαύρας και Πάργας, όθεν η Πανιερότης σας θέλετε τα οδηγεί πάντοτε κατά την περίστασιν δια να ενεργούν εις μέρη όπου προάγεται αυτός ο καρπός.

»ε) Τα έξοδα οπού ηθέλετε γνωρίσει αναγακαίον να γενούν δια την σύ-στασιν και ευτυχή έκβασιν αυτού του σώματος θέλετε τα κάμει, και θέλετε μας στείλει τον καθ' έκαστον μήνα τον λογαριασμόν επάνω εις τας είκοσι χιλ. γρόσια οπού τώρα σας δίδω.

»στ) Θέλετε φυλάξει την ιδίαν ανταπόκριιν οπού μέχρι τόδε είχατε με τον Αληπασάν, με τον Μουσταφά πασάν και άλλους αρχηγούς Τζάμιδες και με τους έξω Ρωμαίους της Στερεάς, και θέλετε μας φανερώνει πάντοτε την περίληψιν των γραμμάτων τους και την απόκρισίν σας.

»ζ) Επειδή το ου ένεκα αυτού του κινήματος είναι δια να προφυλαχθή η Αγία Μαύρα και Πάργα, η Πανιερότης σας θέλετε φυλάξει μίαν στενήν α-νταπόκρισιν με τον τζενεράλε Στέτερ και θέλετε απεράσει μαζί του με καλήν αρμονίαν δια το συμφέρον της δουλεύσεως καθώς γράφω και του ιδίου τζενεράλη.

»η) Θέλετε κρατήσει εκεί εις την εξουσίαν σας το καράβι οπού έχω ναυλωμένον, το οποίον ημπορείτε να το μεταχειρισθήτε όπου ήθελε σας κάμει χρεία.

Της υμετέρας Πανιερότητος

ταπεινός και πρόθυμος δούλος

Κόμις Γεώργιος Μονζενίγος

Μετά από τις εντολές του Μοτζενίγου προς τον Ιγνάτιο στις 19 Μαρτίου, δεκατέσσερες ημέρες αργότερα, στην Λευκάδα, έξη από τους σημαντικότερους κλεφταρματωλούς ανταποκρίνονται θετικά στον μητροπολίτη, ξέροντας όμως πως σε περίπτωση Ρωσο-Οθωμανικής ειρήνης θα βρεθούν εκτεθημένοι στα τουρκικά αντίποινα.

3-4-1807 (έτ.πλ)

(Πρωτοψάλτης ΙΙ, αρθ. 32, ΓΑΚ, Αρχείον Ιγνατίου, Α΄ 3)

Πανιερώτατε αυθέντα.

Κατά την πατρικήν σας συμβουλήν, αφού ωμιλήσαμεν μεταξύ μας, απεφασίσθη κοινώςαπό όλους μας δια να λάβωμεν εις χείρας τα άρματα και να δουλεύσωμεν και ημείς όπως δυνάμεθα και με όλον τον ζήλον τον προστάτην του γένους μας σεβαστόν ημών αυτοκράτορα[82] εις ένα πόλεμον οπού είναι κατά των εχθρών των χριστιανών. Η πανιερότης σας ηξεύρετε ότι αι δυναταί καταδρομαί και οι διωγμοί οπού εδοκιμάσαμεν μας έκαμαν να

[82] Δηλαδή τον Τσάρο της Ρωσίας.

χάσωμεν τους ανθρώπους μας και να μην έχομεν τον αριθμόν εκείνον οπού είχομεν άλλες φορές.

Θέλομεν όμως προσπαθήσει ευγαίνοντας έξω να συνάξωμεν και τους διασκορπισμένους ανθρώπους μας και όσους άλλους δυνηθώμεν και κατά την υψηλήν θέλησιν και προσταγήν σας να κινηθώμεν προς βλάβην του εχθρού και είμεθα βέβαιοι καθώς μας υποσχεθήκατε ότι αν τελειωώσουν (τα) πραγματα κατά την επιθυμίαν μαςθέλομεν έχει τα ίδια επαγγέλματα οπου είχομεν και απ' αρχής.

Αλλ' ἂν, ὃ μη γένητο, πανιερώτατε, εις αυτό το μεταξύ ήθελε γίνει μεταξύ Ρωσίας και Πόρτας καμμιά ειρήνη, τότε τι μέλλει γενέσθαι η καταστασίς μας; *(δική μας υπογράμμιση).*

Ημείς δι' αυτήν την υποψίαν ότι ημπορεί να έλθει ένας τοιούτος καιρός και να ενωθώμεν με τους Ρώσους, ελάβομεν αυτήν την καταδρομήν από τον Αλήπασάν, ἂν, ιδούν τώρα και εμπράκτως το πράγμα, είναι βέβαιον ότι δεν μένει πλέον διάημάς καμμία ελπίς, δια να ιδώμεν την πατρίδα μας, επειδή τότε δεν θε να έχωμεν μόνον τον Αληπασιάν εχθρόν αλλά κοινώς όλην την Τουρκιάν, και εις αυτό παρακαλούμεν την πανιερότητά σας ως πατέρας μας να το αναφέρετε εις τον εξοχώτατον πληρεξούσιον, δια να μη μείνομεω αδικημένοι αφού δουλεύσωμεν, αλλα να συστηθώμεν με την προστασίαν τηςμεγάλης Ρωσίας ο καθένας εις το καπετανάτο του, επειδή δεν μας μένει άλλος τρόπος ζωής και πρέπει να χαθώμεν τόσοι άνθρωποι, αυτό το ζήτημα μας μας φαίνεται να είναι δικαιολογημένον. Θεού βοηθούντος και κατακυριευθούν οι τόποι της Τουρκίας, ζητούμεν από το έλεος του βασιλέως μας δια χάριν της πιστής δουλεύσεώς μας μέρος από την γην εκείνην του εχθρού οπού εξουσιάζουν εις τους τό-πους μας, δια να ζήσωμεν και ημείς και οι άνθρωποί μας οπού θυσιάζονται μαζί μας δια την δόξαν του βασιλεώς,

μένομεν δε με όλον το σέβας

1807 Απριλίου 3 Αγία Μαύρα

Της πανιερότητός σας ταπεινοί δούλοι

Θανάσης Μπουκουβάλας

Κωσταντής Πουλή

Δημήτρης Καραϊσκος

Μήτζιος Κοντογιάννης

Γεώργάκης Νικολού-[*Βλαχάβας*]

Γιάννης Δυοβουνιώτης.

Επιστολή της 27 Αυγούστου 1807

Υψηλότατε πληρεξούσιε Γενράλ Μπερτιέ

Αυλικώς και ταπεινώς προσκυνούμεν

Με μεγάλην μας χαράν ακούσαμεν τον καλόν σας ερχομόν| άμποτες ο θεός να σας στερεώσει καθώς αγαπάτε. λαβαίνο|με το θάρος και εκλέξαμεν από τα περίχωρα Αγιά | Σενίτζα και Αγία Κυριακή, Μόρφη, Σπαθάρι όπου ευ|ρισκόμαστεν πολλά στενεμένοι από τον Αλή Πασά .|

Και μας επλάκωσε το Σπαθάρι και Μόρφη και ευρι|σκόμεθα όλοι εις την Πάργα κατατρεχμένοι από | αυτόν τον Αλή Πασιά και ερχεμένοι εδώ ε-βρήκαμεν | τον κύριον μαγιόρ Χρίστο ως πατριώτης μας δεν έλει|ψε δια να μας περιποιηθεί καθώς και από την | αρχή οπού ήρθε εις Πάργα δια τούτο του εδώσαμεν και | άλλους πέντε δια να προσφερθεί εις την υμψιλότη σου | δια καμιάν παρηγορίαν μας δια να ημπορέσωμεν να | ζήσομεν εις ετούτα τα μέρη εις τον ίσκιον της υμψιλότη | σας. θέλη εβαιωθείτε από τον μαγιόρ Χρίστο και εδι|κούς μας στοματικά.

Και προσμένομεν με το έλεώ σας | την παρηγορίαν μας δια να ησυχάσομεν. -|

Προεστοί της Αγιάς γράφομεν και επίλοιποι των χωρίων |

1807: αγούστου : 27

Πάργα.

Ενθύμηση 5 Μαΐου 1808 για τον Βλαχάβα[83]

► Εν έτει 1808, Μαΐου 5, ημέρα Τρίτη, ο Παπαθύμιος και Θοδωράκης, παιδιά του Βλαχάβα εσήκωσαν κεφάλι και εσκότωσαν τους Αρβανίτες,·άλλους εις τα τερβένια, άλλους εις τα χάνια τους έκοψαν.

Έκαυσαν και το σπίτι του Γιαννάκου από Λευθεροχώρι με 5 Αρβανίτες μέσα, και ήτον εις τον καιρόν του Αλή πασά όπου όριζεν εις τον Μορέαν, Μακρυνίτσα, Γιαννιτσά και Θεσσαλονίκην εις Καπρολί, Οχρίδα, Αλπασάνι, Αυλώνα, Κακοσούλι, Δέλβινον, Αγία Μαύρα (sic) και άλλα σύνορα.

Και ο Μουχτάρ πασάς και ο βεζίρ Αλή πασάς έστειλεν δύναμιν και επιάστηκεν εις πόλεμον με τους Πλαχαβαίους και έγινε μέγας θρήνος. Εσκοτώθηκαν όλοι οι Πλαχαβαίοι έως 500 άνθρωποι. Εγλύτωσε δε μόνον ο Θοδωράκης και ο Μιχαλογιάννης και άλλοι.

Και ύστερον τους εσκότωσεν ο Σιαπέρας με απιστίαν και αυτούς και τα παιδιά τους. Όπως έκαμαν αυτοί με τους Αρβανίτες, έτσι έπαθαν.

Πηγή: Δ. Λουκόπουλος, «Από ένα κώδικα διαλυμένου μοναστηριού του Ολύμπου», *Ημερολόγιο της Μεγάλης Ελλάδος* 1936, σ. 129.

Παράρτημα Α΄: κείμενο που δημοσιεύθηκε το 1969.

Eléments nouveaux sur le mouvement insurrectionnel en Grèce des années 1806-1807.

Nicolas Vernicos (Co-rapport 1969).

A. c) Période Moderne et Contemporaine.

1. L'originalité des mouvements révolutionnaires nationaux et l'influence des modèles étrangers.

[83] https://www.tanea.gr/2000/09/19/greece/a-meros-i-antarsia-toy-thymioy-blaxaba-kata-toy-ali-pasa/ - Μιχαηλάρης Παναγιώτης *Τα Νέα*,19 Σεπτεμβρίου 2000.

Au printemps de l'année 1808 un soulèvement se produit dans le nord de la Thessalie. Il toucha principalement, tout en débordant vers la plaine, la zone montagneuse qui se trouve à cheval entre la Thessalie et la Macédoine occidentale. La rébellion circonscrite géographiquement s'étendit dans des districts sensibles qui commandent les communications et les cols stratégiques qui unissent l'Epire – gouvernée à l'époque par Ali Pacha – aux deux autres parties de la Grèce du centre et du Nord-ouest. Aussi la répression fut immédiate et permis aux troupes du Pacha de Jannina de rétablir l'ordre au bout de quelques mois.

Les chefs du soulèvement étaient principalement les deux frères Blachàvas, armatoles des cantons de l'Olympe et d'Elassona. Ils trouvèrent la mort, l'un au court du premier engagement militaire au lieu-dit de Kastraki et l'autre ; Papa Thymios Blachàvas, plus tard lorsqu'il se rendit à Ali Pacha. Considérés, en quelque sorte, comme des précurseurs de la révolution grecque de 1820-1821, les frères Blachàvas ont été mis en vedette par les historiographes de leur génération et de celles qui suivirent, qui soulignèrent la nature exemplaire et chevaleresque de leur tentative, voire le contenu social d'une révolte tournée contre l'arbitraire de l'administration d'Ali Pacha.

Mais en dehors de ces considérations, la nature exacte de ce mouvement insurrectionnel reste encore mal connue. S'agit-il d'un sursaut local de quelques chefs armés qui fait suite aux activités militaires de Nikotsaras et des Klephtes de l'Olympe (1807) ou d'un soulèvement devant s'inscrire dans un cadre beaucoup plus vaste ?

Selon certaines remarques de Leake et de Sathas, corroborées par la brutalité de la réaction d'Ali Pacha, ont peu croire à l'existence d'un plans très ambitieux. Suivant ce plan, dont le Pacha de Jannina aurait eu vent à la suite de fuites de documents, un important mouvement révolutionnaire avait été préparé avec la collaboration d'agents de la Russie. Il devait permettre la création, en Grèce, d'un foyer révolutionnaire qui, s'ajoutant à celui des Serbes, ne manquerait pas de créer dans les Balkans une situation totalement nouvelle ayant, à la limite, des répercussions sur l'ensemble de l'équilibre politico-militaire dans l'Est et le Sud-Est européen, ainsi que sur le front russo-turc du Danube.

Dans ses études le Professeur Vakalopoulos a su analyser les implications d'une telle éventualité à la veille du traité de Tilsitt (25 juin/9 juillet 1807). Il conclu, cependant, sur l'impossibilité de se prononcer tant que nous ne disposerons pas d'informations sures et souligne le silence des sources diplomatiques de l'époque. Or nous venons de découvrir un texte français du plan de ce soulèvement. C'est probablement celui auquel fait allusion Leake, et serait la traduction d'un original en langue grecque portant la signature des primats qui s'étaient engagés à mobiliser plus de 40.000 hommes armés.

Ce document, comme indique une note introductive, avait été transmis par les organisateurs, dont un certain Dimitrios qualifié d'agent russe, aux autorités françaises qui avaient pris possession des îles Ioniennes après le traité de Tilsitt.

Le document que nous présentons dans notre rapport, énumère les villages et les primats qui devaient faire parti du mouvement révolutionnaire, en précisant le nombre d'homme que devait fournir chaque partenaire. Il précise, par ailleurs, le rôle et l'influence des envoyés de la Russie dans la préparation du projet qui coordonnaient, depuis Corfu, le compte Mocenigo et le vice-consul Benaki.

Il convient d'ajouter que ce plan, que ses instigateurs proposèrent à la France, et qui par les soins de Bessières avait été expédié à Paris, au Ministère des Affaires Etrangères – Bessières gardant à Corfu une copie de la traduction – ne semble pas être pris en considération par Pouqueville lorsqu'il analyse dans sa correspondance inédite la tension qui se développe

entre Ali Pacha et l'Administration française des îles Ioniennes et qu'il craint voir dégénérer en état de guerre.

Il est, dès lors, possible d'imaginer que le soulèvement des frères Blachàvas correspond à un effort d'entrainer les autres cosignataires du projet d'insurrection, malgré la réticence de la France d'appuyer un mouvement d'envergure en Grèce continentale

Παράρτημα Β΄

Μπλαχάβας, σε αλβανικό δημοτικό τραγούδι

Myftar-pasha shkoi Buninë
Të piqetë mbë vezirë.
Udh' e mbarë mbi qafirë.
Myftar shkoi Kallabakë,
Me ca diem, me ca zëmbakë,
Asqer shum' e pa bajrakë.
Tuke ecur' dit' e natë.

O prift, o papa-dhemoni
Na rëfe, qysh t' a ep nomi ?
Mun te ura e Kastraqit,
U thye kordh' e Thodhorakit.
O Kapedan Thodhoraqi,
Se ç' të vrau Karaiskaqi.

Se ç' t' a punoi Kapedani,
Kapedani Delijani,
Delijani Mecoviti.
Të dha me dorë evgjiti.

Το τραγούδι αυτό δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά στην *Bëleta Shqypëtare* (Αλβανική Μέλισσα του Thimi Mitko) στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου (εκδότης Ξενοφών Ν. Chlatm...) το 1878 με ελληνική γραφή.

Βρίσκεται επίσης στη σελ. 103, αρθ. 13 της ποιητικής συλλογής του ινστιτούτου του φολκλόρ του πανεπιστημίου των Τιράνων: *Mbledhës të hershëm të folklorit Shqiptar* (1635-1912), Tiranë, Instituti i Folklorit, 1961.

Παρατηρούμε ότι αφ' ενός ονοματίζεται ο Μουφτάρ πασάς που εκστρατεύει κατά του «δαιμονό παπά», και αφ' ετέρου ο θάνατος του καπετάν Θοδωράκη αποδίδεται στον Καραϊσκάκη με την συμπαράσταση του καπετάν Ντελιγιάννη Μετσοβίτη.

Βιβλιογραφία

Almanacco degli Stati Uniti delle Isole Jonie. Corfu 1827 και *Almanacco degli Stati Uniti delle Isole Jon*ie. Corfu 1828

Αρχείο Αλή Πασά: Παναγιωτόπουλος Βασίλης, Δημητρόπουλος Δημήτρης Μιχαηλάρης Παναγιώτης, *Αρχείο Αλή Πασά Γενναδείου Βιβλιοθήκης*, τόμος Α, Αθήνα 2007, αρθ.400-405, 410.

Βακαλόπουλος, *Τα ελληνικά αρμτολίκια και η επανάσταση του Θύμιου Μπλαχάβα*. ΕΕΦΣΠΘ 9 (1965) 245-248, με βιβλιογραφία.

Βερνίκος Νικόλας, Mission de Guillaume Vodoncourt 1806-07 en Bosnie, Albanie et Epire. 2020. (γαλλικό πρωτότυπο).

Βερνίκος Νικόλας, *Το σχέδιο Αυτονομίας της Πελοποννήσου, Υπό Γαλλική Επικυριαρχία*, Αθήνα, εκδ. Τολίδη, 1997

Bory de Saint-Vincent (Colonel). *Nouvel Atlas pour servir à l'histoire des îles joniennes contenant cartes, plans, vues, costumes et médailles*. Paris 1823.

Djordjevic, Dimitri Vl. *Ιστορία της Σερβίας 1800-1918*. Θεσσαλονίκη, ΙΜΧΑ 1970, μετάφραση Νικ. Παπαρρόδου. (*Δημήτριος Βλ. Τζώρτζεβιτς*)

(Pedrocchi, Cristoforo.) Cristoforo Pedrocchi negoziante di Venezia. – *Lettere amichevoli che trattano di politica, economia, d'arti e commercio* – IV. – Che accompagna scrittura regolativa riguardante il prodotto delle uve passe delle isole del Levante. 1802.

Περραιβός Χριστόφορος. *Ιστορία Πάργας και Σουλίου*. Αθήνα, εκδ. Σεφερλή, 1956.

Περραιβός Χριστόφορος. «Επίκρισης εις την Ιστορία του Πρωτοσύγκελου Φραντζή». http://digital.lib.auth.gr/record/149209/files/Επίκρισις.pdf (Ιουλ. 2020)

Περραιβός Χριστόφορος (1836). *Απομνημονεύματα πολεμικά : διαφόρων μαχών συγκροτηθεισών μεταξύ Ελλήνων και Οθωμανών κατά τε το Σούλιον και Ανατολικήν Ελλάδα από του 1820 μέχρι του 1829 έτους / Συγγραφέντα παρά του Συνταγματάρχου Χριστοφόρου Περραιβού του εξ Ολύμπου της Θετταλίας και διηρημένα εις τόμους δύο*. Εν Αθήναις: Εκ της Τυπογραφίας Ανδρέου Κορομηλά. [Ανακτήθηκε στις 3 Αυγούστου 2020].

Rulhières. *Essai sur les îles de Zante ; de Cerigo et Cerigotto et des Strophades,* Paris 1799.

Vondoncourt. *Memoirs on the Jonian islands*. London 1816. **Βερνίκος** Ν. Το γαλλικό πρωτότυπο: Mission de Guillaume Vodoncourt 1806-07 en Bosnie, Albanie et Epire. 2020.

(Widmann, Carlo Aurelio.) *Discorso apologetico scritto dal nobil uomo conte Carlo Aurelio Widmann, proveditore generale da Mar nell'isole del Veneto levante con aggiunta di alcune illustrazioni e relativi documenti*. Venezia 1799.

(Zante) specieller Theil ZANTE, Prag., Druck und Verlag von Heinr. Mercy Sohn, 1904 vol. I, II.

Μονογραφίες

Η ιστοσελίδα: **http://www.vlahoi.net/modules.php?name=News&file=article&sid=112** μάς έδωσε έναν κατάλογο 64 μονογραφιών για τα διάφορα Βλαχοχώρια˙ η μελέτη τους ενδέχεται να μπορέσει να μας δώσει μερικές συμπληρωματικές πληροφορίες για τα άτομα που απαριθμούνται στο επαναστατικό σχέδιο του 1808.

1. Αδάμου, Γιάννης Αθ. - Κοινότητα Κοκκινοπλού, "*Ο Κοκκινοπλός*", Κοκ-κινοπλός 1992.

2. Αλεξίου, Δ.Α. - Τρίτας, Γ.Θ. - Τρίτας, Δ.Θ., "*Ιστορικά, λαογραφικά του χωριού μας*", Πολιτιστικός Σύλλογος Ανθούσης "Η Λιπινίτσα", 1987.

3. Αλεξίου, Δημήτριος Α., "*Η Λιπινίτζα Ασπροποτάμου*", Πολιτιστικός Σύλλογος Ανθούσας 1998.

4. Αυδίκος, Βαγγέλης Γρ., "*Πρέβεζα 1945-1990. Όψεις της μεταβολής μίας επαρχιακής πόλης. Λαογραφική Εξέταση*", Διδακτορική Διατριβή, Εκδόσεις Δήμου Πρέβεζας 1991.

5. Βέλκος, Γρηγόριος Π., "*Τα επώνυμα και τα βαφτιστικά ονόματα της Σέλιτσας (Εράτυρας) 1650-1940*", Ελασσόνα 1998.

6. Βόγας, Αναστάσης, "*Φλάμπουρο Φλωρίνης, 1861-1944*", Φλώρινα 1993.

7. Βουλτσιάδης, Γεώργιος Κ., "*Η Προσωτσάνη μέσα από την ιστορία*", Θεσσαλονίκη 1995.

8. Γεωργιάδης, Θεόφραστος, "*Μοσχόπολη*", Έκδοσις Συλλόγου προς Διάδοση των Ελληνικών Γραμμάτων, Αθήναι 1975.

9. Γκατσόπουλος, Σταύρος Ματθ., "*Μοσχόπολις*", Ίδρυμα Βορειοηπει-ρωτικών Ερευνών, Ιωάννινα 1979.

10. Γκόγκος, Ανδρέας, Κ., "*Παρακάλαμος, Α' τόμος, από τα προϊστορικά χρόνια ως την απελευθέρωση το 1913*", Δωδώνη, Γιάννινα 1995.

11. Γκούμας, Ε.Κ., "*Λιβάδι, γεωγραφική, ιστορική, λαογραφική επισκόπησις*", Λιβάδι 1973.

12. Γουγουλάκη, Ευαγγελία, "*Μύθια και αλήθεια από το μικρό χωριό μας*", Βιβλίο Β', Τρίκαλα 1986.

13. Δημητράκης-Δημητρακόπουλος, Ν.Δ., "*Οι Άλπεις της Πίνδου. (Βρυσοχώρι)*", Αθήναι 1991.

14. Δήμος, Απόστολος, "*Το Νεραϊδοχώρι της Πίνδου. Η λαογραφία του χωριού",* Έκδοση Μορφωτικού και Πολιτιστικού Συλλόγου Νεραϊδο-χωρίου Τρικάλων "Η Αγία Παρασκευή", Τρίκαλα.

15. Δρούγιας, Θ., "*Η Βωβούσα στο χώρο και στο χρόνο*", Ιωάννινα 1995.

16. Έξαρχος, Ν., "*Το Ντομπρίνοβο*", Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφέλιμων Βιβλίων, Αθήνα.

17. Έξαρχος, Χρήστος Γ., "*Η Φούρκα της Ηπείρου, (Ιστορία-Λαογραφία)*", Θεσσαλονίκη 1987.

18. Εξωραϊστικός Εκπολιτιστικός Σύλλογος Περιβολίου "Βάλια Κάλντα", "*Το Περιβόλι της Πίνδου. Αναζητώντας την κοινότητα του σήμερα , ιχνηλατώντας την κοινότητα του χθες*", Περιβόλι-Τρίκαλα 1995.

19. Εργολάβος, Σπύρος, "*Τα Ζαγοροχώρια στις αρχές του αιώνα μας. Δύο πολύτιμα ιστορικά ντοκουμέντα*", Εκδόσεις Ήπειρος, Ιωάννινα 1993.

20. Ευπραξιάδου, Αλήθεια Λ., "Ένα ποτήρι νερό με γεύση από Ήπειρο, Μακεδονία, Θράκη", (Φλαμπουράρι-Κομοτηνή), Θεσσαλονίκη 1996.

21. Ζησόπουλος, Κώστας Αθ., "Ντοπιολαλιές και τοπωνύμια Ανθήλης Φθιώτιδας", Λάρισα 1987.

22. Καϊμακάμης, Βασίλης Δ., "Οι Ελληνόβλαχοι (Κουτσόβλαχοι), Κοκκινοπλός το βλαχοχώρι του Ολύμπου", Μαίανδρος, Θεσσαλονίκη 1984.

23. Καϊμακάμης, Βασίλης Δ., "Το ημερολόγιο ενός χωριού, Καλύβια Ελασσόνας", Εκδόσεις Μαίανδρος, Θεσσαλονίκη 1985.

24. Καλινδέρης, Μιχ. Αθ., "Ο βίος της κοινότητας Βλάστης επί τουρκοκρατίας", Ε.Μ.Σ. 58, Θεσσαλονίκη 1982.

25. Καλούσιος, Δημήτριος, "Η Χρυσομηλιά Καλαμπάκας", Τρίκαλα 1992.

26. Καλούσιος, Δημήτριος, "*Η Βυλίζα", Ματσούκι Ιωαννίνων 1992*.

27. Καλούσιος, Δ.Γ., "*Το Ματσούκι Ιωαννίνων*", Τόμος Α' Ιστορικά, Τόμος Β' Λαογραφικά, Ματσούκι-Τρίκαλα 1994.

28. Καρανάσιος, Α.Γ., "*Ιστορικά, λαογραφικά, παραδόσεις Γαρδικίου Αθαμάνων*", Τρίκαλα 1979.

29. Καρατζένης, Δ.Φ., *"Επανάστασις και καταστροφή Καλαρρυτών - Συρράκου, Ιούλιος 1821"*, Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1988.

30. Καρατζένης, Ν.Β., "*Οι Νομάδες κτηνοτρόφοι των Τζουμέρκων*", Άρτα 1991.

31. Κατσάνης, Νικόλαος Α., "*Ονομαστικό Νυμφαίου (Νέβεσκας*)", Ε.Μ.Σ. 72, Θεσσαλονίκη 1990.

32. Καφταντζής, Γ. - Τενεκετζής, Θ., "*Η ιστορία της Ηράκλειας Νομού Σερρών και λαογραφικά Ηράκλειας*", Τόμος Α', Τόμος Β', Σέρρες 1973.

33. Κολτσίδας, Αντώνης Μιχ., "*Ιστορία της Βωβούσας. Απομνη-μονεύματα Απόστολου Χατζή ή Τσαρούχα για τη Βωβούσα Ιωαννίνων του 19ου αιώνα*", Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1997.

34. Κούτσιας, Γ.Ι., "*Τζούρτζια, αναδρομή στο χρόνο*", Τρίκαλα 1986.

35. Κωστόπουλος, Ηλίας Γ., "*Ιστορικά-Λαογραφικά Αηδόνας Καλαμπά-κας"*, Τρίκαλα 1991.

36. Λούστας, Ν.Α., "*Η ιστορία του Νυμφαίου-Νέβεσκας Φλωρίνης*", Θεσσαλονίκη 1994.

37. Μαλαβάκης, Νίκος Χ., *"Πολυθέα Ασπροποτάμου"*, με τη φροντίδα του Συνδέσμου των εν Αθήναις εκ Πολυθέας Ασπροποτάμου, 1995.

38. Μέρτζος, Γ.Α., "*Λάιστα Ζαγορίου Ιωαννίνων*", Θεσσαλονίκη 1991.

39. Μουστάκης, Γ., "Το Συρράκο και η Πρέβεζα", *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, τεύχ. 27-28, Ιαν.-Δεκ. 1992.

40. Μπίρκας, Κ., *"Αβδέλλα*", Ιωλκός, Αθήνα 1978.

41. Νασίκας, Γ. Αθ., "*Το χωριό μας η Σμίξη του Νομού Γρεβενών*", Αθήνα 1971.

42. Νιτσιάκος, Βασίλης Γ., "*Αετομηλίτσα"*, Γιάννινα 1979.

43. Ντόντος, Γ., - Παπαθανασίου, Γ., "*Το Περιβόλι, η αετοφωλιά της Πίνδου*", Θεσσαλονίκη 1973.

44. Παπαγεωργίου, Μαρία Γ., *"Απόψεις για τους "σταυρούς" των τάφων του Σκρά"*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1976.

45. Παπαδόπουλος, Ν., "Τοπωνύμια Σελίου Βέροιας", *Μακεδονικά 13,* Θεσσαλονίκη 1973.

46. Παπαμιχαήλ, Μιχαήλ Κ., "*Κλεισούρα Δυτ. Μακεδονίας*", Θεσσαλονίκη 1972.

47. Παπανικολάου, Νικόλαος Γ., *"Καστανιά, το χωριό μου"*, Με την επιμέλεια και δαπάνη του Μορφωτικού και Ευεργετικού Συλλόγου Καστανιάς "Ο Στίνος", Τρίκαλα 1997.

48. Παπαστάθης, Χ., "Οι Έλληνες της Ρέσνης κατά τας αρχάς του 20ου αιώνα. Συμβολή στην δημογραφική και οικονομική δομή της πελαγονικής κωμόπολης", *Μακεδονικά*, Θεσσαλονίκη 1974.

49. Πέννας, Π.Θ., "*Τα Άνω Πορόια Σερρών. Το διαμάντι του Μπέλλες, Ιστορία και Λαογραφία"*, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Σερρών - Μελενίκου, Αθήνα 1989.

50. Πίσπας Ι.Σ., "*Κλεινοβός Καλαμπάκας*", Καλαμπάκα 1995.

51. Πλατάρης, Γ., "*Το σημειωματάρι ενός Μετσοβίτη, 1871-1943*", Αθήνα 1972.

52. Πουρναράς, Σ. Ι., "*Η Βλαχομηλιά της Πίνδου, Αμέρου*", Έκδοση Πολιτιστικού Συλλόγου Μηλιάς, Θεσσαλονίκη 1987.

53. Ρόκκου, Β., "*Υφαντική οικιακή βιοτεχνία, Μέτσοβο 18ος-20ος αιώνας*", Κέντρο Έρευνας Παράδοσης και Πολιτισμού Ιωάννινα, Αθήνα 1994.

54. Σαράντης, Θεοδ. Κ.Π., "*Το χωριό Περιβόλι Γρεβενών*", Αθήνα 1977.

55. Σάρρος, Γ.Ν., - Στρατής, Α.Δ., "*Ιστορία της Κουτσούφλιανης (Παναγία Καλαμπάκας)*", Έκδοση "Αδελφότητος Παναγίας", Αθήνα 1997.

56. Σμυρναίου-Παπαθανασίου, Βιολέττα, "*Μοναστήρι. Ιστορική περιπλάνηση στην πάτρια γη*", Μαίανδρος Θεσσαλονίκη 1993.

57. Στεργίου, Δημήτρης Λ., "*Παλαιομάνινα. Από τα βάθη των αιώνων μέχρι σήμερα*", Αθήνα 1996.

58. Στυλιάδης, Χαράλαμπος Ι., "*Το χωριό Φλάμπουρο (Νεγοβάνη), Ν. Φλώρινας*", Θεσσαλονίκη 1990.

59. Στυλιάδης, Χαράλαμπος Ι., "*Λαογραφικά του γάμου στα χωριά Φλάμπουρο και Δροσοπηγή Νομού Φλωρίνης*", Θεσσαλονίκη 1993.

60. Συνεφάκης, Ιωάννης Γ. - Σύλλογος των εν Κατερίνη Λιβαδιωτών "Γεωργάκης Ολύμπιος", "*Λιβάδι. Η πατρίδα του Γεωργάκη Ολύμπιου*", Κατερίνη 1973.

61. Τοπάλης Α., "*Τα χωριά Άνω και Κάτω Μπεάλα. Η λιμνολεκάνη Στρούγκας Αχρίδας*", *Μακεδονικά*, Θεσσαλονίκη 1972.

62. Τσάμη, Αντιγόνη Λ., "*Το Πισοδέρι Φλώρινας στο πέρασμα των αιώνων*", Θεσσαλονίκη 1992.

63. Φωτιάδου-Μπαλαφούτη, Γιώτα, "*Εμείς οι Βλάχοι*" (Βέροια), εκδόσεις Καλέντης, Αθήνα 1991.

64. Χανιώτης, Ν.Δ., "*Η Καλλιθέα Γρεβενών*.

Page left intentionally blank

ARCHIVE ISSN 2654-2366 EBE/NLG